Biblioteca Centrală Regională Hunedoara-Deva

Proletari din toate țările, uniți-vă!

LUCEAFĂRUL

ANUL VII — Nr. 3 (136) — 1 FEBRUARIE 1964 | REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN R. P. R. | Apare simbăta, la două săptămîni — 12 PAGINI — 1,50 lei

Inalta prețuire a creației științifice, literare și artistice

Solemnitatea înmînării unor titluri și ordine conferite de Consiliul de Stat

Luni, la amiază, a avut loc solemnitatea înmînării titlurilor și ordinelor conferite de Consiliul de Stat unor reprezentanți ai vieții noastre științifice, literare și artistice pentru realizări deosebite în activitatea lor creatoare, pentru contribuția lor la dezvoltarea culturii românești.

La solemnitate au fost de față tovarășii Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Leonte Răutu, Ștefan Voitec, Grigore Geamănu, secretarul Consiliului de Stat, Constanța Crăciun, președintele Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, Ștefan Bălan, ministrul învățămîntului, acad. Ilie Murgulescu, președintele Academiei R. P. Române, acad. Mihai Beniuc, președintele Uniunii Scriitorilor, cadre cu munci de răspundere de partid și de stat.

...In marea sală a Palatului R. P. Române se află academicieni și profesori universitari, oameni de litere, artiști plastici, slujitori ai scenei, ai muzicii și ai dansului.

Conducătorii de partid și de stat sînt întîmpinați cu vii aplauze. Se dă apoi citire Decretelor prin care se conferă „Steaua Republicii Populare Române", „Ordinul Muncii", titlurile de „Om de știință emerit", „Artist al poporului", „Maestru emerit al artei" și „Artist emerit". Savanți și cărturari de prestigiu, creatori și interpreți binecunoscuți primesc cu recunoștință înaltele distincții, care le sînt înmînate de către tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Adresîndu-se apoi celor prezenți, președintele Consiliului de Stat i-a felicitat cu căldură.

CUVÎNTUL TOVARĂȘULUI GH. GHEORGHIU-DEJ

Dragi tovarăși,

Permiteți-mi înainte de toate să vă felicit din inimă pentru înaltele titluri și distincții ce v-au fost înmînate ca semn al prețuirii deosebite de care se bucură în patria noastră creația literară, artistică și științifică, al dragostei cu care poporul și statul înconjoară pe intelectualii ce-și pun talentul și pasiunea în slujba dezvoltării patrimoniului artei noastre naționale, al culturii socialiste.

Acordarea distincțiilor care consfințesc meritele dumneavoastră în îndeplinirea nobilei misiuni ce revine omului de cultură din țara noastră constituie pentru fiecare dintre dv., după cum e și firesc, un moment sărbătoresc, un prilej de mare bucurie și satisfacție.

Bucuria și satisfacția dv., dragi tovarăși, sînt și ale noastre, ale tuturor.

Partidul și guvernul dau o înaltă apreciere activității rodnice și laborioase a oamenilor noștri de știință, a cărei valoare este recunoscută și peste hotarele țării și care aduce o mare contribuție la dezvoltarea economiei socialiste și a culturii.

Ne mîndrim cu toții de avîntul pe care-l cunoaște creația artistică. Titlurile de „Artist al poporului", „Maestru emerit al artei", „Artist emerit" și decorațiile conferite încununează bogata activitate creatoare a unui numeros detașament de scriitori, compozitori, pictori și sculptori, actori, soliști vocali și instrumentiști — făuritori de opere ce întruchipează artistic imaginea vremurilor pe care le trăim, răspînditori ai comorilor nesecate ale artei.

Aș dori să adresez în aceste clipe cele mai călduroase **felicitări maestrului Victor Eftimiu, neobosit făurar al slovei,** participant activ de atîția ani la luptă pentru binele și progresul patriei noastre. Mă bucur, și în calitate de prieten, să-i pot ura, cu prilejul înmînării înaltei distincții — „Steaua R.P.R." clasa I — să rămînă veșnic tînăr și să dăruiască literaturii românești noi creații de valoare.

Felicit pe doi dintre reprezentanții de seamă ai școlii medicale românești, pe eminentul om de știință, academicianul Mihai Ciucă — unul dintre cei mai în vîrstă din cei sărbătoriți — și pe vicepreședintele Academiei R.P.R., academicianul Ștefan Milcu, a căror activitate științifică aduce o importantă contribuție la sporirea prestigiului de care se bucură știința noastră.

Adresez cele mai calde felicitări artiștilor îndrăgiți de popor, Ștefan Ciubotărașu, Arta Florescu, Ion Voicu, Alexandru Ciucurencu, Dumitru Ghiață, Ion Irimescu, Egizio Massini, Ioana Radu, talentaților scriitori Aurel Baranga, Marcel Breslașu, Nicolae Deleanu, tuturor celor la a căror sărbătorire participăm astăzi.

Fiecare dintre dumneavoastră, savanți, scriitori sau artiști, activiști de partid, lucrători în aparatul de stat sau în organizațiile obștești și-a adus aportul însuflețit la mărețele transformări înnoitoare ce au loc în țara noastră; în munca fiecăruia este o particică din munca plină de abnegație și eroism a întregului popor pentru desăvîrșirea construcției socialiste.

Fie ca această zi memorabilă să constituie un imbold de a obține noi realizări de valoare, atît pentru dumneavoastră cît și pentru toți cei în mijlocul cărora activați!

După înmînarea înaltelor distincții

SCRISOARE DESCHISĂ

Mi se pare că ești poet. Îmi scrii
Despre cimentul barajului mai tare ca timpul,
Despre oamenii ce-ți par grădinari, semănînd
Florile exploziilor de dinamită, pentru rondul din fața
Propriei lor statui.

Vezi, eu nu știu ce-aș putea să-ți spun. Doar atît
Că torn beton, adică... torn beton. Nu cred
Că-i soclul meu acesta. De altfel frunza
Care-a căzut în fața mea
E-un gest al toamnei, deci nopțile
Vor fi mai răcoroase de-acum, iar eu
Răcesc destul de ușor...
Și cum aș putea să stau așa, adormit,
Nemișcat și tăcut viața toată,
Batjocorit de porumbei, stingînd rîsul fetelor,
Într-o piață-ngrădit, ca-ntr-o soartă pătrată?
Apoi, știi prea bine că întotdeauna mi-a plăcut
Să fie călcată iarba în preajma mea
Și singura amendă pe care n-am plătit-o
A fost cea pentru singurătate.

Acum, iartă-mă, trebuie să închei,
Căci mă așteaptă ziua-n lume
Și n-aș vrea să pierd acest bilet de clasa a doua,
Deoarece cu el poți să stai în picioare,
Sau să te-așezi fără jenă pe bancă,
Chiar dacă salopeta nu ți-e atît de curată
(Eu torn beton, tu — la fel)
Poți să vorbești încet sau tare,
Poți ține geamul deschis
Și pe tine-n năvală de lucruri și de miresme,
Pe față și-n păr ți se-așează praf de cărbune —
Sînt rîuri în țară, te poți spăla —
Cobori în somn, uiți de tine, de viața ta,
Dar mîine e zi și ziua
Te-așteaptă-n lume
Să mergi cu ea.

Ion Pop

ARHITECTURĂ

Calfe și meșteri mari, excavatoare —
trec în memorie terestrele pș care
își desena profilul vînăt toamna
ca pe monezi de zinc dreptunghiulare.

— Calfe și meșteri mari zidesc și sapă
Lutul rămas e bun pentru olar,
dăm de trumos, cum la tîntîni de apă
și înflorind copacii-n ianuar
c-o dragoste umană și profundă.

— Vin zile noi și case vechi scufundă
rămîne-un spațiu traversat de lună
care-l ai tău. Lumina îți scînteie
tîmpla; și trupul tău crescînd deasupra
se face timp zidit în propilee.

PRIVIGHETOAREA

Luni noaptea mi-a cîntat privighetoarea,
Nu mai țin minte ce spunea.
Ne-am înțeles în taină. Era lună
și-o limbă nevorbită ne unea.

Și firul ierbii, soarele și luna
trecură-n ziua marți și miercuri
mereu tot mai uimite de frumos:
privighetoarea se topea pe creangă,
arzînd în rugul ei melodios.

Iar săptămîna s-a oprit puțin
duminică, să-și tragă răsuflarea,
ca omul care sapă o tîrlină
și-a obosit pe frunțea lui sudoarea

Se mistuia privighetoarea-n trii
ca o logodnică în fața mării,
ca o zăpadă caldă în aprii.
Mai mică se făcea și mai departe
prea fericită c-o învăț și-i dărui
din timpul meu de om, o parte.

Ovidiu Genaru

Fotografia: ION CUCU

„CU CÎT CÎNT ATÎTA SÎNT"

— Antologie de lirică populară —

Cititorul pasionat de poezie caută în chip firesc noutatea, ineditul, îi întîmpină cu nerăbdare și simpatie pe contemporani, dar în același timp își împrospătează, de fiecare dată cu delicii, lectura din marii clasici. Operele acestora constituie pentru el termenul permanent de comparație, care îi oferă un criteriu sigur de apreciere estetică. Un clasic, foarte prețuit la noi, desigur cel mai vechi din istoria tuturor literaturilor este, cum se știe, poporul, marele creator anonim. Opera lui, multă vreme nescrisă, moștenită din generație în generație prin cîntec și viu grai, păstrează din veacuri o prospețime a emoției, o claritate și o concizie a expresiei, virtuți care aparțin marii arte. De aceea pasionatul nostru cititor de poezie a încercat o vie satisfacție, descoperind în vitrinele librăriilor, cu puțin în urmă, elegantul volum tipărit de Editura pentru literatură „Cu cît cînt, atîta sînt". Sub un asemenea titlu, el însuși un stih popular, ni se înfățișează poate cea mai bogată antologie a liricii populare românești din ultimii douăzeci de ani. Spre a obține imaginea luminoasă și adevărată a creației anonime, alcătuitorul ediției, Ovidiu Papadima, vechi cunoscător al drumurilor folclorice, a străbătut ținuturi întinse, realizînd un impunător florilegiu. Ne reîntîlnim cu piese celebre din culegerile clasice ale lui Alecsandri, Eminescu, G. Dem Teodorescu și ale altora, cu acele texte care, în marea lor majoritate, ne comunică o valoare artistică independentă, ce nu simte nevoia de a fi sprijinită muzical sau coregrafic. Ovidiu Papadima a selectat potrivit unui criteriu estetic-literar, și a procedat cu justețe, căci în felul acesta ne putem da seama o dată mai mult de capacitatea **poetului** anonim, de înaltele lui însușiri literare. Efectuînd o selecție, după părerea noastră reușită, autorul antologiei a trecut aproape obligatoriu și la o clasificare, și aici credem că stă al doilea merit al său. Materia volumului este grupată în 27 de teme, cu scopul declarat de autor în prefață „de a face dintr-o asemenea antologie o oglindă cuprinzătoare a legăturii profunde a poeziei populare, în toate speciile ei, cu viața de toate zilele a omului, o demonstrație multilaterală a profundului ei realism..." Văzută astfel, creația lirică populară dobîndește o valoare monografică, ilustrată excelent de capitole precum: „Copilăria", „Codrul", „Tinerețea", „Universul iubirii" (și toate capitolele înrudite), „Cătănia", „Nunta", „Poezia muncii", „Bătrînețea".

Așa cum se remarcă, pe bună dreptate, și în **Prefață**, spațiul cel mai întins îl ocupă lirica erotică, pe care autorul o grupează după motivele ei specifice. Există desigur și inevitabile interferențe, uneori de-a dreptul acoperiri tematice (de ex. cap. „Iubiri nerealizate" nu se deosebește în esență de cap. „Piedici în iubire"), dar ele sînt, la urma urmei, în firea lucrurilor. Depistarea și clasificarea motivelor (care de altfel s-a mai făcut și de către alții) nu interesează în sine, ci numai în măsura în care ne relevă autenticitatea artei folclorice, realismul ei definitoriu. Găsim aici adesea o mare adîncime a emoției, o necesitate irezistibilă de a cînta, de „a-și vărsa focul", care indică o atitudine fundamentală a poetului. Dragostea, dorul, norocul, răul, binele sînt exprimate simplu, cu ingenuitate și cu un admirabil simț al proporțiilor: „Afară-i lună și bine / Cine mi-i drag nu mai vine ! / Mă culcai și ațipii, / Dorul pusei căpătîi, / Cu uritul mă-nvălii, / Doamne, rău mă odihnii ! / Mă sculai și pipăii, / Doamne, nimic nu găsii ! / Numai dorul inimii, / Scris pe fața perinii, / **Cu cerneala ochilor, / Și cu pana genelor !**"

Forța de concretizare presupune cunoaștere, dar în chip necesar vocație artistică. Și poetul anonim le are cu prisosință pe amîndouă. Cîntece care celebrează bucuria recoltei îmbelșugate, sau cele care aduc laudă codrului, strigăturile care-i satirizează epigramatic pe nevolnici și poeziile care dezvăluie nefericiri din pricina averii, doinele de haiducie (pe care le-am fi dorit mai numeroase în volum) sau acelea despre cătănie și război, — reprezintă alte aspecte importante din sumarul antologiei „Cu cît cînt, atîta sînt". Un capitol final este consacrat producțiilor folclorice noi oglindind viața de azi, cu trăsăturile ei specifice. Deși insuficient cizelate (e știut că poezia populară se șlefuiește printr-o lungă circulație în timp), aceste creații îmbogățesc universul poetic și dezvoltă linia optimistă și avîntată a cîntecului folcloric.

Alcătuită cu gust și pricepere de Ovidiu Papadima (de remarcat seriosul studiu introductiv, bibliografia și glosarul) și bine ilustrată cu vignete în spiritul textului de către tînărul T. Bogoi, căruia nu știm **de ce i s-a omis numele**, antologia **de lirică populară „Cu cît cînt, atîta sînt"** rămîne o carte de căpătîi a iubitorului de poezie, carte care va face întotdeauna cinste autorului ei, marele poet anonim.

MARIA BANUȘ: METAMORFOZE

Culegerea, tot antologică, de versuri de dragoste a Mariei Banuș, ne transmite, încă din titlu, ideea de evoluție și transformare a sentimentului erotic. Se pot urmări cel puțin cîteva trepte în această dialectică a iubirii, pe care o străbate poeta de la volumul de debut „Țara fetelor" (1937) pînă la volume apărute în ultimii ani. Într-o primă etapă, Maria Banuș cultivă, așa cum s-a remarcat, o poezie a senzațiilor, a simțurilor acute, aproape dureroase. Spaima și incertitudinea stau aci alături cu așteptarea împlinirii visului de dragoste, candoarea cu frustețea sentimentului celui mai omenesc și mai pămîntean. Neliniștile sînt ale vîrstei de trecere de la copilărie la adolescență, cînd „se coace gura, palidă căpșună" și cînd, în vîrful degetelor febrile, atîrnă picuri „tremurători de carne și de apă". Poezia aceasta, rămînînd pe alocuri prea încifrată în desene hieratice, e ca „un gînd de codană" care visează cu o dulce teamă „ceasul cu daruri", e un cîntec spontan, rostit cu suavitate și franchețe. Melodia lui curată n-o va mai regăsi poeta cîtăva vreme, treapta următoare fiind una stagnantă și într-un fel monotonă, prin accentuarea senzualității brutale care face ca dragostea să piardă acel „mir de aur", acea filfiire de aripi albe spre înălțimi.

Abia cu poemul „La porțile raiului" (1956) putem vorbi de un adevărat salt calitativ care atestă o concepție superioară, matură asupra erosului. Cuplul simbolic și legendar, Adam și Eva, e văzut în contextul epocii socialiste, cînd „întreg este omul răsărind în splendida lui unitate". Iubirea depășește stadiul elementar al senzațiilor, dobîndește luciditate și prin aceasta profunzime și trăinicie. Oamenii au acum conștiința că „fericirea e-a tuturor / sau a niciunuia", că rădăcinile dragostei sînt adînc înfipte în existența de fiecare zi, în agitația luptei și a muncii. Adam și Eva ai zilelor noastre desfid egoismul și vulgaritatea moralei burgheze, blestemă și alungă cu mînie pe „negustătorii de suflete", ușuraticii „vînzători de turturele", ca să poată comunica, într-o atmosferă curățată de reziduuri, credința lor în marile virtuți ale omului, în posibilitatea lui afectivă de a cuceri frumosul și de a creea pe baza legilor lui.

În poemul „La porțile raiului", Maria Banuș dispune de o varietate de mijloace corespunzătoare unei game lirice, în care alternează sentimentele aparent cele mai contradictorii. Ispititoarea moliciune a simțurilor e curmată de hotărîrea de a porni la luptă, depărtarea e desființată prin apropiere spirituală, tragismul sfîrșitului e anihilat de gîndul că viața nu s-a scurs în deșert. Avînd să exprime resentimente față de morala burgheză, poeta folosește imprecația populară. („Praful și pulberea să se-aleagă de tarabele lor"); cînd revine la tema centrală, a Erosului, citim stanțe din Psalmi și din „Cîntarea Cîntărilor". Adam o slăvește pe Eva precum Solomon pe Sulamita, încadrîndu-i portretul în vorbe diafane de adorație: „Frumoasă ești, dragostea mea, / din creștet pînă-n călcîie frumoasă. / Vreau să te cînt, / așa cum ești tu, / cu ochii tăi umezi, / cu buzele tale întredeschise, / și sînii tăi dulci / ca ciorchinii de struguri, / și umerii tăi, cu strălucirea sfioasă / a mărgăritarului..."

Atitudinea dragostei mature din „La porțile raiului" revine și în creații mai recente („Cîntec părului alb", „Nimic n-am spus", „April"), alături de care își fac loc și unele poezii mai facile, incluse cu prea multă generozitate în sumar. Dominantă rămîne însă robustețea sentimentului, văzut în permanența și frumusețea lui pămîntească.

ION BĂNUȚĂ: „SCRISOARE CĂTRE ANUL 2000"

Un filon popular, poate unul dintre cele mai prețioase, îl descoperim în poezia lui Ion Bănuță. Volumul adresat simbolic anului 2000 se definește ca o biografie lirică, avînd în centrul ei un erou care, prin omniprezență, sudează unitar diversele poeme între ele. „Vladimir crescuse / printre paragini, fuse, printre cocoși și vaci, / printre argeșeni săraci, / printre garoafe și nimic, / în opinci și în ilic"; pentru el, doina e un cîntec familiar, și o cîntă, nu atît ca să-și uite amarul, cît pentru a-și înzeci puterea de a birui vitregiile timpului. Mînia lui e întoarsă înăuntru, pregătind un final cu gesturi vrăjitorești: „Frunză neagră ! / Frunză neagră, / cu pecete de pelagră. / C-un condei de chin și praf / am să-ți sap un epitaf, / și-am să joc peste sicriu, / să mă vindec de pustiu..."

În ciocnirile sale cu stăpînirea satului și orașului capitalist, **eroul** rostește cu inima înveninată un blestem care-l potopește pe dușman, fără vulgaritate însă: „Poliție, / Secătură, / fiară, nume blestemat, / să te spînzur am jurat / de copacul meu de ură. / Bubele din lumea toată / să te-nchege în dalac, / să n-ai unde pune-un ac / pe făptura ta spurcată" **(Blestem).**

Venit dintr-un mediu care cultivă cu ardoare tradiția folclorică, Ion Bănuță și-a însușit-o aproape instinctiv, încît vorbirea lui poetică a căpătat o anumită cantabilitate. Din experiența poeziei populare, Bănuță a reținut cîteva lucruri esențiale. Mai întîi, concizia, economia verbală (pe care, din păcate, n-o respectă întotdeauna cu strictețe) apoi, echilibrul și procedeele de contrast care evidențiază, o dată mai mult, caracterul concret al imaginii. Pornind de la motivul **Codrului bătut de gînduri,** poetul ne dă măsura suferințelor îndurate de comuniști la Doftana, dar și a încrederii lor în victorie: „Codrului de sub secure / tot îi este mai ușure / decît Faurului care / stă-n Doftana sub zăvoare, / adunînd din noapte soare". În genere, Ion Bănuță știe să distingă elementul poetic în realitate, gestul, privirea, înfiorarea, din care să recompună o atitudine, un moment, o stare de spirit. Poezii precum **Privighetoarea, Focuri, Grevă, Durere** se înscriu, după părerea noastră, printre cele mai izbutite ale culegerii de față. Temperamental, Bănuță este un exuberant; el are dezinvoltura flăcăului de pe Argeș: „Cu argint și busuioc / prinsei noaptea de mijloc / și-o frînsei pe cîmp în două, / și în locu-i căzu rouă"; e un euforic, plăcîndu-i să se acompanieze cu cîntecele de lume și cu oratia: „Cîntă, cîntă, lăutare / Mai sus plosca, nune mare ! Să bem băutură tare, / să dăm foc la mădulare"; e un militant entuziast pentru cauza comunismului: „Toate steagurile roșii / pe copacul fără moarte al poeziei, / pe teii lui Eminescu, / Pe plopii fără soț, / pe caișii de soare, din Mărțișor, / unde Arghezi, sub candela nopții, / a dat ciocoimea — ca hreanul — pe răzătoare" **(Toate steagurile roșii).**

Toate acestea sînt vizibile în volumul „Scrisoare către anul 2000", dar ele nu transpar totdeauna cu aceeași originalitate și vigoare artistică. Bănuță e ademenit uneori de muzica versului, cîntînd de fapt pe o altă partitură decît pe cea proprie. Cînd scrie: „Merg prin cer și prin lăptuci, / dau de glod și dau de drugi, / însă drugii cei mai grei / sînt cei de pe ochii mei, / și nu știu să mă desferic, / și zac, maică, de-ntuneric" („Neliniștî"), poetul execută fără să vrea o pastișă argheziană. Alteori citim poezii care pornesc de la idei foarte bune (exemplu: „Torc femeile cu rîndul"), dar care nu ajung să fie decît în parte concretizate. Încîntat de imaginea inițială, poetul nu mai depune un efort suficient de aprofundare. Fiorul pe care-l presimțeam nu se mai comunică, deoarece expresia se împiedică în formulări de primă redactare ca acestea: „Ploaia-l trage, ca o ață / pe drumeagul **de tipsie; „Calerul surpat de plîngeri."** (s.n.).

Atîta vreme cît se lasă furat de alunecarea condeiului, Bănuță riscă abstracția și lungimile (ca în „După flori"); cînd se concentrează asupra versului, el își pune cu adevărat în relief calitățile de poet al bucuriei de a trăi și de rapsod militant. Concizia ni se pare a fi cea mai potrivită formulă a lui Ion Bănuță, și pe care am dori-o cultivată cu aceeași răbdare și cu același succes, ca în poeziile „Privighetoarea", „Focuri", „Durere".

Al. Săndulescu

Jurnal de lectură

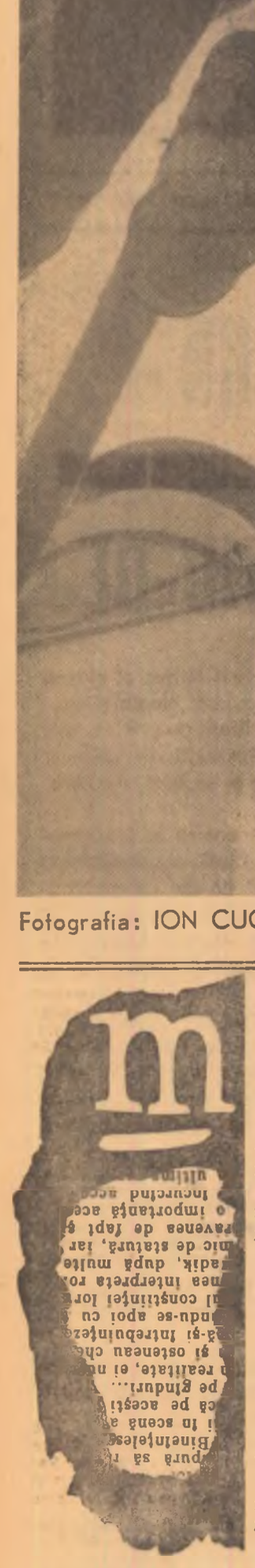

mult e dulce...

E BOGATE

„Este incontestabil greu de urmărit bogatele sugestii ale cărții și de sesizat domeniul preferat al autorului".

Mircea Mancaș, Viața românească, *nr. 11/1963, p. 190.*

LUPTA N-A ÎNCETAT...

„Bucata Liniște *din ciclul „Viața politică, socială și culturală" (1920—1930), este mai actuală ca oricînd astăzi, cînd se luptă contra zgomotului".*

Petre Pascu, Viața românească, *nr. 12/1963, p. 229.*

ECHILIBRISTICA PE CANAVA

„Temeiurile de insatisfacție survin însă atunci cînd pe canavaua romantică a istorisirilor de tot felul scriitorul încalcă legile obiectivării realiste și alunecă în sentimentalism, brodind cu închipuirea flori artificiale".

H. Zalis, Viața românească, *nr. 11/1963, p. 192.*

CONSTATÎND CONSTATAREA SAU LIPSA DE CREȘTERE

„Constatînd din lectura atentă a acestei bogate activități un poet-cetățean ancorat în actualitate, nu ne putem opri a mărturisi, în spiritul unei depline sinceități colegiale, cu prilejul acestui jurnal de lector, constatarea că poetul nu a demonstrat întotdeauna de la un volum la altul că ar săpa în zăcăminte originale, ci dimpotrivă umblînd, uneori, pe aceleași cai, ceea ce dovedea o lipsă de creștere la un scriitor în plină evoluție".

Camil Baltazar, Viața românească, *nr. 11 1963, p. 193.*

POATE CĂ PENTRU ALTCEVA

„Citîm versurile acestea, nu pentru că încep cu poate, ci pentru că aici poetul, mai puțin grăbit, stăruie în analiză, în descifrarea mai atentă a celor ce simte".

Suzana Delciu, Viața românească, *nr. 11/1963, p. 203.*

cronica literară

MIHAI NEGULESCU: RAPSODIE IN OAȘ

Solicitat asiduu de un număr mare de condeie, reportajul a cunoscut realizări remarcabile, ceea ce nu l-a scutit, însă, ca uneori să înregistreze căderi detestabile în prozaism ori în literaturizare desuetă. Interesul legitim manifestat de unele ziare și de mai toate revistele literare pentru această specie atît de operativă și cu virtuți atît de însemnate, nefiind conjugat întotdeauna și cu exigența necesară a putut da unora, la un anumit moment, impresia că în acest domeniu lipsa talentului se observă mai puțin, că munca la manuscris e mai ușoară. Am citit astfel, din fericire nu prea des, dar am citit, compuneri idilice, însemnări neprelucrate, mai mult de drum decît de... scriitor, am parcurs lungi descripții de natură pline de plictis, ori niște vorbe de duh foarte discutabile, sau ne-am obosit cu metafore perimate, și asta nu numai în unele reportaje din presă, ci chiar și din volume. Exemplul cel mai recent ni l-a oferit cartea lui Fănică N. Gheorghe, despre care critica și-a spus răspicat cuvîntul. Anumite neliniști firești pricinuite de dezvoltarea reportajului au fost însă potolite de apariițiile editoriale salutare din ultimele două luni. Mă gîndesc la **Rapsodie în Oaș** de Mihai Negulescu, la **Expres '65** de Romulus Rusan, și la **Lumini pe strada mare**, de Victor Kernbach. Primul merit al acestor lucrări constă, cred, în faptul că autorii lor au privit specia cu toată răspunderea, că au avut o concepție clară, unitară, asupra fenomenelor abordate, că s-au bazat pe o temeinică documentare și pe o stăruitoare observație directă, îndelungată asupra realității. Ele sînt într-o bună măsură și rodul atenției pe care conducerea Uniunii Scriitorilor a acordat-o documentării de lungă durată, acțiune din care și în anii trecuți au rezultat volume de reportaj valoroase, ca **Victoria de la Oltina** de Paul Anghel, **Cu mîinile noastre** de Corneliu Leu, **Șoseaua milionarilor** de Petru Vintilă. De aici decurge o trăsătură comună pentru toate cele trei lucrări, anume preocuparea de a da vechii literaturi o replică — mai răspicată sau mai discretă, dar substanțială — potrivit cu temperamentul fiecăruia dintre autori. Replica nu trebuie înțeleasă ca un reproș adus scriitorilor care s-au preocupat de regiunile și mediile sociale respective, ci ca un răspuns dat de vremea noastră socialistă anumitor stări de lucruri de dinaintea Eliberării. În **Expres '65,** Romulus Rusan, înfățișînd linia ascendentă a luptei și vieții ceferiștilor, demonstrează emoționant și convingător succesele lor de azi, care constituie, de fapt, un răspuns dat anilor grei din trecut. Victor Kernbach, în **Lumini pe strada mare,** ne sugerează ideea că locurile unde odinioară nu se întîmpla nimic, tîrgurile moldovenești apăsate de stagnare, în care se ofileau Tincuțe ca florile brumate și se consumau surd drame anonime, și care au inspirat pagini atît de dureroase unor scriitori ca M. Sadoveanu, G. Bacovia, Ion Călugăru, Demostene Botez și altora, au fost înundate în anii noștri de freamătul vieții constructive. Spleen-ul apăsător și tristețile obositoare din tîrgurile lăsate în paragină de capitalism sînt izgonite de un optimism activ și de o mare sete de viață. Pe șantiere și-n noile centre industriale din Moldova, oamenii se afirmă ca niște personalități puternice, de o cuceritoare frumusețe morală. Mihai Negulescu își construiește cartea sa, **Rapsodie în Oaș,** tot antitetic, pe o confruntare atentă, profundă, plină de semnificații între prezentul socialist și trecutul amar al oamenilor din Nordul Transilvaniei. Titlul cărții lui Negulescu nu e o simplă metaforă; el definește — cu discernămîntul care-l caracterizează pe acest poet talentat, — însăși structura poematică a lucrării.

Așa cum observa Aurel Martin într-o recenzie din *Scînteia tineretului,* cartea aceasta „e scrisă de un poet care nu-și dezminte însușirile nici cînd înlocuiește versul cu proza. De fapt, înlocuirea e numai formală, pentru că viziunea rămîne mereu a unui liric care, folosind fapte semnificative din viață, transfigurează realitatea, fără a-i răpi sau altera vreodată trăsăturile caracteristice". Întreaga carte e străbătută de un puternic fluid liric, semn al unei dăruiri depline și al unei participări entuziaste din partea autorului. Cartea lui Negulescu e utilă și plăcută. Utilă, pentru că autorul ei, bazîndu-se pe o documentație bogată de ordin livresc, asociată cu o observație pertinentă, la fața locului, dă cititorului toate datele esențiale despre un ținut pe care și poziția geografică dar și orînduirea capitalistă l-au fixat într-o izolare adeseori dureroasă, cu toate că oșenii au drumețit, de nevoie, nespus de mult. E plăcută, fiindcă e scrisă frumos, cu nerv și cu pasiune, — o adevărată creație artistică. Mihai Negulescu ne oferă aspecte din viața obișnuită a oamenilor care au trecut printr-un profund proces de devenire istorică; ne descrie — fără abuz pastelistic — frumusețea rară a locurilor, ne informează despre firea oamenilor, sădită-n arhitectura țărănească și într-un folclor de o neîntrecută frumusețe. Iată, de exemplu, ce notație pătrunzătoare face el despre intrarea în Oaș, care-i aduce în minte renumitele porți încărcate de motive florale și geometrice din Maramureș: **„Construcție de sine stătătoare, pe patru stîlpi, acoperită cu draniță și înflorată cu măiestrie, poarta e un mic arc de triumf, sobru și ospitalier — un fel de simbol al omenici celor ce locuiesc dincolo de ea".** Poetul, acum reporter pornit la drumeție, are studii de filologie și folclor și știe să le valorifice, ca literat, cu pondere și gust. Uneori, pentru a da deplină autenticitate scrierii sale, Mihai Negulescu notează exact graiul din Oaș, cu particularitățile lui fonetice și lexicale, atît de pitorești. Ca un dialectolog, el înregistrează — în scopuri estetice — mărturisirea plină de savoare a unui om din Certeze, care se definește pe sine admirabil:

„— Eu mi-s trecut pe la cununie, și după obicei nu mai trăbă struț. Ar sări borcoșle, nevestele, că om trecut ce îs să nu ademenesc fetele cele mari cu port de ficior, că nu mai îs. Dar parcă așe, fără struț, ochii cei gingați nu coată a mă afla? Numai că nu prea am eu vreme. Is tăietor, la păduri. Nu zin acasă cu lunile. Iar cînd zin, așe mi-i drag; să-mi pun gacii, și cămeșe -nflorată, și stroița oșenească, să ies în uliță să-mi văd pretenii". Diversele aspecte ale vieții oșenilor, Mihai Negulescu le vede din interior și le prezintă într-un mod direct, dinamic, solicitîndu-l parcă permanent pe cititor să-l însoțească în drumeția lui. Niciodată autorul nu se plasează în afara fenomenelor descrise, nu le discută pretențios didactic, ci se confundă sufletește cu ele, nu însă în detrimentul obiectivizării.

Astfel, reporterul izbutește să realizeze, în cîteva linii, figuri de oameni noi, care contribuie cu elan și abnegație la construirea socialismului. Rămîn în mintea cititorului, ca niște personaje reprezentative, doctorul Vasile Pop, director de spital, brigadierul fruntaș Grigor Marița, tînărul inginer agronom Savatti, numeroși activiști de partid, oameni ai muncii, copii de o fermecătoare vitalitate și de o rară înzestrare, profesorul folclorist Isidor Ripă, numeroși oșeni de baștină, care deși tineri, au parcă, prin osmoza dintre ei și locurile natale, o vîrstă geologică, precum Grigă Butuzar, om la patruzeci de ani, „nalt, spătos, cu fața rumenă", care **„își îngăduie cîntecul ca o clipă de slăbiciune, de detașare. În inflexiunile vocii lui, cu urcușuri și coborîșuri sfîșietoare, abrupte, intuiești aplecarea către o simțire transmisă din generații, cînd cuvintele amare ale cîntecului au țîșnit nu ca o interpretare ci ca o sete surdă, ca o explozie înăbușată a amarului".**

Rapsodie în Oaș e realizată, de fapt, pe un filon folcloric mereu prezent în textul autorului. Dacă l-am desprinde din reportaj, folclorul — de o autentică frumusețe — ar schița el însuși evoluția vieții oșenilor, de la un orizont spiritual mărginit, încețoșat de prejudecăți, la o viziune senină a lumii. În scopul demonstrării acestei idei își organizează reporterul toate observațiile particulare, pe care le comentează într-o sinteză emoționantă, exprimată într-un stil eseistic încărcat de poezie.

După ce înfățișează o suită de scene și episoade semnificative, chemate a sublinia adîncile transformări revoluționare din viața de fiecare zi și din conștiința oșenilor, care pătrund în civilizație dezvoltîndu-și bunele tradiții și renunțînd la cele cu un aer primitiv, autorul precizează în spiritul folclorului:

„Colindă dorul o vale, uritul doar o cărare" — și peste toată „oșenia" se instăpînesc cîntece noi, gînduri de la om către om, semne ale unei porniri lăuntrice voioase dar stăpînite de echilibru. Dacă îngălbenesc frunzarele și omul îmbătrînește, rămîne în urmă amintirea verii, a zilelor cheltuite migalnic în efortul de realizare, și perseverența clipei, întregind continuu clipa trecută. Cuprins în rapsodia Oașului, îți amintești ultima oară de semeția lui Grigă sau Vasii și cu o strîngere de inimă asculți la Moișeni mimarea în sunet a faptelor care au încetat de mult să fie o realitate. „Cuțitările" au trecut pragul către povestirile cu smei sau cu Pîntea și numai cîntecul mai consemnează cînd și cînd seismele unei răscoliri înfrînate, de parcă cineva ar simți nevoia să-și înfrîngă ultima urmă de negură, arătînd-o deplin în bătaia luminii".

E un pasaj reprezentativ și pentru ținuta artistică înaltă a volumului. Totuși, pe alocuri, autorul, deși poet, a lucrat în grabă, scăpînd fraze neîngrijite sau de un metaforism discutabil, dacă nu chiar desuet: **„E un echilibru suav al culorilor, un răspuns în tonuri proaspete la cîntecul de lebădă auriu al grîului, dimprejurul batozei".**

Sînt, firește, regretabile astfel de neglijențe într-o asemenea carte pentru realizarea căreia și-au dat mîna: folclorul, etnografia, observația pertinentă a reporterului și talentul poetic al lui Mihai Negulescu.

I. D. BĂLAN

POEȚI ȘI PROZATORI

Radu Boureanu

B C

Nina Cassian

dicționar de istorie literară contemporană

Drumul biografiei lui Radu Boureanu (născut la 9 martie 1908, în București), era orientat inițial într-o altă direcție decît acela al poeziei. Absolvent al Academiei de Muzică și Artă dramatică, poetul își începea „cariera", între 1929—1931 ca actor. Debutul poetic avea loc în această perioadă în paginile ADEVĂRULUI LITERAR.

Poeziei și teatrului, Radu Boureanu le-a adăugat cu timpul o a treia pasiune artistică : pictura. Interpretul Marchizului de Posa din „Don Carlos", premiatul Salonului Oficial din 1942 și 1947 și-a trecut treptat aceste valențe ale personalității sale artistice în domeniul creației poetice. Actorul — care a mai revenit de altfel la rampă după Eliberare (1945—1947) — devine autor și cronicar dramatic, pictorul împrumută poetului imagistica vizuală.

A publicat înainte de 23 August 1944 în revistele : ADEVĂRUL LITERAR, UNIVERSUL LITERAR, AZI, MIȘCAREA LITERARĂ, ROMÎNIA LITERARĂ.

De la volumul de debut *Zbor alb*, apărut în 1932 în colecția revistei *Azi* îngrijită de Zaharia Stancu, pînă la primul volum tipărit după 23 August 1944, — *Sîngele popoarelor*, Radu Boureanu se manifestase ca un poet cu o formație eclectică, oscilînd între simboliști, romantici și tradiționaliști. „Zborurile" inspirației se desfășurau în gol, sufletul căutînd acea „zariște albă tăiată de stepă". Tristețea bîntuia prin poeziile sale ca o molimă. Amiaza apărea ca un cimitir în plină lumină solară : *„Aici este tăcere și tristețe ca-n valea plîngerii, / și soarele, de crucea cerului și-a spînzurat / frumosul cap de aur" (Amiaza).* Peisajele erau năclăite în sînge, îndoliate. Zările strîmte sfărîmau lumea între pereții lor : *„Cerul e vînăt, / cîmpul e verde / de-un verde-ntunecat, / cerul atît de jos s-a lăsat / încît a stîrvit în zare un sat. / Pe toată crucea lumii cine moare" ? (Zi de apoi).* Sub „coviltirul negru", însă, mocnește „furtuna". Dar zorii erau încă departe, parcă de neajuns : *„Au crescut, au bătut în zări, / aripile de lumină, / dar și-au înconușat sub depărtări, / filfiitul de hermină". (Zbor alb).* Rămîneau numai speranțele și așteptările : *„Stau înfipt în negrele tăceri / și nasc întrebări cu iadul vecine / dar aripile depărtării dau adieri ce-alungă negura din mine".*

Poetul era un trist călător *„pe puntea elanurilor sparte" (Golful singelui)*: *„Pe valul acestui veac de moarte" „cești de prisos messire Cristof Columb".* Blazarea nu însemna totală renunțare. Boureanu suia ca pe-un calvar „zăpezile gîndului", acolo unde-l așteaptă „mama înaltă a visurilor".

Un anume hieratism în compozițiile lirice cu teme din trecut, îl leagă mai curînd de tradiționaliști decît de romantici.

În timpul războiului, zborurile poetului erau mai aproape de pămînt *(Versuri vechi*, 1939—1944); el își înmuia aripile în suferința umană : *„N-am să vă uit, ucigași ai pădurii de oameni / ce fremăta sub trecerea palmei sublime ; / întîlnită cîndva o părere din putreda faimă, / voi striga să o șteargă buretele nopții eterne" (Pe neagra memorie).*

Schimbările revoluționare începute în August 1944 îl găsesau, așa-dar, pe poet într-o dualitate, pendulînd între încercările simbolisto-romantice și eforturile de a găsi o punte de legătură reală cu viața. „Zborurile albe" căzuseră pînă atunci rănite. Anii următori Eliberării îi arătau acea zare pe care poetul voia să-și așeze gîndurile și dorințele și îi limpezeau drumurile.

În 1948, volumul *Sîngele popoarelor*, cu reminiscențe de modalitate lirică din primele sale volume, acorda poezia lui Boureanu cu chemările mari ale noii epoci istorice. Poetul adaptează o Historia mundi contemporană la poezie. Tonurile nu sînt patetice ; ele au o anume amplitudine interioară, cu pauze de incantații parnasiene : *„Pe drumurile albe ale Ierihonului / Nu filfîie flamuri oștiri cruciate / Se-ntorc din cenușă încet / Semințiile lui Sem și Iafet". (Lîngă Marea Roșie).* Nervul agitatoric și polemic se ramifică pe întreaga suprafață a poemelor, închegîndu-le într-un spirit frățesc de solidaritate proletară („Atîtea țări pe glob și-atîta singe"...). Țări, continente sînt înecate în sînge. Poetul vede cascade și fluvii de suferință, înecînd coloanele Parthenonului și monumentele maure. Spania devine o lacrimă „cît insula Majorca". „Peste podișul vremii" s-a scurs în această țară un alt Guadalquivir. Libertatea înaintează triumfătoare, intrînd „în port pe roșie corabie". Harta lumii este pătată de urmele sîngelui vărsat pentru dreptate și libertate. Poetul își face din fiecare loc, în care mai dăinuie suferința socială și națională, un visat Missolonghi. Căci *Sîngele popoarelor* este o chemare la luptă pentru afirmarea drepturilor la viață ale popoarelor asuprite. Cîntecele lui Boureanu sînt imnurile unei lupte victorioase, sărbătorită în ritmurile dansurilor tuturor oamenilor încă înlănțuiți de exploatare. Ele constituie în același timp, un rechizitoriu al învingătorului de mîine : *„Atunci cînd sub jarul soarelui iberic / Caudillo își va întinde stîrvul obez, / ochiul memoriei se va deschide în întuneric, /... / Se vor întoarce frumoasele zile de Aranjuez. / Atunci cîntecul poetului slăvind poporul. / Va legăna din nou cerul baladă peste Granada. / Vor intra în viață visele sale / Albastre, înalte cît munții Sierra Nevada, / În fiecare ochi va rîde o lacrimă cît e pe hartă insula Minorca. / Și nu vor mai fi uciși mișelește poeți ca Federico Garcia Lorca" (Spania).*

În această frenezie, poetului îi scapă, pe lîngă expresia lirică emoționantă, formulări mai puțin fericite, inexplicabile la un autor citabil totuși pentru eleganța stilului. Unele versuri devin, din această cauză, cam zgomotoase, invectiva e pur formală. Ca să nu mai pomenim de o anume manieră poetică simplistă cu un conținut agitatoric minim. Formula înlocuirii limbajului eliptic ori prețios, în parte reușită, suferea în această perioadă de timp de o anume nuditate schematică.

Poet cu un acut sentiment al vieții citadine, cu o viziune plastică amplă, spirit contemplativ și evocator, Radu Boureanu a fost chemat să celebreze în poezie jubileul Bucureștiului. *Cîntare cetății lui Bucur* (1959) folosește lirica urbanistică a simboliștilor, în deosebi a lui Verhaeren, din care a și tradus excelent, interpretînd orașul-capitală ca o sinteză a istoriei, într-o perspectivă și o viziune inedită. Bucureștiul devine un personaj, un erou, născut din legendă, crescut, oprimat, învingător în zilele noastre. Orașul este tîrg, capitală, cetate ; prin el trec și se întretaie toate firele istoriei. Stampa, litografia, tușul, pastelul alternează în tabloul liric al Bucureștiului. Într-o literatură ca a noastră, în care tradiția poeziei citadine era de dată relativ recentă, Boureanu aduce o poezie matură, în care se întîlnesc pagini excelente de evocare a trecutului. Liricizarea istoriei, cronica ritmată a materialului documentar era o tentație perfidă în această acțiune, cărcia poetul i-a cedat ; insistențele asupra pitorescului istoric și mai ales acea arheologie poetizantă din prima parte a volumului, pun prea multă pastă documentară, îngreunează și înăbușe emoția lirică. Însă poetul transferă simbolului actul istoric. Orașul devine familiar, intim ; străzile, piețele aparțin vieții noastre obișnuite. Undeva, volumul poartă și o anume polemică cu vechea poezie anticitadină. Orașul aparține tradiției istorice, nu e străin sufletului nostru : îl reprezintă. Bucureștiul este un martor al trecutului, simbolizînd azi, prin construcție, masivitate, frumusețe și trăinicie „cetatea înviată", „pulsul" țării.

Între aceste volume de bază, spațiul e punctat cu titluri numeroase de piese de teatru, traduceri, prezentări, poezii pentru tineret și cu unele antologii ca : *Versuri alese, Umbra stelelor, Versuri, Vioara cosmică*, aceasta din urmă constituind o repercutare lirică a unor evenimente contemporane epocale.

În *Moartea morilor de vînt* (1961), caligrafia sonoră și grația desenului conturează cu mai multă pregnanță prezența poetului în actualitate, „zvîrlindu-și pelerina, de umbră și de ceață". Numai în climatul contemporan, inspirația cunoaște adevăratul suiș al „zborului alb". Volumul constituie un moment al împlinirilor artistice ale poetului, cristalizînd îndelungi căutări și eforturi în slujirea Artei. Este, într-un fel, un volum de „adio" spus jocului donquijotesc cu iluziile ; poetul calcă în picioare fantasme și imagini sterpe, punînd „pedală" versului prea iute și grăbit. Au murit în sufletul lui „morile de vînt" ale „deșertăciunii", ale pozei și ale umbrelor. „Tăcerile" sînt sparte în țăndări, făcînd să năvălească în universul poetului glasurile vieții care mătură gratuitățile „de poze vechi", vag sentimentale. „Schelele" nu-i mai apar ca împletiri de vise, ci ca niște diapazoane cosmice vibrînd la pulsul vieții socialiste. Pe ele urcă spre lumină un întreg popor. Pastelurile citadine sînt aprinse de acea luminozitate a prefacerii, „marinele" sînt străbătute de brize înviorătoare, de tumultul șantierelor de pe faleze *(Bloc și mozaic).* Vechi motive lirice sînt racordate noului peisaj al țării. Toamnele „pluviale" descoperă în orașele ca niște păduri desfrunzite purpura cărămizilor din blocuri, iar în lunci se pregătește „șarja de aur de grîu". Parcă în continuarea suitei din *Sîngele popoarelor*, mîinile poetului cuprind mîinile poeților din întreaga lume, întinse într-un gest emoționant de fraternizare, „ca niște stele" „din cele patru zări".

Radu Boureanu e un liric al picturalului, cu predilecție pentru decor. Desigur că unele străluciri sînt reci, de marmoră prea șlefuită, iar evocarea în ciclul *Din vremea Unirii* pare un calc în cerneală după o gravură de epocă. După *Cîntare cetății lui Bucur* explorarea procedeului litografici lirice obosește, se automatizează, producînd impresia de clișeu. Versurile au coloane de marmoră pe care se așează însă, din cînd în cînd, capiteluri baroce. Mișcările, chiar și cele ușor schilleriene, spuse la rampă, sînt excesiv cenzurate. Pastelul ori evocarea au toate culorile care stau ca în *Lîngă munții de aur*, precum cristalele de gheață pe geam (vezi cicluri *Inedite* din *Vioara cosmică : Poemele culorii, Tablouri de Andreescu, Tablouri de Luchian, Privindu-l pe Băncilă*). Boureanu are un simț constant al cromaticului în poezie și metaforele sale sînt luate din universul plasticii. El aduce în peisajul poetic o anume puritate și eleganță a expresiei metaforice — înrudind-o cu imaginea muzicală și picturală — discreție și suavitate, toate acestea topite într-un sunet curat, propriu poeziei.

Marin Bucur

BIBLIOGRAFIE

SCRIERI :

Sîngele popoarelor, 1948 ; **Fata de pe Mureș**, Piesă într-un act, 1955 ; **Satul fără dragoste**, Poem dramatic, 1955 ; **Versuri alese**, 1955 ; **Ceașca**, nuvele, 1956 ; **Umbra stelelor**, versuri, 1957 ; **Cîntare cetății lui Bucur**, 1959; **Moartea morilor de vînt**, 1961; **Versuri** (Cuvînt înainte de I. Vitner), 1961 ; **Asta e nora pe care o vrcau**, 1962 ; **Vioara cosmică**. Poezii alese. (Prefață de Ov. S. Crohmălniceanu) 1962 ; **12 luni**. Poem în două tablouri, 1949 ; Radu Boureanu și Horia Deleanu : **Cazul Bennet**. Piesă în 3 acte, 1954 ; Al. Blok : **Poeme**. În românește de Radu Boureanu, 1949 ; Dobozy Imre : **Un concert neașteptat**. Cuvînt înainte de Radu Boureanu, 1961 ; Karinthy Ferenc : **Zidarii**, roman. În românește de Radu Boureanu, 1952; Meliusz Iozsef : **Cît cuprind cu ochii**. În românește de Emil Giurgiuca și Radu Boureanu. 1962 ; Al. Nedogonov : **Filfîie steagul roșu peste sat**. Poem de Radu Boureanu după... 1949 ; A. N. Ostrowski : **Fata de zăpadă**; basm în 4 acte, 1954; A. N. Ostrowski : **Kozma Zaharici, Minin Suhoruk**. Cronica dramatică în 5 acte, 1956 ; A. N. Ostrowski : **Voevodul**, 1958. În românește de... ; L. Tolstoi : **Prizonierul din Caucaz**. Traducere de Radu Boureanu, 1948 ; Verhaeren : **Poeme**. Tălmăciri de... 1960.

SCRIERI DESPRE :

Ov. S. Crohmălniceanu : R. Boureanu, Sîngele popoarelor. Contemp. nr. 109, 1948 ; P. Marcea : R. Boureanu, Umbra stelelor. Scris. băn. nr. 4, 1958 ; Al. Căprariu : Cîntare cetății lui Bucur. Tribuna nr. 20, 1960 ; G. Mărgărit : Cîntare cetății lui Bucur. Gaz. lit. nr. 8, 1960 ; Boris Buzilă : Cîntare cetății lui Bucur. Rom. lib. nr. 4770, 1960 ; D. Cesereanu : Cîntare cetății lui Bucur de Radu Boureanu. Steaua, nr. 4, 1960 ; Ioanichie Olteanu : Cîntare cetății lui Bucur. Viața rom. nr. 4. 1960 ; Dan Hăulică : Radu Boureanu — Cîntare cetății lui Bucur. Studii și cercetări de istorie literară și folclor, nr. 2, 1960 ; Paul Georgescu : Radu Boureanu, Cîntare cetății lui Bucur. Gaz. lit., nr. 12. 1960 ; Horia Zilieru : Radu Boureanu, Cîntare cetății lui Bucur. Iași. lit. nr. 5, 1960 ; Radu Enescu : Un nou volum de versuri — Radu Boureanu : Moartea morilor de vînt. Tribuna, nr. 21, 1961 ; Matei Călinescu : Radu Boureanu, Moartea morilor de vînt. Gaz. lit., nr. 22, 1961 ; D. Micu: Radu Boureanu, Moartea morilor de vînt. Contemp. nr. 23, 1961 ; Lucian Dumbravă : Radu Boureanu, Moartea morilor de vînt. Scris. băn. nr. 10, 1961 ; M. Petroveanu : Radu Boureanu, Vioara cosmică, Viața rom., nr. 1, 1963.

Nina Cassian s-a născut la Galați în anul 1924. Sub pseudonimul Maria Veniamin a publicat în anul 1944 cîteva traduceri în pagina literară a ziarului Ecoul. În 1947 îi apare primul său volum de versuri intitulat La scara 1/1. Paralel cu o susținută activitate literară, Nina Cassian se preocupă de muzică, fiind autoarea unor compoziții de cameră și lieduri. În sfera activității sale se înscriu și cîteva traduceri din literatura străină.

După o scurtă experiență, în care apare tentată de procedeele ermetismului, de limbajul criptic al poeziei formaliste, Nina Cassian se îndreaptă pe un drum fertil și cunoaște o ascensiune lirică certă, care o va situa printre cele mai originale structuri din poezia noastră contemporană. Există o îmbinare între emoție și luciditate pe întreg parcursul poeziei sale, în care răzbat cu consecvență ecourile vieții noi, ale unei umanități eliberate de apăsarea umilinței, de inechitatea raporturilor sociale. În asemenea împrejurări istorice regeneratoare, mesajul liric al Ninei Cassian s-a limpezit și chiar poemele reunite sub titlul *Sufletul nostru* (1949) exprimă adeziunea sa, patetică și deplină, la comandamentele epocii noastre. Se poate vorbi, așa dar, de o maturizare a conștiinței sale artistice, care, în mod firesc, repudiază formula poetică desuetă, cultivînd poezia accesibilă, cu un registru tematic larg și nuanțat. Poeta n-a fost scutită, însă, de unele recidive formaliste, criticate, pe bună dreptate, la vremea respectivă. De la poemul intitulat *Balada femeii care și-a pierdut iubitul în război* (1952) pînă la scurtele peisaje marine, Nina Cassian găsește tonul propriu, rezultat al unei colaborări spontane între afectivitate și rațiune. Revenind la poemul *Sufletul nostru*, întîlnim cîteva versuri edificatoare pentru atitudinea de receptivitate entuziastă la problematica timpului său : *„Nu mai știu dragostea ceea umbroasa..., / Iată, aici îmi e omul și casa, / N-avem în juru-ne crînguri cu pinteni, / Ne întîmpină oamenii de pretutindeni. / Dragostea mea e o creangă de fructi / Din rîul cel mare !"*

Lupta pentru pace, transformarea peisajului țării în anii puterii populare, elanul construcției socialiste sînt numai cîteva din temele majore întîlnite la Nina Cassian, teme cărora li se adaugă numeroase altele în care poeta își exprimă sentimentul iubirii de natură și om. Pe acest portativ cuprinzător, poeta se dovedește de multe ori o virtuoasă, fie în măsura severă a versului clasic, fie în sonoritatea de melopee a versului alb. Lirica cetățenească la Nina Cassian are o tonalitate viguroasă, accente puternice care aparțin unui temperament de poet militant, convins de menirea artei sale. O enumerare a virtuților tinereții se încheie în acest chip deosebit de firesc :

„Să fii tînăr înseamnă să suferi
Pentru tot ce mai singeră încă
Și să salți viitorul pe umeri,
Cu putere și patimă-adîncă.
Să fii tînăr — înseamnă să scaperi
Ca văpaia nestinsă în vînt,
Steagul roșu să-l pui și să-l aperi
Pe redula acestui pămînt !" (Ce înseamnă să fii tînăr, 1953).

Sentimentul responsabilității civice revine cu o putere de leit-motiv și exprimă în fond conștiința poetului comunist care aspiră ca în glasul său să se identifice nenumărate alte glasuri anonime, devenite solidare într-o epocă de prefaceri revoluționare. Iată de ce ne apare cu totul îndreptățită dorința ca poemul să se bucure în ochii oamenilor de solicitudine și de înțelegere totală : *„poetul vă privește necurmat, / pînă în pe fața voastră ca pe un lac, cu unda încă neclintită / un semn că jertfa lui a fost primită".*

În creația Ninei Cassian, lirica erotică ocupă un loc deosebit. Ceea ce particularizează într-o mare măsură această latură a poeziei sale este nota de acută reflexivitate care se asociază sentimentului pur. Poeta este sensibilă la mișcarea anotimpurilor și surprinde modificarea liniilor, a culorilor în cadrul exterior pe care se proiectează emoții erotice. În ciclul intitulat *Virstele anului* (1957) ca și în *Dialogul vîntului cu marea* (1958) întîlnim cîteva poeme ce pot constitui nucleul unei antologii de dragoste, în care sentimentul, transcris cu o caligrafie fină, devine de foarte multe ori confesiune cotidiană. În poezia Ninei Cassian, senzația e raportată întotdeauna la factorul concret, elementele imaginii venind din diferite colțuri ale universului. Un scurt pastel ca *Steaua polară* izbutește să te emotioneze prin grația cu care elementul cosmic exprimă cu strălucirea unui diamant o stare afectivă de mare puritate, înrudită cu aceea din pragul adolescenței : *„Noaptea, cînd scapără stelele-n cerul de vară, / stau și mă joc singuratic cu steaua polară. / Ba o-ncrustez ca pe-un nasture scump în țărînă, / ba o resfir ca pe-o algă de aur în mînă. / Ba e un ciob de oglindă ce-mi sare pe gleznă. / (Sîngele meu, ca mercurul zvîcnește în beznă). / Nu știu nici eu cînd imi zboară la tîmple, ginganie, / sau peste buze îmi picură ca o șampanie. /Noaptea, cînd scapără stelele-n cerul de vară, / stau și mă joc singuratic cu steaua polară".*

Ambianța marină pare să exercite asupra sensibilității poetei o intensă influență. Numeroase poeme, și dintre cele mai realizate, sînt inspirate de frămîntările mării, de reverberațiile soarelui estival, de covorul fierbinte al nisipului, de țărmul albastru ca un orizont concret. *Spectacol în aer liber* este proiecția incandescenței erotice pe acest fundal. Nina Cassian a găsit timbrul direct, aproape de reportaj liric, în exprimarea împlinirii sentimentului raportat la contextul social al realității contemporane. Această osmoză dintre conștiința gravă a imperativelor civice și sentimentul individual își găsește în poemul *Spectacol în aer liber* o ilustrație interesantă. Senzația plenitudinii o descifrăm în versurile : *„Munții, pîn' la noi, dormeau visînd... / Ne visau pe noi, rupind solemnul / iernilor sigiliu — și în lemnul / crengilor, născind un timbru blînd. / Marea, pîn' la noi, dormea visînd... / Ne visa lunarele amprente, / trupurile lungi, fosforescente, / descîntîndu-i nopțile pe rînd. / Șesul, pîn' la noi dormea visînd... / Ne visa pe noi, îndrăgostiții, / cei jurați eternelor solstiții, / străbătînd ierbosul lui pămînt. / Lumea pîn' la noi dormea visînd... / Ne visa lucidul gînd, intensul, / dezlegîndu-l cîtrul, dîndu-i sensul / inedit cel va avea curînd..."*

Din păcate, tensiunea acestui poem e inegală și întîlnim pe alocuri pasaje în care emoția se dizolvă, textul nefiind aici decît o dovadă a meșteșugului propriu-zis. E un aspect asupra căruia, cu inteligența și sensibilitatea sa, Nina Cassian e momentul să mediteze. Altfel există, și din ce în ce mai evident, pericolul ca sentimente autentice să pară mimate sub autoritatea lucidității, pericol care a fost sesizat și comentat stăruitor de unii critici. Prin natura sa, poezia Ninei Cassian respinge nota intimist-miniaturală, imagistica edulcorală, grația artificioasă. Tocmai de aceea te surprinde în volumul *Să ne facem daruri* — în care există de altfel cîteva poeme remarcabile — o tușă livrescă, o anumită epuizare a latențelor afective, ca de pildă în *Rachetă* : *„Slăvesc litera de început — A — / și litera de țipăt — I — / și, dintre verbe, verbul „a fi !" / și, dintre adverbe, adverbul „așa!". / Slăvesc ritmul / și o văd explodînd în idei. / Mă hrănesc cu viteză fierbinte, / de contrarii împinsă-nainte !"* Astfel de poeme nu pot fi menționate decît ca simple agremente ale inteligenței sau ca jocuri prozodice. Abstractizarea ne apare și ea ca o consecință a acestei modalități în care „timpul are ochi transparenți" de „culoarea cunoașterii", „munții iau altitudine", „amintirea are trei colțuri" sau „e ovală ca lacrima și ca roua". Semnalăm aceste carențe cu sentimentul că autoarea are suficiente resurse pentru a le evita, universul liric fiind divers, iar procedeele sale subtile. Chiar în creația ulterioară apariției volumului *Să ne facem daruri*, am întîlnit, pe lîngă unele calități, cîteva stridențe, ușor de altfel de înlăturat, fiind vorba de un talent autentic și totodată de cenzura unei inteligențe vii.

Ca un exemplu de conștiință artistică remarcabilă, merită citate versurile Ninei Cassian pentru copii și tineret, în care spiritul alert și original al poetei se exercită cu succes. Recenta adaptare pentru teatrul de păpuși intitulată *Elefănțelul curios* sporește numărul acelor dovezi despre diversitatea preocupărilor poetei.

Liviu Călin

BIBLIOGRAFIE

SCRIERI : La scara 1/1 (1947) ; **Sufletul nostru** (1949) ; **An viu, nouă ture și șaptesprezece** (1948) ; **Nică fără frică** (1950) ; **Ce-a văzut Oana** (1952) ; **Horea nu mai este singur** (1952) ; **Tinerețe** (1953) ; **Florile patriei** (1954) ; **Versuri alese** (1955) ; **Virstele anului** (1957) ; **Dialogul vîntului cu marea** (1958) ; **Prințul Miorlau** (1958) ; **Bot-gros** (1958) ; **Aventurile lui Trompișor** (1958) ; **Sărbătorile zilnice** (1961) ; **Spectacol în aer liber** (1961) ; **Incurcă-lume** (1961) ; **Chipuri hazlii pentru copii** (1961) ; **Curcubeu** (1962) ; **Să ne facem daruri** (1963) ; **Cele mai frumoase poezii** (1963).

SCRIERI DESPRE : V. Ripeanu — **Gazeta literară**, 16.IV.1955 ; V. Nicolescu — **Steagul Roșu**, 2.IX.1955 ; Paul Georgescu — **Romînia liberă**, 10.XI.1957 ; Savin Bratu — **Gazeta literară**, 23.XII.1957 ; D. Costea — **Iașul literar**, nr. 11.1957 ; G. Horodincă — **Viața românească**, nr. 11.1957 ; D. Micu — **Viața românească**, nr. 1.1958 ; M. Petroveanu — **Gazeta literară**, 31.IV.1958 ; D. Micu — **Scînteia**, 12.IV.1958 ; D. Solomon — **Gazeta literară**, 13.II.1958 ; Ion Oarcăsu — **Tribuna**, 3.V.1958 ; — Eugen Simion — **Contemporanul**, 21.VII.1961 ; Matei Călinescu — **Gazeta literară**, 26.VII.1961 ; Al. Căprariu — **Tribuna**, 13.VII.1961 ; Aurel Martin — **Scînteia Tineretului**, 18.X.1963.

Întrucît rubrica noastră „Dicționar de istorie literară contemporană" a stîrnit unele discuții, considerăm necesar să facem cîteva precizări.

1. „Dicționarul" e menit să pună încă o dată în lumină bogăția literaturii realist-socialiste, în strînsă legătură cu cei 20 de ani de dezvoltare a literaturii noastre noi. Spațiul restrîns a făcut să ne limităm, deocamdată, numai la poeți și prozatori. Aceasta nu presupune, bineînțeles, o subestimare a celorlalte genuri și sectoare, (dramaturgie, literatură pentru copii, critică și istorie literară) asupra cărora „Luceafărul" va reveni cu alte ocazii.

Unele inversiuni alfabetice care apar în publicarea acestui „Dicționar" sînt dictate de necesități tehnico sau publicistice. În volumul pe care redacția intenționează să-l publice la una din editurile noastre, „Dicționarul" va apărea, evident, în ordinea strict alfabetică.

2. Analizînd în cadrul redacției articolele publicate pînă acum la această rubrică, considerăm necesar să menționăm că ele exprimă punctul de vedere al revistei și al criticilor respectivi. Articolele publicate aici nu reprezintă, desigur, o judecată de valoare absolută, definitivă pe care vrem s-o impunem istoriei literare, ci niște contribuții călăuzite de criteriile științifice ale criticii marxist-leniniste. Considerăm că unele din materialele publicate pînă în prezent au avut un caracter expozitiv, aprecierea critică fiind exprimată nu întotdeauna cu fermitate. Pe viitor ne vom strădui să asigurăm un spirit critic mai exigent, capabil să exprime o judecată de valoare fermă, din unghiul anului 1964.

3. Cît privește o anumită observație făcută într-o notă din Steaua, ținem să precizăm că interesantul și utilul „Dictionaire des auteurs contemporains", după care Steaua crede că am preluat ideea, a apărut cîteva luni după ce noi anunțasem redactarea acestui Dicționar și chiar după ce publicasem primele articole. Sîntem totuși modești și nu vrem să spunem să ideea ne aparține, întrucît asemenea lucrări au apărut și apar de mai multă vreme. (Vezi, printre altele, cunoscutul Dizionario delle opere e degli autori editat de Bompiani).

Cineva răutăcios, care ar fi vrut să arate că nu sîntem originali, ar fi putut spune că ne-am inspirat din „Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților" de Georgio Vasari. Ba chiar că am luat ideea din „Viețile paralele ale oamenilor ilustri" de Plutarch. Poți să știi ?

aTiTuDiNi

DIALOG PARALEL

De mai multă vreme „Gazeta literară" găzduiește o impresionantă și pătimașă discuție polemică pe tema pașnică a „Modalităților romanului". Asistăm cu îngrijorare cum în focul polemicii se frîng spade, zăngănesc pentițe, se învolbură spirite. Participanții se iau pare la întrecere în a aduce argumente cît mai la obiect, aruncînd în balanță descoperiri ingenioase și de ultimă oră asupra modalităților romanului, cum ar fi de pildă aceea că romanul poate fi de mai multe feluri.

Dacă ar trebui să găsim totuși o lipsă acestor discuții, ar fi aceea că punctele de vedere sînt prea, prea diferite. Celor spuse de M. Novicov li se opun îndirjit opiniile lui V. Ardeleanu, iar apoi cele semnate de Lucian Raicu, drept care amîndoi acești critici sînt puși la punct de M. Novicov (în a doua intervenție a sa), cu observația că opiniile lor au coincis „în esență" cu ale sale.

Dacă mai adăugăm și intervenția intempestivă a lui M. Gafița, în fond de acord cu toți ceilalți, vom realiza spaima cititorului, care, în fața acestor dezlănțuiri de patimi și opinii, viscează la acel climat de liniște bucolică, de calm patriarhal, cu care îl obișnuiscră discuțiile mai vechi.

În ceea ce privește nedumerirea pe care și-o mărturisește tov. Al. I. Ștefănescu care, citind intervențiile în legătură cu modalitățile romanului, se întreabă dacă e cazu să continue sau nu romanul său în formă de jurnal, îi propunem ca recomandări următoarele titluri de filme : „Privește înapoi cu mînie", dar „Nu te lăsa niciodată" și „Dă-i înainte fără grijă".

P. S.

Nădăjduim că această șarjă prietenească va fi înțeleasă ca o invitație la înviorarea unei discuții care nu se pare importantă.

NU NUMAI TOMURI...

O pledoarie pentru mai multă mobilitate editorială aduc unele inițiative recente care plasează activitatea de editură și pe „momentele" fenomenului literar în curs de desfășurare. O nuvelă sau un poem, apreciate unanim ca remarcabile, nu trebuie, desigur, să-și înceteze circulația spre cititori, de la clipa apariției în revistă pînă ce autorii respectivi vor scrie și alte nuvele sau poeme pentru a putea închega și preda editorilor tomuri de la vreo două sute de pagini în sus. Nu numai tomuri, ci și cărți editate operativ, care să sublinieze momentele procesului viu al literaturii contemporane ! Salutăm apariția în librării a nuvelei „Frigul" de Marin Preda, tipărită de Editura tineretului, care inaugurează o astfel de inițiativă. O sugestie privind prezentarea : aspectul de carte poate fi menținut și în cazul lucrărilor care însumează mai puține coli de editură, prin folosirea unei foi groase de tipar, printr-o grafică aerisită, printr-un format adecvat cărții, de literatură.

ÎN VIRTUTEA INERȚIEI ȘI A ARBITRARIULUI

Cu cîțiva ani în urmă Editura tineretului a avut fericita inspirație de a oferi publicului larg, cititorilor tineri îndeosebi, o colecție de poezie cu un titlu care atrage dar și obligă totodată : „Cele mai frumoase poezii".

Cum era și de așteptat, apariția ei s-a bucurat de o bună primire din partea cititorilor și a opiniei literare, cu toate că de la început s-au făcut observate unele deficiențe privind criteriile de selecție pe baza cărora se alcătuiesc atît sumarele volumelor cît și lista autorilor incluși în colecție. S-a sperat însă că acestea nu sînt decît căutările inerente începutului.

De atunci însă au apărut nu mai puțin de 59 de numere din această colecție și în virtutea unei inerții de neînțeles deficiențele amintite nu numai că nu au fost depășite ci, dimpotrivă, s-au accentuat.

Nu poate decît să nedumerească faptul că din colecție lipsesc o seamă de nume reprezentative ale poeziei universale precum Edgar Allan Poe, Verlaine, Federigo Garcia Lorca, Gabriela Mistral, Louis Aragon, Giorgios Seferis, Robert Frost, Raul Gonzales Tunon, Pablo Neruda, etc.

Discutabilă e și calitatea unor traduceri de genul celor semnate de I. C. Mătăsaru sau Lazăr Iliescu, cărora nu știm de ce li s-au încredințat pe deasupra și cîte 2 volume spre traducere (Jan Neruda și Schiller, Lenau și Musset).

Nedumeriri și mai mari stîrnește selecția autorilor în ceea ce privește poezia românească. E de mirare, de pildă, de ce poeți ca Al. Vlahuță, St. O. Iosif, Octavian Goga, Lucian Blaga, G. Bacovia nu și-au aflat pînă acum locul în colecție.

Există, de asemenea, un număr însemnat de poeți care s-au format în ultimii 10—15 ani, ale căror versuri au avut deja un ecou larg în inimile cititorilor, justificîndu-și apariția și sub egida acestei colecții, cu atît mai mult cu cît versurile lor se adresează, în primul rînd tineretului.

Cînd spunem aceasta ne gîndim la poeți ca Nicolae Labiș, Al. Andrițoiu, Tiberiu Utan, Ion Brad, Aurel Rău, Violeta Zamfirescu, etc.

Lipsa unor asemenea nume din catalogul colecției, îl face pe cititor să nu aibă o imagine completă asupra evoluției poeziei noastre. Lista de autori e cam aceeași cu cea a colecției „Versuri alese", care apărea acum 10 ani.

Nu ar fi fost lipsită de interes totodată nici încercarea de a închina unele numere ale colecției unor teme cum ar fi viața tinerețului, dragostea, munca pe șantiere etc. Cît de folositoare ar fi asemenea culegeri pentru cercurile tot mai largi de prieteni ai poeziei, pentru serile literare ale tineretului !

Sîntem de acceași îndreptățiți să-i întrebăm pe tovarășii de la Editura tineretului: „Cele mai frumoase poezii"... dintr-al cui punct de vedere ? ! !

EXIGENȚA SADICĂ

Ne îndurerează profund tonul netovărășesc, lipsit de colegialitate, violent pe alocuri, prin care Victor Felea (Steaua, nr. 12/1963) înțelege să întîmpine volumul Poeți și poezie al lui A.E. Baconski, cartea „unui poet și critic al cărui spirit de investigație s-a extins treptat în multiple direcții", „unul din cei mai activi răspînditori ai culturii poetice străine". Tocmai de aceea indignarea ne îngheață cerneala în stilou, gîndindu-ne că volumul lui A.E. Baconsky poate fi întîmpinat cu critici atît de drastice, de vehemente, — e drept, formulate într-un context ultra elogios — dar totuși... critici. De exemplu : „Cartea lui Baconsky poate fi numită o panoramă a citorva împunătoare personalități poetice și, cu toate că terenul ei de investigație rămîne în mod inevitabil circumscris — după cum recunoaște autorul însuși în cuvîntul său înainte — bogăția aspectelor și problemelor abordate, precum și materialul liric propriu zis, oferă din abundență ocazii pentru satisfacții de ordin critic și artistic, pentru o multilaterală inițiere a lectorului". Sau: „Modul său de a aborda poezia străină tinde mai mult la redarea tonului fundamental, specific, într-un vers care dacă uneori nu respectă caligrafia formei originale, are meritul supleței și al fericitei aclimatizări, ceea ce e mai recomandabil, credem, decît o consonanță strict exterioară realizată în detrimentul emoției". Sau: „S-ar putea discuta și unele formulări de amănunt sau vreo apreciere prea categorică, însă acestea nu umbresc aportul de reală importanță al acestei cărți".

Merită oare „unul din cei mai"... o critică atît de violentă ?

PUBLICITATE, PUBLICITĂȚII

Criteriul artistic de apreciere îl aplicăm nu numai creațiilor beletristice. Tot ceea ce ne înconjoară trebuie să fie frumos. Domeniul vieții comerciale a intrat astfel și el în raza de „proiecție" artistică. Atenția cumpărătorului trebuie solicitată, dar nu în orice chip. S-a făcut apel la toate genurile artei și s-a creat o artă contemporană, nouă, puțin cunoscută dar viabilă — arta publicitară. De mai bine de un an a luat ființă o întreprindere de publicitate specializată, RECOM. Remarcăm ca fapt pozitiv și existența unei reviste de specialitate adresată lucrătorilor care activează în acest domeniu : „Reclama și tehnica comercială". În cele patru numere care au apărut pînă acum s-a făcut vizibilă trecerea către o formulă mai modernă și mai atractivă și este de dorit ca această tendință să se păstreze și în numerele viitoare. Interesantă și utilă colaborarea criticilor Eugen Schileru, Petru Comarnescu. Este necesară mentinerea și lărgirea contactului cu oamenii de artă, care sînt în măsură să aprecieze și să dea un sprijin eficient.

Direcţiile publicisticii lui Al. Philippide

Ocolit de demonul publicistic, de patima plină de servituţi a articolului la zi, Al. Philippide a folosit totuşi calea jurnalismului, spre a emite cu regularitate un cuvînt prob, cu competenţă, de o pondere care contrasta nu o dată în atmosfera încărcată a vremii. De aceea, stilul adoptat în articole stă aproape la antipodul poeziei cu care am fost familiarizaţi. Pe cînd versul era abrupt, plin de tensiune, în poeme larg desfăşurate, limbajul publicistului satisfăcea în primul rînd exigenţa informaţiei, definea lapidar opera sau autorul prezentat, avar în epitete, culoare şi reacţii subiective, în beneficiul concluziei precise şi generalizatoare. Tonul sobru, înclinarea spre exactitate, opinia categorică au format o linie, o ţinută, substituindu-se chiar temperamentului. Din acest punct de vedere, constatarea făcută în „Adevărul literar şi artistic" (27 oct. 1929), cu privire la calitatea literară a jurnalismului său era o evidenţă valabilă mai mult pentru alţii : *„Jurnalismul scriitorului e totdeauna colorat cu literatură"*.

Ceea ce caracterizează nu numai pe poet, ci şi pe critic, este *pasiunea* sa pentru literatură. În interviul amintit el afirmă : *„Mărturisesc că îmi place să vorbesc — şi să vorbesc bine — despre alţii. Am încă puterea de a admira şi de a lăuda ceea ce admir. E poate singurul lucru de care sînt mîndru în viaţă... Admiraţia este sentimentul cel mai lacom de TOTALITATE, sentimentul cel mai pur şi mai dezinteresat"*. De aceea el vede în admiraţie sentimentul fundamental care poate anima pe un adevărat critic literar : *„Criticul — adevăratul critic, cel care ştie să admire (specie rară), nu este un avocat al operei de artă, un apărător al ei, ci un artist el însuşi"*.

Unde a scris ? Consecvent, în presa de orientare democratică, de care îl apropiau educaţia familială şi formaţia anilor de studii, consumaţi în ambianţa „Vieţii româneşti". Debutant la „Însemnări ieşene", încă pe cînd era student (1919), s-a mutat foarte firesc, o dată cu încetarea revistei întemeiate de Mihail Sadoveanu şi Demostene Botez şi o dată cu reapariţia „Vieţii Româneşti", în redacţia acesteia (1920). A colaborat la „Adevărul literar şi artistic" (din 1928 şi pînă la suprimarea revistei) şi la „Cuvîntul liber" (ambele serii : 1920-1924 şi 1934-1936), precum şi la alte publicaţii ca „Politica" (alături de Scarlat Callimachi), „Umanitatea", „Dimineaţa", „Adevărul" etc. ; în timpul războiului (alături de G. Călinescu şi Ion Pas) semnează în „Vremea".

Ce sfere de probleme a atins ? Remarcabil prin contribuţia la lirica de cunoaştere şi de cutezanţă prometeică, alpinist al dimensiunilor cosmice, vizionar a la Edgar Poe, poetul Al. Philippide s-a simţit pînă în pragul epocii noastre împins de un antifilistinism activ dar nu mai puţin individualist. Secondîndu-l pe artist, „ziaristul", de fapt omul de cultură, s-a afirmat cu predilecţie între frontierele stricte ale literaturii, în acţiunea de confruntare a valorilor.

Tentaţia „artei pentru artă" nu l-a cîştigat. Cu calm doctrinar, provenit din echilibrul unor convingeri sedimentate, a respins poezia „purissimă" în vogă, pe cale de a se revărsa şi la noi. Prestigiul lui Paul Valery, în loc să-l copleşească ca pe atîţia alţii, îi solicita parcă judecata drastică. Poezia lipsită de fiorul care e, după Goethe, partea cea mai bună a omenirii, se aseamănă unor temple din care zeii au plecat. (*V.R.*, nr. 4/1939). În general, criteriul comentariilor sale are ca punct de plecare perspectiva umanistă, însuşită în ambianţa „Vieţii româneşti", şi consolidată de el însuşi, prin contactul asiduu cu creaţiile de orizont universal. De cine s-a ocupat ? Dar despre cine n-a vorbit ? Arcul referinţelor sale e vast, înglobînd sub deschiderea lui, am spune, totul, de la clasicismul german şi francez, pînă la Arghezi şi Rilke.

În literatura română, Al. Philippide a semnat pagini de critică literară remarcabilă despre Sadoveanu şi Liviu Rebreanu, Slavici şi Gala Galaction, despre Ibrăileanu, G. Călinescu, Mihail Ralea şi Tudor Vianu, despre Cezar Petrescu, Gib. Mihăescu, C. Stere, Ionel Teodoreanu, iar caracterizările poeţilor Arghezi, Bacovia, Pillat, Minulescu, Demostene Botez, Fundoianu, etc. sînt dintre cele mai sensibile.

În alt interviu (dat tot „Adevărului literar şi artistic" din 2 ianuarie 1929), Al. Philippide mărturisea o curiozitate literară suprinzător de lacomă pentru o „fiziologie" atît de cumpănită : *„Pasiuni părăsite şi regăsite... Racine (ştiu pe de rost pasagii întregi din „Berenice"), Goethe (în primul şi al doilea „Faust") Hugo, o da, Hugo... Baudelaire, veche dragoste a adolescenţei, Rilke, Claudel, pentru care denumirea de poet e prea strîmtă ; Francis Jammes..., Novalis"*.

Interesul pentru observarea umanităţii, a claselor sociale şi a structurilor morale şi atracţia către marile energii stimulatoare, întreţin cultul pentru opera lui Balzac şi a marilor clasici ruşi : *„Am început prin a citi aproape în întregime pe Balzac. In ultimii ani de liceu, o adevărată cură de Balzac. Pentru un adolescent, Balzac e un tonic util... Un mare profesor de energie... Revii mereu la el. Ca să revin însă, a trebuit să descopăr pe ruşi"* (*ibid.*). Aci, de altfel, în stima faţă de romanul de tip tolstoian sau dostoievskian, trebuie căutată rădăcina viitoarei acţiuni de tălmăcire a literaturii ruse întreprinsă de Philippide. Setea de cunoaştere, prelungirea pasiunii pentru lirica meditivă, întreţin totodată cultul pentru Goethe şi pentru lirica de idei germană, asupra căreia a revenit adesea (*„Viaţa românească"*, 1925, nr. 7 ; *Adev. lit.* din 2 ian. 1929 ; *Cuvîntul liber* din 29 dec. 1934) : *„Romantismul german e pentru mine o grădină interioară, a cărei cheie întotdeauna mă voi feri a o pierde"* (*ibid.*). Reflexe îndepărtate ale sforţării zadarnice de a reconstitui în poezie imaginea omului integral, aceste direcţii de lectură alcătuiesc, dacă nu un ax, măcar un cadru, un mod de delimitare a gîndirii sale estetice. Separîndu-se în termenii săi rezervaţi, de un André Gide şi de Paul Valéry, sau de criticul Thierry Meaulnier (*Ad. lit. şi artistic* din 31 martie 1929 ; *V. R.* nr. 4 şi nr. 11 1939), în viziunea estetistă a cărora intuia rarefierea spiritului creator, adeziunea lui se împarte în continuare între exponenţii tradiţionali şi moderni ai romantismului şi realismului. Vechile simpatii, nuanţîndu-se, autorul revine asupra lor cu o insistenţă explicabilă prin nevoia de a răspunde presiunii curentelor adverse, valului de iraţionalism, mistică şi reacţiune spirituală. Cu prilejul centenarului lui „Hernani", romantismul, desconsiderat ca desuet în varianta lui franceză, e „reabilitat". Preţuitorul aclama în el triumful libertăţilor, echivalentul în artă al cuceririlor revoluţiei : *„O sărbătoare naţională franceză, dar cu ecouri care se răspîndesc, imperioase şi sonore, în toate literaturile. Aşa cum Marsilieza dintr-un cîntec local şi ocazional francez, a devenit cîntecul libertăţii"*. Pledoaria pentru actualitatea romantismului libertar, progresist, a fost susţinută într-o suită de articole, în „Viaţa românească" (nr. 1-2-3, din 1930) şi în „Adevărul literar şi artistic" (din 2 martie 1930). Pe celălalt versant al receptivităţii se situează Thomas Mann. Romancierul, apărat împotriva unora din criticii din ţara sa, de acuzaţia indiferenţei, era admirat ca un Goethe al contemporaneităţii, aşa dar ca unul din marii şi ultimii promotori ai umanismului clasic. În *„Muntele magic"* se recunoaşte un *„bilanţ al spiritului european din epoca imediat anterioară războiului"*, iar în Hans Castorp o încarnare a confortului spiritului burghez, aflat pe punctul prăbuşirii (articolul se şi intitula semnificativ *Hans Castorp sau eroul bine-crescut* („Adevărul literar şi artistic" din 10 februarie 1935). În comparaţie cu articolele mai vechi, gustul pentru epicul obiectiv nu numai că-şi lărgeşte sfera, înglobînd romanul englez şi nordic (*„Tom Jones"* de Fielding, *„Niels Lyhne"* de Jacobsen (*V. R.* nr. 3 din 1939 şi *Ad. lit.* din 6 ian. 1929), ci pune în evidenţă, o dată cu puterea de invenţie, în limitele trasate de viaţă, a realismului critic, şi febra intelectuală specifică noului realism. Fără a se angaja spectaculos în disputa de idei care dramatizează peisajul artistic european dintre cele două războaie, martorul nu rămîne totuşi nici indiferent. Dimpotrivă. Un fel de grijă de slujitor al valorilor propagă poziţiile umanismului tradiţional, fără a-şi da însă seama de declinul lor fatal în ambianţa societăţii burgheze. Alternînd comentariul cu eseul, gen omagiat, şi chiar recomandat exerciţiului critic (*„Forma de critică cea mai artistică de pînă acum mi-se pare eseul... El analizează scriitorul sau opera, scoţînd la iveală esenţa... După aceea reproduce opera, o creează din nou, aşa cum o vede... E un gen literar care mi-e drag"*. *Ad. lit.*, 2 ianuarie 1929), observaţiile privind cultura românească cu cele privind culturile străine, Philippide pune unele diagnostice juste, deşi cu absenţa unei concepţii filozofice ştiinţifice, ba uneori sugerează remedii parţiale. În *Consideraţiuni confortabile*, cum îşi intitulează rubrica eseurilor publicate de-a lungul anilor în „Viaţa Românească", criza culturii, deplînsă atunci ca şi acum în întreaga lume burgheză, este văzută ca o criză a condiţiei sociale a intelectualului însuşi : *„Intelectualii cei dintîi o trăiesc mai intens şi o suferă mai greu. Ar fi vorba de proletarizarea crescîndă a intelectualilor"* (*V. R.* nr. 9-10-11 1923). Depistarea formelor de marasm înregistrează, pe de o parte, aristocratizarea artistului, cantonarea lui în cercul hiperrafinaţilor şi al snobilor, iar pe de altă parte, mercantilizarea producţiei artistice „de serie" în folosul celui mai trivial gust : *„În falimentul gustului, în vulgarizarea admiraţiei şi dezorganizarea oricărei noţiuni de valoare, precum şi în comercializarea inevitabilă a talentului, se pot concentra cîteva din trăsăturile caracteristice ale artei contemporane"* *V. R.*, 6 1923). Motiv pentru care, restabilirea legăturii cu cititorul autentic, cu mulţimea sincer doritoare de instruire şi frumuseţe se profilează într-un articol ulterior, ca o condiţie a ieşirii creatorului din derută şi ca una din garanţiile marii arte : *„Publicul nu l-a dispreţuit nici Goethe, nici Hugo, nici Eminescu. Anatemele lor s-au îndreptat mai degrabă împotriva unei alte categorii de cititori şi public. Au urît semidoctismul. A nu dispreţui publicul, nu înseamnă numaidecît a flata, a măguli publicul... Scriitorul scrie pentru public... Calitatea de scriitor o conferă publicul. E cel care judecă în ultimă instanţă. El e cel care hotărăşte soarta sa. Că hotărîrea publicului şi aprecierile lui pot fi nedrepte, asta e o altă chestie... Dar scriitorul scrie pentru public, fie că vrea, fie că nu vrea. Atitudinea dispreţuitoare faţă de public e o formă acută a doctrinei artă pentru artă"* („Public şi scriitor", *„Ad. lit."*, 13 oct. 1929). Încărcat cu o notă polemică, atacul declanşat împotriva *„maniei şi modei revoluţiilor artistice"*, cu care criticii şi esteţii şcolilor moderniste se îndeletniceau în epocă, se îndreaptă întîi asupra coeficientului masiv de confuzie intelectuală, de impostură a vocaţiei şi vanitate socială nesatisfăcută, — ascuns în manifestele şi fabricatele extremiste : *„Afară de categoria adevăraţilor perverşi care-şi au locul în patologie, alături cu pederaştii, nu rămîn decît ambiţioşii (...) sau ce e mai trist, rataţii boemei, rătăcitori prin redacţii şi apostoli de cafenea"*. Răspunsul dat acestor manifestări fals inovatoare e concretizat în elogiul adresat poeziei lui Tudor Arghezi : „... (Poetul, n.n.) *a deschis un drum nou expresiei. A sfărîmat zăgazuri stilistice... A dat „un sens plus pur aux mots de la tribu", cum spune Mallarmé despre Baudelaire...* (poezia lui, n.n.) *apare ca un uriaş monument, un turn Eiffel, ridicat la hotarul a două epoci literare romîne. Noutatea nu e numai o noutate de expresie. Dimpotrivă, e o noutate de fond : accente de revoltă, o dragoste de oameni şi în acelaşi timp o ură de oameni, un amestec de urît şi frumos... un avînt tînăr şi proaspăt, care se prăbuşeşte deodată în infern"* („*Ad. lit.*", 1 martie 1931). Cronica la *„Incantaţiile"* lui Ilarie Voronca, alcătuită de astă dată cu disocierile aşteptate, dovedeşte comprehensiunea necesităţii efortului inovator. Atitudine pe care trebuia s-o sprijine poetul care asimilase creator experienţa lui Baudelaire : *„Poezia este prin firea ei îndrăzneală, rupere de zăgazuri şi de nouri, fulger, cutremur, furtună. Cu condiţia numai ca să ţîşnească dintr-un avînt sincer, dintr-o reală nevoie de a cînta. Voronca are şi el acest avînt, această nevoie... Arta nouă şi temerară de astăzi poate deveni arta clasică de mîine. Unui scriitor tînăr îi stă bine îndrăzneala şi avîntul necumpătate către viitor. E mai bine să se arunce prea mult înainte, decît să nu se avînte de loc. E preferabil să ţintească mai departe decît trebuie. Va şti, la timpul cuvenit, să se întoarcă cu cîţiva paşi înapoi şi să-şi pornească evoluţia normală. Dar nu se va întoarce niciodată de unde a plecat, acolo unde ar fi rămas, dacă nu ar fi avut curajul să se depăşească de la început"* („Adevărul" din 15 apr. 1932). Adversar al simulacrului, de orice natură, Philippide acceptă salturile lirice, cu condiţia unei prefaceri substanţiale, a conţinutului. E ceea ce recomanda într-un articol (*V. R.* nr. 1, 1929) referitor la *„simţirea modernă"*, ca factor primordial şi decisiv pentru modificarea limbajului. Cu anume oscilaţii faţă de direcţia şi înţelesul inovaţiei, Philippide se manifestă categoric în legătură cu celălalt termen al problemei, tradiţia şi specificul naţional.

Rod imediat al ideilor dezvoltate de „Viaţa Românească", vederile expuse de Al. Philippide pe un teren minat de prejudecăţi, de interese de clasă şi diversionism abil, decurg logic şi exemplar din premizele atitudinii sale. Cel ce respingea nihilismul cultural, topirea tuturor verigilor trecutului, privea în specificul naţional nu pur şi simplu un dat imuabil, o constantă pasivă, ci un factor activ al culturii unui popor, ca şi un fundament viu al marilor opere individuale. Entuziasmul estetic faţă de cărţile lui Sadoveanu, exprimat în cîteva rînduri, evoca substratul popular şi românesc care le fertilizează, ca un criteriu suprem de valorificare : *„Operă de justiţie primitivă"* de un *„tragic antic"*, „Baltagul" e aşezat pe *„culmile artei fiindcă descinde din folclorul mioritic, girant al „puterii literaturii lui Sadoveanu"* („*Politica*", nr. 4, dec. 1930). La un autor foarte puţin aplecat spre confesiune, plin de pudoare, e cu atît mai preţioasă mărturisirea despre virtutea de balsam a delicatului patriotism sadovenian : *„Nu cred să fie leac mai bun pentru un înstrăinat de ţară, pe care l-ar apuca nostalgia, decît lectura cîtorva pagini din Sadoveanu"* („Cronica pariziană", trimisă „Vieţii Româneşti", nr. 4-5 / 1930). La această dată scriitorul se afla la studii în străinătate).

Cuprins în literatura lui Mihail Sadoveanu ca într-un model ideal, prezent însă, în forme mai puţin sesizabile la prima vedere, şi în opera lui Arghezi sau Bacovia[1] specificul naţional este admis ca legitim obiect de investigaţie critică, fiind privit în acord cu vederile lui Ibrăileanu : *„Căutarea într-o operă de artă a caracterului naţional e o operă dezinteresată şi vrednică de toată lauda"* („Cuvîntul liber", 24 decembrie 1934). Partizanul cultivării inefabilului sufletesc al poporului, sau s-a opus de aceea vehement denaturării şovine a categoriei specificului naţional şi a respins folosirea ei tendenţioasă, interesată : *„Dar s-a întîmplat cu specificul naţional ce s-a întîmplat şi cu alte idei dezinteresate... Trimbiţat de exaltarea patriotardă, specificul naţional a ajuns unul din motivele de predilecţie ale vorbăriilor de tot felul... Naţionalismul literar este o plăsuită comodă pentru a ascunde mediocritatea spiritelor"*. Philippide cîntărea valorile cu o balanţă lucidă. Cel care pleda pentru marii artişti, ridiculiza mania „istorismului literar", cioplitor de socluri şi pentru cei mai obscuri scriitori, „dezmormîntînd" pseudovalori pioase : „Putem iubi trecutul nostru literar aşa cum Creangă îşi iubea căsuţa simplă a copilăriei din Humuleşti. Respectul nu trebuie să ne întunece simţul critic. *De mortuis nisi bene* nu are ce căuta în istoria literară". (Ad. lit. 9 mai 1937). Fără înţeles, a percepe rădăcinile burgheze ale naţionalismului, Philippide combate, printre diversele forme de degradare a noţiunii, trivializarea demagogică şi politicianistă, mistificarea sau exaltarea patrimoniului propriu, înţeles îngust naţionalist : *„Specificul naţional circulă astfel prin proza noastră cotidiană, cea scrisă şi vorbită, ca un mit facil şi consacrat... O artă consacrată exclusiv acestei pasiuni nu poate fi decît efemeră, sortită unei admiraţii silnice sau factice"*. Specificul naţional autentic se proiectează ca un drum deschis spre universal : *„Marile opere de artă ale omenirii trăiesc pe un plan superior structurilor naţionaliste. Aici, în fericitele cîmpii elisee ale spiritului uman, se întîlnesc cîntecele lui Heine cu cîntecul lui Eminescu, poemele lui Baudelaire cu Faust a lui Goethe"* (ibid.). Pe măsură ce agresivitatea şovină degenera în huliganism, iar susţinerea „mitului" se prefăcea — în plină atmosferă fascizantă — în ciocnire de stradă, Alexandru Philippide a fost determinat de istorie, de viaţă, să-şi intensifice aportul la lupta democratică a timpului, să denunţe asaltul barbariei, ca pe o politică gata să invadeze cultura şi toate celelalte domenii ale vieţii naţionale, urmînd pilda celor ce se petreceau în Germania hitleristă. Iată de ce unul din obiectivele alarmelor criticului începe să fie denunţarea ameninţării pe care nazismul o încarna, pe atunci încă numai pentru libertatea spiritului : *„Naţionalismul literar a atins culmile exasperării în Germania de azi. Beţia specificului naţional a cuprins catastrofal întreaga cultură germană"* (ibid.) Amintim şi articolul consacrat unei antologii a poeziei germane apărut în V.R. nr. 6 (1939). Nu e de mirare că Alexandru Philippide a fost ca atîtea alte spirite luminoase ale vremii, obiectul pamfletului de otravă şi ură al presei de extremă dreaptă, în cap cu „Sfarmă Piatră". Poate că singurul „merit" al calomniei a fost acela de a-l fi convins pe Philippide despre proporţiile reale ale sălbăticiei fasciste. Resursele poziţiei sale, de umanism nobil, care se rezumă la protestul personalităţii izolate pe terenul raţiunii şi libertăţii abstracte, nu-i puteau asigura la acea dată ceea ce numai lupta activă şi solidară conferă. Experienţa războiului, prăbuşirea fascismului sub loviturile forţelor unite ale popoarelor şi începutul revoluţiei populare îl îndeamnă la o reconsiderare şi la ieşirea din limitele umanismului tradiţional, generos dar individualist. Articolele sale din ziarul „Victoria" a lui N. D. Cocea semnalează participarea mai vie la mişcarea epocii, la frămîntarea pentru înălţarea noii lumi. Cel care a polemizat cu fasciştii în timpul ascensiunii acestora, îşi spunea cuvîntul răspicat împotriva postului de radio hitlerist „Donau", şi înfierează înduioşarea faţă de soarta criminalilor de război responsabili de măcelurile din lagăre (*Nerușimare*, „Victoria", nr. 140, din 18 aprilie 1945). Campania este continuată în articolul *Zeloșii crimei* (nr. 155, 26 aprilie 1945). Iar pendantul luminos al acestui articol intitulat *Ziua înfrăţirii creatoare*, apărut în acelaşi ziar, la 1 mai 1945, îl arată pe poetul care a refuzat să-şi dea adeziunea unui regim nedrept, salutînd oriînduirea care respectă munca şi omul şi care acordă intelectualilor năpăstuiţi nu o dată în timpul fascismului, însemnătatea şi rolul pe care îl merită. Alexandru Philippide publică în acelaşi ziar un articol semnificativ, intitulat *Intelectualii şi 23 August 1944*, în care identificăm şi ţinuta înaltă şi tonul ponderat al celor mai bune luări de atitudine ale sale : *„Istoria, mai tîrziu, va spune cu mai multă precizie care a fost rolul intelectualilor în pregătirea şi săvîrşirea acestui act. (...) Azi, intelectualul şi-a recăpătat semnificaţia..."*

Situat deci, cetăţeneşte, fără şovăire în coloana de sprijin a forţelor progresiste, Alexandru Philippide a adus în eseistica şi critica literară dintre cele două războaie, o contribuţie de valoare care merită să figureze alături de articolele sale scrise în ultimele două decenii.

M. Petroveanu

[1] În 1929, Alexandru Philippide a propus acordarea premiului naţional unor poeţi contestaţi adesea, în calitatea lor de exponenţi ai geniului autohton („Adevărul literar şi artistic").

Sala maură — PELEŞ (detaliu)

VARIANTELE POEZIEI „CRĂIASA DIN POVEŞTI"

publicarea poeziei *Făt-Frumos din tei*, Eminescu tipăreşte în numărul din 1 septembrie 1876 al „Convorbirilor literare" patru poeme de un lirism condensat în veşnic surprinzătoarele lui imagini poetice. Este vorba de *Melancolie, Crăiasa din poveşti, Lacul* şi *Dorinţa* ; ele s-au cristalizat treptat, cum ne arată variantele ordonate cronologic şi comentate cu multă erudiţie şi fineţe de acad. Panaitescu-Perpessicius în ediţia fundamentală a *Operelor* lui M. Eminescu. Ne oprim la un capitol al variantelor eminesciene care poate pune în lumină originalitatea procedeelor stilistice şi dezvoltarea expresiei artistice *de la cuvînt la metaforă*, în procesul de selecţie şi de concentrare a imaginilor.

Începutul poeziei *Crăiasa din poveşti* datează din epoca studenţiei berlineze (1872—1873) şi este abia schiţat în cîteva versuri inegale :

Pînzării învăpăiete de zăpadă vioric / Luna moale-n ape albastre şi le-ntinde pe cîmpie...

reluate apoi în altă formă metrică şi stilistică :

Pînzării de o văpaie argintoasă / Luna-ntinde pe cîmpii /. Cînd din dealuri şi păduri întunecoasă / Printre crengi se ivi.

Schiţa iniţială devine o poezie cu un concept unitar, dominat de măsura armonioasă a versurilor, de inovaţia stilistică, remarcabilă mai ales în unele strofe, de claritatea viziunii picturale, obţinută după valorificarea mai inspirată a lexicului. Citez cîteva strofe *antologice* din variante :

Pînzării învăpăiete / De ninsoare vioric, / Luna-ntinde peste dealuri / Moaie rîuri şi cîmpie. / Pe-ntinsori de codri negri / Bolta cerului coboară, / A lui stele mari şi albe / Peste lume le presară.

Elementul dinamic al tabloului este marcat prin dialogul cu luna şi, în final, prin concentrarea stărilor afective în imaginea ochilor uimiţi de minunile naturii, de visurile nestăpînite ale adolescenţei :

— Ba am tors prin crengi negre / Tot argintul nopţii mele. / Neaua viselor de vară / Şi tot aurul din stele. // Şi albaştri mari sînt ochii / N-a lor bolţi întunecate, / Strălucesc adînc ca două / Picături d-eternitate.

Ca elemente de construcţie poetică, sinonimele sînt schimbate în funcţie de viziunea descriptivă a momentului : la început a scris *zăpadă*, apoi *ninsoare*, determinate de epitetul rar *vioric*, şi le-a integrat într-o construcţie figurată mai amplă : *pînzării învăpăiete de zăpadă (ninsoare) vioric* sînt ţesute de luna nopţilor clare. Amănuntul este intensificat prin replica astrului, citată mai sus, în care poetul adună alte imagini ale contemplării tabloului de vară, noaptea : *argintul nopţii mele*, zice luna, apoi : *neaua viselor de vară* şi, folosind un termen concret, pentru a colora şi mai intens întregul tablou : *tot aurul din stele*. La cele trei sinonime : *zăpadă, ninsoare, nea* se mai adăugă altul, dintr-un vers notat paralel cu *Neaua viselor de vară — Tot omătul primăverii*.

Unul dintre elementele fundamentale ale limbajului poetic eminescian este metafora care numeşte *luna*. În *Melancolie* numise *luna* printr-o metaforă-apoziţie fabuloasă : *al nopţilor monarc*, îndîndu-ne o nouă asociere izbitoare a cuvintelor curente şi încărcînd cu un adaos figurat, de optimă calitate, sfera semantică a unui neologism (*monarc*). Aici, în variantele poeziei *Crăiasa din poveşti*, luna este numită *a nopţilor regină*, ceea ce este sinonim cu *al nopţilor monarc* ; apoi, personificînd întregul context poetic : *Lună, inimă a nopţii* şi *Lună, floarea nopţii dalbe*.

Să comparăm două variante care oglindesc evoluţia stilului artistic şi tendinţa constantă a inspiraţiei sale creatoare către simplitatea vocabularului, o dată cu valorificarea tezaurului vechi în sintagme metaforice, în imagini

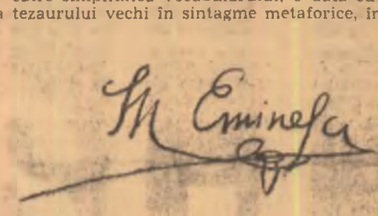

complexe, adînci, cu vecinătăţi neaşteptate de cuvinte, capabile să contureze un măreţ tablou cosmic :

a) *Ba am tors prin crenge negre / Tot argintul nopţii mele, / Neaua viselor de vară / (Tot omătul primăverii) / Şi tot aurul din stele. /* b) *— Ba am scurs prin crengi şi frunze / Tot seninul nopţii mele, / Neaua viselor de vară / Şi sclipirile din stele.*

Concentrarea poemului merge şi mai departe, căci după ce modifică uşor strofa citată, înlocuind dialogul iniţial prin continuitatea tabloului descriptiv, el lasă, în loc de două, o singură strofă sintetică :

Printre crengi(le) gradinei / Noaptea tot seninu-şi ţese, / Neaua viselor de vară / Şi sclipiri din stele dese

aşa încît în ultimele variante, pe de o parte, suprimă elemente antologice ale tabloului de natură, iar pe de altă parte adaugă ecouri ale iubirii sale şi strofe de influenţă folclorică, despre *lacul vrăjit de-un cuvînt al sfintei Miercuri*. Prefacerea se întîmpla în epoca în care poetul se afla sub puterea de atracţie a Veronicăi Micle.

Variantele oglindesc însă şi un aspect cu deosebire instructiv pentru cunoaşterea procesului de perfecţionare a limbajului poetic eminescian : amploarea crescîndă a construcţiilor metaforice, a imaginilor specifice *gîndirii poetice*, cum spunea acad. Al. Philippide în numărul trecut al acestei reviste. Efortul artistului se îndreaptă concomitent în două direcţii aparent contrare : una, de simplificare a părţilor discursive, a volumului de cuvinte care descriu amănunte multe, dar sugerează puţin, cealaltă, de îmbogăţire a sistemului de imagini, dirijate spre reliefarea plastică a ideilor. Una dintre variantele poeziei de care ne ocupăm se numea „Ţesături" ; cu dreptate cred, pentru că *ţesătura cuvintelor* este atît de deasă şi de fină încît pare menită eternităţii.

Acest aspect esenţial al muncii poetice poate fi ilustrat convingător prin evoluţia ultimei strofe a poeziei, trecînd *de la cuvinte la metafore*, de la elementele lexicale care comunică aproximativ o noţiune, un amănunt descriptiv, la grandoarea unei imagini atît de complexă ca sens, încît explicarea semnificaţiei pe care o conţine se loveşte de greutăţi deosebite. Iată variantele :

a) *Păr de aur îi ajunge / Undoind pîn' la călcîie ; / Ochii albaştri strălucesc ca / Picături de veninicie. /* b) *Părul ei cel lung de aur / Se coboară la călcîie ; / Ochii ei albaştri ard sub frunte, / Picături de vecinicie, /* c) *Părul ei cel lung de aur, / Faţa marmură curată ; / Iar în ochii ei albaştri / Vecinicia-i adunată. /* d) *Părul ei cel lung de aur / Faţa marmură nebună ; / Iar în ochii ei albaştri / Toate basmele s-adună.*

Poetul a „ţesut" în structura tabloului său luminos şi atît de inspirat, lucrat linie de linie, elementele concrete ale iubirii sale şi a gradat poezia evocării în imagini din ce în ce mai subtile. Varianta de la început se încheia cu strofa care descrie farmecul unui amănunt pictural : *ochii* („Şi albaştri mari sînt ochii / N-a lor bolţi întunecate / Strălucesc ca două / Picături d-eternitate") ; din ea au dispărut unele epitete (*mari, întunecată*), neologismul (*eternitate-vecinicie*), comparaţia (*Strălucesc ca...*), dar s-au adăugat elemente noi : *părul* care dă noutate şi culoare tabloului (*de aur ; cel lung de aur*), apoi, *faţa* numită metaforic *marmură curată* (un moment chiar *nebună*, sugerînd o anumită stare morală). Esenţiale sînt modificările atît de inspirate în planul arhitectonic al imaginilor. *Ochii* nu mai *strălucesc* simplu ci *ard sub frunte ;* în albăstrimea lor este *adunată vecinicia* mai întîi, apoi, pe linia apropierii tot mai mari de tezaurul folcloric, oglindit în ultimele redactări ale poemului : *Toate basmele s-adună*, context care sugerează calitatea *deasupra* superlativului (dacă se poate spune aşa !). Lucrarea nu este însă gata.

e) *Faţa ei ca ceara albă, / Păru-i blond lucesc în lună / Şi în ochii ei albaştri / Toate basmele s-adună. /* f) *Ea se uită... Păru-i galben, / Faţa ei lucesc în lună, / Iar în ochii ei albaştri / Toate basmele s-adună.*

Poetul a parcurs un drum destul de lung ; el a scuturat toate podoabele de prisos, cum spunea acad. Tudor Vianu, vorbind despre epitetul eminescian. Eminescu a c[illegible] cu aparenţa simplităţii, cele mai pregnante metafore, izbutite însă după o lungă încordare. Despre întinderea acestei munci cîte ceva ne spun şi variantele analizate aici ; despre ea ne-a vorbit şi Tudor Arghezi acum două decenii, într-o conferinţă de la Ateneu „Perfecţiunile lui Eminescu vin, ca toată perfecţiunea, din simplicitate. Să nu ne înşelăm : simplicitatea nu vine singură. O simplicitate venită singură e un defect al scrisului literar şi se cheamă cu alt cuvînt : facilitate, o bagatelizare, o transpunere banală pe foi de pergament. Meşteşugarul vede cît e de lucrat cuvîntul lui Eminescu, ca să ajungă la simplicitatea lapidară".

Gh. Bulgăr

1.

Visalom Lie s-a înscris în gospodăria colectivă cu mult înainte de a se încheia socializarea agriculturii, procedînd și de data asta în felul său, fără să facă prea multă zarvă. S-a dus mai întîi la președinte, la Breaz Simion, și l-a întrebat, așa ca într-o încercare, dacă poate să se treacă la comun, dată fiind situația lui de om cu stare, și de fost primar. Președintele i-a făcut semn să lase lucrurile astea de o parte și să deie cererea, dacă-i hotărît cu adevărat. Pe urmă s-a luat cu altele și i-a spus ce mai e pe la gospodărie. A vorbit cu Visalom așa cum ar fi vorbit cu orice om din sat. Și pe el l-a încălzit la inimă purtarea președintelui. A și dat cererea, numaidecît, și-a așteptat rezultatul după aceea, cu oarecare strîngere de inimă. Se temea de discuții și de întrebări, de o eventuală opoziție. Spre surprinderea lui însă, în adunare nu s-au iscat cine știe ce discuții. Firește, părerile au fost împărțite, unii au fost contra, la început, alții au venit cu niște întrebări destul de ascuțite — „De ce s-a ținut el așa de sus, toată viața?... Cum de-a ajuns primar"? — dar cînd s-a votat, la urmă de tot, după ce s-a citit încă o dată cererea, în care era trecut tot ce trebuia să fie trecut, — „Duc tot, se socotise Visalom, ca să n-aibă ei ce-mi reproșa..." — oamenii au votat pentru primire, cei mai mulți. „Lucrurile-s ca și lămurite!" a mai spus Visalom pe urmă, după adunare, în vreme ce mergea către casă. „Eu am vrut... Rămîne să vreie și ei... Să se simtă adică... Da pînă una-alta poate că tot ar fi bine să mai vorbesc o dată cu Breaz Simion... El îi om cu cap, oricum... O avut rînduiala lui și-și dă seama cum trebuiesc împărțite muncile... Care-i locul fiecăruia... Cine-i bun să organizeze... Cine-i priceput și cine nu-i...". Era așa de absorbit de planurile și de calculele astea ale lui, încît nici n-a pus seama pe întrebările cu care l-a întîmpinat Marta, nevastă-sa, îndată ce a intrat în casă. Purtarea asta a lui a supărat-o și mai rău pe femeie. Ea nu știa nimic de pasul ăsta, aflase de la alții, și-acum îi cerea socoteală, de ce n-a întrebat-o și pe ea, ori de ce nu s-a pregătit pentru înscriere cu vreo doi-trei ani mai înainte, vînzîndu-și din vite, părăduindu-și avutul, ca să nu-l ducă acolo, ca un nechibzuit. Cîte nu i-a spus, cîte vorbe grele nu i-a aruncat în față. Toată noaptea a plîns și l-a ocărît, deschizînd din cînd în cînd fereastra, să mai iasă fumul din casă.

Pe

— Cum, mă, chiar ai dat-o? îl întreba ea în răstimpuri. Ai făcut tu asemenea prostie?!

— Am făcut-o! spunea el, fumînd în liniște. S-o isprăvit!

— Și pe mine de ce nu m-ai întrebat, mă?... Că eu, acum, dacă vreau, mă duc și le spun c-ai trecut peste consimțul meu...

— Du-te, dacă vrei, da eu aș zice să nu faci una ca asta!...

— De ce să n-o fac?

— Fiindcă eu le-am spus că tu știi și ești de acord... Mai bine liniștește-te... O să-ți explic eu mai încolo ce-i și cum... O să vezi și tu, adică...

— Da, o să văd, o să-mi dau seama... Tu-ntotdeauna ai fost ocoș mare... Da acum, deodată...

Femeia nu vroia de fel să iasă dintr-ale ei. Spre ziuă abia s-a mai potolit puțin numai pentru o vreme. Pe urmă iar s-a pornit, după ce s-a dus prin sat, după ajutoare. A venit cu toate neamurile acolo, pe capul lui.

— Uitați-vă la el, dragilor mei! le-a spus ea rubedeniilor. — Uitați-vă cum stă!... E liniștit și se mai și mustăcește! După ce-o făcut una nemaifăcută! O prostie mai mare ca el!...

Oaspeții s-au așezat care pe unde au putut, și-au început și ei să-l ieie la întrebări.

— Cum, măi Visaloame, mă, îl tot întreba șogoru-său, Irimie, tu chiar te-ai trecut?

— Vezi bine că m-am trecut!

— Și-ai făcut-o de tot, ori numai așa, de formă?... N-ai glumit cumva?...

— Cum să glumesc, măi Irimie?! Păi ce, astea-s lucruri cu care să glumești ori să te joci?!...

tise — pe cei care n-aveau vitele și pămînturile lor. „Și de ce s-or fi ținînd unii și alții de capul nostru?!... De ce nu ne lasă în pace?!... Să lucrăm și noi!... Să contribuim și noi!...". De încontrat nu s-a încontrat cu nimeni, n-a înjurat niciodată noul regim și nici nu s-a lăsat cuprins de dușmănie și de ură. Era prea cumpănit din fire și credea așa de mult în dreptatea lui, în felul cum trăise el, o viață, încît nu se putea să se lase copleșit de asemenea porniri. O singură dată și-a pierdut cumpătul, prin '53 ori prin '54. În anul acela nu ieșise bine cu toate și s-a dus la sfat să vorbească cu președintele, să i se facă niște reduceri. Pentru cartofi, mai ales, a stăruit foarte mult. Îi fusese înecat locul în care avusese cartofi și-acum ar fi trebuit să i se șteargă toată cota de cartofi. Dar președintele nu s-a lăsat înduplecat nicicum. „Ai vacă, n-ai vacă, dai lapte!" spunea el mereu. „Da aici nu-i vorba de vacă! îi răspunsese Visalom. E vorba de cartofi, tovarășe, de grumpene!"... „Grumpene, cartofi, îi tot una!... Dac-ai fi din altă categorie, aș mai discuta... Dar așa...". „Ce categorie?!... Ce-i aia: categorie?... Eu sînt țăran vechi și-adevărat..." Președintele a dat din mînă, ca unul care mai auzise asemenea vorbe, iar el n-a mai stăruit. S-a lăsat păgubaș și-a plecat în aceeași zi la Sibiu, să-și deie cota de cartofi. Și-apoi, cînd s-a întors acasă, noaptea, în tren, i s-a părut deodată că-i alt om. Era amețit de mînie și de ură. Fierbea! „Nu li-i rușine să le fie spunea el. Să mă pună ei pe drumuri!... Pe mine!... Să nu țină seama!... Mișeii!..." Trenul aluneca și hodorogea prin întuneric, iar el sta singur într-un colț de compartiment, la clasa întîia — de necaz își luase bilet la a întîia! — și înjura și bodogănea. Se certa cu cei care erau mai mari la el în sat, cu cei care nu țineau seama de adevăraților țărani, de stîlpii satului. „Categorie și spirit de clasă!? zicea el. Păi eu, mă, dacă chiar vreți să știți, n-am băgat mîna în buzunarul nimănui... Nu m-am bătut cu nimeni, pentru pămînturi... Și nici n-am umblat pe la tribunale, ca alții. Și dacă gospodăria mea o crescut și s-o-ntărît, o fost numai și numai pentru că eu am condus-o bine!...". În privința asta avea o leacă de dreptate Visalom Lie. El nu umblase cu înșelăciuni mărunte — trăise cinstit, cum îi plăcea lui să spună — se bizuise pe negoț, mai mult decît alții. Și dacă mai arsese pe cîte unul, cînd îi cumpărase cîte-o vită ori cîte-o dărăbă de pămînt, n-o făcuse pentru că așa vroise el, ci pentru că așa erau prețurile și-așa mergeau treburile pe-atunci. „Și-acum, ăștia, zicea el cu un năduf care îl înăbușea și-l sugruma în cîte-o clipă, vor cu orice preț să mă facă hoț și tîlhar!... Ce n-am fost și ce nu sînt!... Ce ticăloșie!... Muncește și se frămîntă omul, se zbate și se gîndește pînă-i crapă capul, și pînă la urmă uite că tot cel care o dormit încălțat iese mai bine!... Cei care-o stat cu mîinile-n sîn și-o turnat cîte-o hodoroagă de copii!... Și tu care te-ai înfrînat și te-ai stăpînit!... Ai-e-e-e! Că dacă merge tot așa, fac ce n-am mai făcut..." Tot drumul, de la Sibiu și pînă la Șighiș, a înjurat și a bodogănit. Și-apoi tot el s-a ogoit, după un timp oarecare. „Nici așa! și-a spus. Fiindcă dacă-ți pierzi cumpătul, te pierzi și pe tine!... Trebuie văzut de altceva!... Trebuie căutat altceva!..." Și-a restrîns gospodăria pînă una-alta, a vîndut din vite și s-a lepădat de niște pămînturi, cînd și-a măritat fata. A avut discuții cu Sîntion, cu ginere-său, fiindcă ăsta nu vroia să primească tot pămîntul pe care i-l oferea el, vreo zece jugăre. S-au învoit cu șase pînă la urmă, după multe stăruințe. „Chiar că trebuie văzut de altceva! a spus el din nou, cînd cu măritișul fetei. Nu de alta, da pămînturile și averile or ajuns de rîs și de povești!... Înainte, un hăndrălău din ăsta nu-ți primea fata în curte dacă nu te jupuia de viu!... Și-acum!..." N-a întreprins nimic însă nici după accea, pentru că nu știa ce să întreprindă, ca să iasă bine, ori dacă nu, să treacă măcar cu bine prin încîlciturile astea noi și potrivnice, pe care le aduseseră vremurile peste el. S-a apucat de contractări într-un timp, să mai cîștige cîte-un ban, să-i trimită băiatului la facultate, dar suflet n-a mai pus în afacerea asta și nici nu și-a mai bătut capul, așa cum făcuse altădată, cu ascuțimea și cu limpezimea care-l ținuseră în picioare o viață întreagă. A stat în așteptare, cu toate, și parcă și gîndurile i s-au domolit și i s-au năclăit de la o vreme. O singură dată s-a înviorat și s-a mai sumețit, cu vreo cîteva luni înainte de-a da cererea de înscriere, în 1956 în toamnă. „Te pomenești că-ncepe hora! a spus el atunci, cu o bucurie nouă și neașteptată, pe care nu și-o mai putea înfrîna nicicum. Te pomenești că se duc dracului ăștia..." Pe urmă însă s-a domolit din nou, cu părere de rău, îndurerat. „Nu-i modru, trebuie văzut de altceva! s-a socotit el iarăși, cu mai multă convingere și cu oarecare grabă. Ce-ar fi, de exemplu, dacă m-aș trece și eu acolo?!... Dau cererea și mă fac socialist!... Nu se poate să nu iasă bine, dac-o iau din timp!"... A vorbit cu președintele pe urmă, să pipăie terenul, să vadă dacă i se dă bine, dacă merită să facă un asemenea pas. Ar fi vrut, într-un fel, să întîmpine oarecare rezistență, să i se spună să mai steie, fiindcă nici el nu era chiar așa de convins, din punctul său de vedere. S-a agățat de soluția asta pentru că n-a mai găsit și nici n-a mai întrezărit, măcar, alta, pentru viitor. Își făcuse, ce-i drept, anumite socoteli, dar pînă și socotelile astea erau șubrede și cădeau în gol, alimentîndu-i neliniștea care i se cuibărise în suflet, sporindu-i nesiguranța. Abia după ce s-a văzut primit în gospodărie și după ce și-a dus toate bunurile acolo — mai cu seamă după asta — s-a depărtat de bîjbîielile astea, care n-aveau nimic de-a face cu firea lui de om cumpănit și dîrz. A rupt-o așa, deodată, cu toate — cu bîjbîielile astea și cu vechea lui fală — și-a întrat zîmbitor și-ncrezător între oameni.

nu fusese lăsat să-și ocupe locul pe care îl merita el în gospodărie, ca unul care se pricepea la toate, ca un țăran adevărat ce era. Nu hotărîse nimeni, dinainte, care trebuie să fie locul lui acolo, dar el pe asta se bizuise, la lucrurile astea se gîndise, cînd se hotărîse să se treacă. Și asta nu fiindcă ar fi vrut cu orice preț să se căpătuiască, să ajungă mai mare în gospodărie, ci fiindcă lui i se părea cît se poate de firesc ca un om cu pricepere și cu experiență într-ale agriculturii să fie în frunte, să-i conducă și să-i organizeze pe ceilalți. Găsise el un fel de cheie pentru toate problemele pe care nu reușise să le dezlege pînă atunci, dibuise, credea el, tîlcul faptelor pe care le cercetase de-atîtea și de-atîtea ori, cu obișnuita-i meticulozitate. „Înainte vreme — spusese Visalom cînd dibuise cheia asta, cînd găsise tîlcul încîlciturilor pe care le aduseseră vremurile peste el — erau la cinste averile, vitele și pămînturile!... Cei care aveau ce le trebuia erau oameni, cei care n-aveau nu erau!... Și acum îi tot cam așa, numai că-s alte lucruri la mijloc. Asta-i că cine-i mai mare o duce mai bine!... Adică tot cei care-s mai harnici și mai pricepuți!..." În gîndul său, Visalom Lie era convins că pînă la urmă, mai de vreme ori mai tîrziu, tot cei care au fost în frunte înainte vor ajunge la conducerea gospodăriilor colective, cei care știu ce-i aia agricultură, oamenii cu cap. De aceea o și pornise el la drum din timp — „Cine se scoală de dimineață departe ajunge!..." — ca să-și reciștige locul pe care îl ocupase în viață, locul care îi fusese uzurpat, de către unii și de către alții, prin mișelie, cum spunea el, cu ajutorul unor măsuri nedrepte, de pe urma cărora n-avea să tragă nimeni foloase. Și cînd colo iată că lucrurile nu ieșiseră așa cum nădăjduise el, nici pe departe. „Măcar șef de echipă să mă fi pus! a spus el în cele din urmă, și tot așa, clocotind pe loc, dînd din cap dezaprobator. Ori ajutor de brigadier... Ori magazioner... Ceva pe-acolo... Fiindcă eu am adus bunuri aici... Și-s gospodar vechi... Ce treabă-i asta, să-i spui omului că ai nevoie de gospodari buni și după aia..." S-a oprit apoi și și-a netezit mustața, din obișnuință, rece. Și-a încercat să zîmbească, îndată ce și-a dat seama că s-a înnegurat la față. N-a reușit. Zîmbetul i s-a lipit de obraz ca o pojghiță uscată și seacă, străină de el și de făptura lui. Și parcă pînă și pielea și mușchii obrazului i se părură uscați și străini. „Te pomenești c-or făcut-o dinadins!" a mai spus el cu oarecare îndoială. Și-a adăugat apoi, cu convingere și cu mînie: „Anume, adică!... Să mă atițe!... Să-mi arate c-aicea, la ei, nu merge treaba oricum..." N-a mai spus nimic pe urmă și nici n-a mai stat în sală. S-a ridicat deodată și-a plecat, fără să pună seama pe uitățurile pe lîngă care trecea.

— Da-ncotro, tovarășe Lie? l-a întrebat președintele de la masă.

— Pînă acasă...

— Bine da noi mai avem un punct...

— Știu, da mi-i muierea cam beteagă și eu... Vă rog să mă iertați da trebuie să plec...

— Da la-mpărțirea pe brigăzi ai vreo obiecție?

— Nici una!... Noroc și seara bună, tovarășilor!...

Acasă, Marta l-a întîmpinat în prag cu o scrisoare. Era de la Sonel, de la băiatu-său, care era inginer pe un șantier acum.

— Și Lenuța o fost pe-aici și-o-ntrebat de tine... Ea abia acum o aflat că te-ai trecut... Și s-o mîrat tare de tot... „Da ce l-o apucat? zicea ea. O nebunit, ori ce-i cu el?..."

Visalom Lie a trecut pe lîngă nevastă-sa ca pe lîngă un lemn, a intrat, s-a așezat și a început să citească scrisoarea pe care i-o trimitea fecioru-său. Băiatul îl aproba și-l lăuda, fiindcă se trecuse. Și-l povățuia să-și vadă de treburi, ca să nu mai aibă neplăceri din pricina lui. „Acum, îi scria el negru pe alb, dacă te-ai trecut și dumneata înseamnă că sînt și eu fiu de colectivist... Tocmai de-aia aș zice să-ți vezi de treburi și să stai la locul dumitale... Și să nu-ți faci nici o grijă, că dacă nu cîștigi cît îți trebuiește, îți mai trimit eu bani, că doar eu am mai zis lucrul ăsta, da dumneatale, nu și nu, că n-ai ajuns să trăiești din mila nimănui... Da' asta nu-i milă...".

— Da ce-ți scrie, mă? l-a întrebat Marta. Ce zice de te-ai virit așa cu nasul în hîrtia aia?

— Zice că-i bine și-i sănătos și-ntreabă și de tine...

— Da de isprava pe care-ai făcut-o ce zice?

— Zice c-am făcut bine...

— Așa zice?!

— Așa!

— Nu-ți bate joc de mine, mă!

— Nu-mi bat! Băiatul mă aprobă și-mi dă sfaturi cum să mă port de-aicea-ncolo... Cum se zice, o ajuns puiul s-o-nvețe pe cioară cum să zboare...

Femeia nu l-a înțeles și-a tăcut și ea o vreme. Pe urmă l-a întrebat ce-a mai fost pe la adunare.

— Nimic! i-a răspuns el, fără s-o privească. S-or organizat brigăzile...

— Da cu boii cum îi, mă?

— Nici cum... Boii n-or fost la adunare... Adică n-or fost toți...

— O dai către glumă, a continuat ea, ca să nu-mi spui și mie ce s-o hotărît cu boii... Da uite că eu tot am aflat...

— Nu-nțeleg ce-ai fi aflat și tu...

Marta s-a apropiat și i-a spus, triumfătoare, că boii lor, boii pe care îi dusese el la gospodărie, vor fi vînduți.

Tăcut

Nuvelă de ION LĂNCRĂNJAN

După ce l-a lăsat Irimie în pace, l-au luat ceilalți în primire, frații și surorile Martei, cerîndu-i socoteală, pe rînd ori deodată, încolțindu-l cu fel de fel de întrebări. Într-un timp el s-a mîniat așa de tare, cu toate că era liniștit și cumpănit din fire, încît a vrut să-i deie afară pe toți. S-a stăpînit totuși, și-a așteptat. „Ce-ar fi, s-a gîndit tot el după aceea, să le explic și lor, pe degete, băbește, ce socoteli mi-am făcut eu, cînd am dat cererea... Unde țintesc și pe ce mă bizui...". A renunțat însă și la intenția asta. Nu s-a îndurat să-și dezvăluie toate planurile, socotelile pe care și le făcuse, după ce cîntărise îndelung tot ce putea fi cîntărit. Nu era convins, nici pe departe, că-l vor înțelege. În afară de asta, nu mai era chiar așa de sigur pe el. Mustrările nevestei și întrebările stăruitoare ale neamurilor îi șubreziseră, parcă, hotărîrea care il determinase să facă pasul ăsta nou și neașteptat. Pînă atunci nu se întrebase de loc ce-o să se aleagă de el, dacă n-o să fie primit cumsecade acolo, dacă n-o să-și poată reciștiga locul pe care îl ocupase în viață, pe merit, după părerea lui veche și de nestrămutat. Se lăsase dus de împrejurări și se băgase acolo, s-o ieie înaintea altora, care fuseseră și mai erau încă de-o seamă cu ei. „Da, și dac-o să mă frig? s-a întrebat el în vreme ce-și asculta neamurile. Ce-o să fac atunci?... O să bat din picioare și-o să-mi frec palmele?... Și-o să mă uit la ceilalți, cum rîd de mine?..." Într-adevăr, s-ar fi putut întîmpla și-așa ceva, numai că Visalom nu vroia să se gîndească prea mult la lucrurile astea, la ceea ce s-ar fi ales de el, dacă n-ar fi reușit să redobîndească ceea ce-i fusese luat cu japca, pe nedrept, fiindcă el se socotea nedreptățit și batjocorit de la o vreme încoace. „Altceva, mai bun, a adăugat el cu îndîrjire, ca s-o curme odată cu presupunerile astea proștești — tot n-aveam ce face!... Dacă stai strîmb și dacă judeci drept!"... S-a întors apoi către oaspeți, cam pe neașteptate și le-a spus-o de la obraz să-l mai lase în pace cu proorocirile și cu dădăcelile lor.

— Nimeni nu poate ști ce-l așteaptă în viitor! a adăugat el mai apoi, cu îngăduință, gînditor. Dacă mergi pe-un drum, de pildă, nu simți sub tine decît pămîntul pe care-l calci!... Și dacă-i și ceață, cumva, nici nu vezi măcar înaintea ta!... Și-n viață-i tot cam așa!... Și-acum, deodată, dacă eu am făcut pasul ăsta, înseamnă că așa am vrut!... Și-așa am socotit eu că-i bine!

Mai multe nu le-a spus neamurilor. Le-a omenit și le-a ascultat poveștile, răbdariu. Apoi, după ce au plecat ele, s-a dus în șură, a încărcat carul cu unelte, a scos boii din grajd, i-a prins la jug, a legat vaca și-un cal de cîte-o loitră și s-a dus să deschidă porțile pe urmă, grăbit și hotărît. Vroia să se vadă scăpat cît mai iute de lucrurile astea, vroia să-și îndeplinească hotărîrea pe care o luase, fiindcă el pe asta se bizuise întotdeauna, pe îndeplinirea hotărîrilor pe care le lua, pe chibzuială și pe dîrzenie. Nevastă-sa începuse să se tolvăie prin curte, ieluindu-se după boi cu o duioșie neașteptată, dar el nici n-a pus seama pe ea. A dat-o la o parte, cu blîndețe și fără să se supere, a pocnit din bici și s-a suit pe ceglău, din mers. „Nu-i vorbă, a recunoscut el după ce s-a mai depărtat de casă, boii-s buni și frumoși, da de plîns zău că n-are nici un rost să plîngi după ei! ...Numai proștii și netoții dau drumul la șipote oricînd... Și cu rost și fără... Da un om cu scaun la cap n-are de ce-și face gînduri... La urma urmei, cîte perechi de boi n-am avut eu?!... Cîte n-am vîndut și n-am hăznărit cu de cînd sînt?... Și-acum îi tot un fel de hăznăreală la mijloc, numai că-i aranjată altfel, mai pe ocolite!... Și dacă n-o descifrezi și n-o dibuiești cum trebuie, te ia dracul!... Mori ca prostul, năsădit!..." Dacă l-ar fi întrebat cineva cum a ajuns la judecățile astea, n-ar fi putut răspunde clar și-n amănunțime. Ar fi putut, cel mult, să spună că viața e viață și oamenii sînt oameni, nu-s deopotrivă toți și-s porniți din fire să trăiască într-un anumit fel, pe apucate, vînzolindu-se, luptîndu-se pentru locul lor în lume, fiecare după puteri și după istețime, mai cu seamă după istețime. „Așa o fost întotdeauna! ar mai fi adăugat Visalom, cu tărie, ca unul căruia i se părea că a găsit cea mai potrivită explicație pentru o anumită situație, care îi dăduse multă bătaie de cap. Și așa o să fie mereu!... În zadar zic unii c-o fi și-o păți!... Astea-s vorbe și-s pentru proști!... Cei care-s deștepți le zic și ei și-și văd de-ale lor!..." Mai multe n-ar fi putut spune Visalom Lie, fiindcă el nu fusese niciodată prea îndemînatic la explicații și la tălmăciri. Trăise mai de-o parte, într-un fel, și-și văzuse de-ale lui, de gospodărie și de familie, creîndu-și cu timpul un anumit prestigiu — meritat într-o oarecare măsură — de om care știe ce vrea și cum trebuie să se descurce în viață. Politică nu făcuse Visalom Lie, nu se amestecase adică în toate virtejurile și-n toate fierberile și faptul că ajunsese primar într-un timp se datora mai mult întîmplării. Se cunoștea cu prim-pretorul, din armată, și-n vremea f.r.n-ului ăsta a venit și l-a pus la cîrma satului. Pe urmă tot el l-a schimbat și lui nu i-a părut rău pentru asta. Nici nu s-a sinchisit. Și-a văzut mai departe de gospodărie, a crescut și-a îngrășat vite, cîștigînd parale frumoase, mai ales în timpul războiului, îmbogățîndu-se și mai mult. În politică nu s-a amestecat nici după aceea, nu s-a interesat adică mai îndeaproape de lucrurile astea decît mult mai tîrziu, după Eliberare și după război. Era nepregătit într-un fel și s-a cam speriat la început de răsturnările și de schimbările care se petrecuseră în țară, după-olaltă și pe neașteptate, parcă. „Și-acum ce-o să mai fie? începuse el să se întrebe de la o vreme, nici nu mai știa cînd și de cînd. Ce măsuri o să mai ieie ăștia?!... Și ce-o să se aleagă de noi pînă la urmă?...". Cînd zicea *noi*, Visalom Lie se gîndea la el și la cei care erau de-o seamă cu el, la adevărații țărani, fiindcă el nu-i socotise niciodată țărani — și nici oameni nu-i soco-

— Ei, hai noroc și să trăim, fraților! le-a spus el unora, la bodegă, după ce și-a dus bunurile la gospodărie. Și s-avem parte de bine și de bucurie-n viață!...

I-a cinstit pe toți, fără alegere, și-a plecat acasă fluierînd. Uitase cu totul de Marta și cînd a văzut-o cum îl fulgera ea cu ochii, din deschizătura ușii — să-l mănînce și mai multe nu — l-a cuprins frigul.

— Da biciul de ce nu l-ai predat, mă? l-a întrebat femeia în batjocură.

— Biciul?! a făcut el sucindu-se către umăr. Am și uitat... Ia uite-al dracului...

A vrut să-l arunce dintru-ntîi, apoi s-a răzgîndit, l-a îndoit în opt, s-a dus cu el la tăietorul de lemne și l-a mărunțit cu securea, pe îndelete și cu luare-aminte.

— Ei, acuma-i bine? a întrebat-o el pe Marta, după ce a isprăvit cu biciul. Dar femeia nu mai era în ușă și-n jur se lăsase parcă o ceață umedă și grea.

2.

Prin martie, înainte de-a începe campania de primăvară, s-a ținut încă o adunare generală la gospodărie. Trebuia completat planul de producție și trebuiau reorganizate brigăzile de muncă, fiindcă se mai trecuseră și alții la comun, înainte ori după ce dăduse Visalom Lie cererea. Dintre toți însă el a așteptat cu mai multă nerăbdare ținerea acestei adunări, care se amînase de vreo cîteva ori, dinadins, parcă. „Ei, acum e acum! a spus Visalom în preajma adunării. Acum se aleg apele!...". Nici n-a mai avut răbdare să aștepte. S-a dus din vreme pe la sediu, a dat o mînă de ajutor la aranjarea sălii, a măturat pe coridor și-a glumit cu toată lumea. Era convins, mai mult decît oricînd, că lucrurile se vor aranja exact așa cum nădăjduise — cum le calculase el — dacă nu chiar mai bine. Vorbise între timp cu Breaz Simion, nu o dată, cum plănuise, ci de mai multe ori, și președintele se purtase cît se poate de cumsecade cu el. Îi ceruse părerea în legătură cu niște construcții și-l ascultase cu toată seriozitatea. Se purtase, adică așa cum te porți cu un om în care ai toată încrederea și pe care te bizui. „Să știi că-mi pare foarte bine, îi spusese el într-un rînd, că s-o rezolvat pozitiv cu înscrierea dumitale!... Noi avem nevoie de oameni harnici și pricepuți într-sle gospodăriei!...". „Tocmai! îi răspunsese Visalom repede. Și eu m-am gîndit la asta...". Și-adăugase, ca pentru sine: „Înseamnă că-i bine!... Înseamnă că locul meu îi asigurat!... Degeaba s-or tulburat neamurile alea ale mele!... Și mie degeaba mi s-o năzărit într-o vreme c-o fi și-o păți. Înseamnă c-am început să cimpăghesc și eu... Dacă mă iau după umbre...". Pe urmă însă, la adunare, cînd s-au citit listele cu brigăzile de muncă și cînd a văzut că el e repartizat la brigada a 3-a de cîmp, pe care o conducea Cula lui Ghiarcă, Visalom Lie s-a zbîrcit și s-a chircit iarăși. Și-a bătut din buze un timp, parc-ar fi mîncat aguridă.

— Cine-i șef la brigada asta a noastră? l-a întrebat el mai apoi pe unul de-a lui Clincii, pe Păvăluc.

— Cula, Niculae Stoia, i-a șoptit Păvăluc. Și el nu-i șef... Îi brigadier... Și-i isteț, să știi... Să n-ai nici o grijă... O să ieșim bine cu el...

Omul își închipuise că lui i-i teamă că n-o să iasă bine cu veniturile, dacă o să lucreze sub conducerea lui Cula lui Ghiarcă. Dar lui nu-i era de venituri — mai avea ceva rezerve acasă — cît de ceea ce se petrecuse la gospodărie, de hotărîrea aceea neașteptată și potrivnică, luată anume parcă, pentru a-l înjosi pe el.

— Da ia spune-mi, măi băiete, l-a mai întrebat el pe Păvăluc, cine organizează brigăzile astea, cine hotărăște să fie așa ori altfel?

— Noi, cine să hotărască? i-a răspuns omul mirat.

— Care noi?

— Noi toți, toată gospodăria... Lucrurile astea se discută în consiliu mai întîi... Și-n adunare... Dumneatale, dacă ai vreo obiecție ori o propunere concretă, poți să iei cuvîntul... Dacă socotești cumva...

— Nu socotesc nimic! a adăugat Visalom. Am întrebat și eu așa... Ca să știu...

N-a mai spus nimic pe urmă și nici n-a mai luat seama la ce s-a discutat în adunare. S-a lăsat dus de gînduri și-a rămas neclintit pe bancă. Părea atent, după felul cum sta și parcă zîmbea mereu cuiva, cu îngăduință și cu înțelegere. În sinea sa însă începuse să se zbuciume. I se trezise în suflet o teamă nouă și aspră, de neînlăturat. Neliniștea și nesiguranța care îl încercaseră de-atîtea ori, din ziua în care se gîndise la înscriere și pînă atunci, erau în el și lui i se părea uneori că-i unul și-același cu cel care venise cu trenul, de la Sibiu. Alteori i se părea că-i senin și vesel, încrezător în propriile-i judecăți. Apoi iar se pomenea năpădit de mînie și de nemulțumire. „Să nu țină ei seamă de mine! spunea el surd și îndesat, din ce în ce mai repede însă, ca într-o dezlănțuire de neoprit. Să-și bată ei joc!? Popîndăul ăla de Breaz Simion îmi vorbește omenește, eu mă încred în el... Și cînd colo, poftim!... Mă bagă sub comanda lui Cula lui Ghiarcă!... A celui de pe urmă!...". Cula lui Ghiarcă lucrase pe la unii și pe la alții și-l slugise și pe el într-un timp, înainte de război, vreo trei ani de zile. Pe urmă, după război, nu mai vroise să audă de el. Nu-i spusese nici-o vorbă rea, nu se petrecuse nimic între ei, nu se certaseră pentru plată și nici pentru altceva. Cu toate astea, lui Visalom Lie nu-i venea bine acum, pentru că fusese pus să lucreze sub comanda lui Cula. Și pentru că nu i se acordase atenția cuvenită, mai ales pentru asta, pentru că nu fusese pus într-o muncă de răspundere, cît de cît, pentru că

— Buba nu-i asta, tu, c-or fost vînduți boii! i-a spus el femeii în liniște și cu atît de multă siguranță, încît ea s-a apropiat și mai mult, trăgîndu-l de mînecă, așteptînd.

— Da care-i, mă? a întrebat ea.

— Îi alta, ce mai! a spus Visalom. Nu-i asta și gata!...

A aruncat apoi scrisoarea pe masă și a ieșit afară necăjit. Și parcă abia atunci și-a dat seama că gospodăria lui e goală și pustie. A auzit-o pe Vireană mugind în grajd — vaca nu se învățase nici acum cu singurătatea și mugea tot timpul ca proasta — și i-a venit să se ducă la grajd să-i croiască vreo cîteva cu furca. „Da, și pe urmă ce-o să fie? s-a întrebat el în vreme ce-și aprindea o țigară. să se mai afume puțin. Ce-o să faci pe urmă, dac-o iei pe latura asta?... Dacă te sfădești cu nevasta și-ți bați vaca pe care-o mai ai?!..." Presupuneri s-ar fi putut face destule, dar el n-a stăruit prea mult asupra acestor lucruri. A înțeles deodată că a intrat într-un hățiș complicat și a încercat mult timp, stînd așa, în mijlocul curții, învăluit în fum și-n întuneric, să pună degetul pe bubă, pe greșeala pe care o făcuse, s-o scoată la iveală, ca s-o poată îndrepta mai apoi. N-a ajuns la nici un rezultat, în zadar și-a cercetat vorbele și gîndurile, toată comportarea, tot ce spusese și făcuse el în ultimul timp. Doar plecarea din sală și-o califică într-un anume fel, ca pe-o greșcală. Se mustră chiar fiindcă plecase de-acolo și se urni din loc într-un tîrziu, cu gîndul de-a se duce înapoi la adunare. Auzi însă larmă pe undeva și-și dădu seama că adunarea s-a terminat. „Ei, fire-ar să fie! mai spuse el într-o doară, stînd așa, în cumpănire. Asta-i, că n-ar fi trebuit să plec!... Da acum nu-i nimica... O reparăm noi... Trebuie s-o reparăm!... Îi musai!...".

Se duse în casă pe urmă, se dezbrăcă tăra nici o vorbă și se culcă în grabă, să se hodinească și să se limpezească.

3.

Campania de primăvară a venit și a început pe neașteptate, așa cum vin și cum încep de obicei lucrurile de care te temi și te ferești și de care aproape că și uiți de la un timp. Așa a fost și cu Visalom Lie, după ce s-a cramponat și mai virtos de hotărîrea pe care o luase cînd dăduse cererea de înscriere. Nici nu și-a dat seama cum a trecut timpul și nici n-a simțit nici o alinare, nici cînd s-au dus zăpezile și nici cînd a dat coltul ierbii. Și-a îndreptat grădina pînă una alta și-a mai cărat niște nutreț la gospodărie, cu toate că nu i-a spus nimeni să facă lucrul ăsta. Dar el l-a făcut, să vadă ce ecou va stîrni, ce vor zice cei de-acolo. Apoi, dacă a văzut că nu zice nimeni nimic și că dărnicia asta a lui e trecută așa de ușor în categoria lucrurilor obișnuite, s-a mîniat și nu s-a mai dus pe nicăieri.

— Da ce-i cu dumneatale, tete Visaloame? l-a întrebat Cula lui Ghiarcă într-un tîrziu, după ce a început campania. — Noi am contat pe dumneatale și cînd colo...

Lui Visalom Lie i s-a părut că se învîrtește pămîntul cu el. „Să mă ieie ăsta la rost?! a spus el fără să se clinteaască. Să-mi ceară socoteală?!... În curtea mea!... Cula lui Ghiarcă!? Al mai sărac și mai de pe urmă!...".

— Ce s-o-ntîmplat? a mai spus Cula, apropiindu-se de el cu bunăvoință și cu interes. Te-ai supărat cumva?... Fiindcă și-atunci, la adunare, ai plecat... Noi am vorbit... Adică eu am vorbit cu tovarășul Breaz și-am zis că dacă nu-ți place brigada, să te schimbi...

— Vai de mine, Niculae! a spus Visalom, dînd lopata la o parte, de parc-ar fi vrut să-l ieie în brațe pe Cula lui Ghiarcă, parcă așa i-ar fi spus întotdeauna. Niculae, nu Cula ori Culă, cu un anumit accent și cu un anumit înțeles. — Nici pomeneală de-așa ceva...

— Atunci?...

— Păi cum era să viu la lucru, dacă nu mi-o spus nimeni?

— Da n-o fost Păvăluc pe-aici, alaltăieri?

— Ba o fost și mi-o spus să fiu, la ora șapte, Întrehotare... Da eu n-am știut de ce... Nici nu l-am întrebat, ce-i drept...

— Va să zică, asta era?...

— Asta, da!

— Atunci îi bine... Înseamnă că mîine dimineață o să fii acolo, la datorie...

— Da... Acum știu... Am înțeles...

Cula a mai zăbovit puțin, apoi a plecat, brusc, ca s-o curme într-un fel cu tăcerea care se așternuse între ei. Visalom l-a petrecut pînă la poartă și i-a spus să nu aibă nici o grijă în privința ieșirii la lucru. Pe urmă și-a văzut de-ale lui, pe-acasă, iar a doua zi a pornit-o către hotar, de unul singur, și cam devreme. Era prima zi de muncă, era primul drum pe care îl făcea el ca proaspăt colectivist. Și-i era greu și-i venea nu știu cum să meargă la lucru cu straiță pe umăr și cu mîinile goale, el care fusese obișnuit să meargă în urma altora, în urma carălor și-a plugurilor pe care le mînau alții, slugile ori zilierii. Dimineața era înaltă și frumoasă. Lui însă nu-i păsa de lucrurile astea, de luminile dimineții și de mirosmele tari ale primăverii. Era prins și era absorbit de alte lucruri. Se gîndea și se socotea, ce treburi să facă el ca să iasă bine pînă la urmă, cu toate și în toate felurile. Hotărîrea pe care o luase, de-a îndrepta greșcala pe care o fă-

cuse acolo, la adunare, i se părea bună și potrivită. Nu știa însă cum s-o aplice, cum să se poarte și ce să facă, să fie bine, să nu mai albă bătaie de cap. „Fiindcă ăștia, recunoscu el acum, cu ascuțimea și cu limpezimea care îl ajutaseră de-atîtea ori să găsească soluțiile cele mai potrivite, pentru cele mai complicate probleme — sînt mult mai vicleni decît mi-am închipuit eu !... Stau acolo, în ședințe, tot vorbesc și tot analizează și te iau după ala cu ce nici nu te gîndești !... Cînd cu-mpărțirea oamenilor, spre exemplu..." Mereu se întorcea la asta, la împărțirea oamenilor, — a responsabilităților de fapt. Se socotea, ca și pînă atunci, nedreptățit și batjocorit. Nici dacă i s-ar fi luat tot avutul, toată agoniseala lui de-o viață, nu s-ar fi simțit așa de nedreptățit și așa de învrăjbit. „Dacă ar fi fost oameni de omenie, cu simțul dreptății — își spunea el — dacă m-ar fi pus unde se cuvenea — «Măcar șef de echipă să mă fi făcut !» — ar fi fost bine !... Și de mine, da și de ei !... Dar așa, fiindcă și-or bătut joc, o să fie rău !... Și de mine, da și de ei !... Fiindcă eu unul n-o să mă las călcat în picioare pînă-i lumea... O să stau așa un timp... Și pe urmă... Da ce-și închipuie ei ? !"... Visalom Lie nu știa nici acum ce trebuia să facă mai departe, ca să-și redobîndească locul lui în viață, dar era hotărît să nu se lase răului, orice-ar fi fost. Și era așa de pornit și de învrăjbit, încît nici nu s-a sinchisit de ceilalți oameni, cînd l-au ajuns din urmă, cu tractoarele lor și cu o remorcă încărcată cu saci.

— Hai sus, tete Visaloame ! i-a spus un fecior.

— Nu-i nevoie ! a răspuns el. Știu merge și pe jos !... N-am uitat, adică...

Pe urmă, după ce a ajuns întrehotare — nu mai era mult de mers, ce-i drept — și-a aruncat straița în platformă și s-a apucat de lucru. I s-a spus — Păvăluc i-a spus asta, șeful de echipă — să se suie pe semănătoare și să urmărească intensitatea semănîtei. Și el așa a făcut, s-a suit pe semănătoare și și-a văzut de treabă, în liniște, fără să clipească măcar. Nu-i convenea de fel munca pe care o primise, dar n-a zis nimic, dinadins ca să nu se știe iar cine știe ce discuții. La urma urmei, n-avea altă soluție, mai bună și mai potrivită, decît să muncească, să le arate celorlalți, cu care nu se putea socoti deopotrivă nici cum, cine-i el și cum se face agricultură, cum se lucrează pămîntul. „Asta o fac ! și-a spus el după un timp de bîjbîială și de clocot. M-aștern pe lucru !... Pun mîna unde-i nevoie !... Și-i dau gata cu asta... Fiindcă la ei, aici..." Și s-a mai liniștit puțin, după ce a găsit soluția asta, ieșirea asta nouă și neașteptată. După aceea însă, pe la prînz, s-a îndîrjit și s-a răzvrătit din nou. S-a pomenit cu Cula lui Ghiarcă lîngă el, cînd era mai liniștit și mai sigur de sine, și i s-a părut iarăși că se clatină și se învîrtesc toate împrejur, ca și în curte, dacă nu chiar mai tare.

— Ei, cum merge treaba, tete Visaloame ? l-a întrebat Cula cu blîndețe, dar cam în treacăt.

— Merge ! i-a răspuns el.

Brigadierul a trecut mai departe, l-a chemat pe Păvăluc și a început să-l ieie la rost.

— Doar ne-am înțeles, tovarășe Crăciun, îl spunea el lui Păvăluc, că se face grăpărea concomitent și deodată !... Și că după aia !...

Visalom Lie asculta și se uita mereu după brigadier, cîntărindu-i fiecare vorbă, fiecare gest. Nu-i venea să creadă că omul ăsta dezghețat și semeț era unul și același cu cel care îl slugărise pe el cîndva. Cula umbla și se purta de parcă s-ar fi scăldat într-o apă care îl alina și-l înviora totodată. Așa umbla și com așa se purta el de la o vreme, ca peștele în apă și ca pasărea în aer, firesc, parcă toate s-ar fi potrivit, anume, cu gîndurile lui și cu noile lui simțăminte. Îi plăcea să trăiască lui Cula. Și să muncească îi plăcea. Era numai hărnicie și indemn. „Cula ăsta-i ca pîrjolul ! ziceau unii și alții, mai în serios. Se mobilizează pe el, îi mobilizează și pe alții !... N-are astîmpăr nicicum !... Și-i mai pătrunzător și-i mai ascuțit la minte !... Judecă altfel ! S-o sumețit și s-o scuturat !..." Visalom cunoștea lucrurile astea, le mai auzise și se mai uitase și alteori după brigadier, dar de recunoscut nu recunoscu decît într-un tîrziu că-i așa și nu-i altfel. „Da, a spus el cam în silă, s-o scuturat și mai spălat niței și nepricopsitul ăsta !... O căpătat grai !... Nu mai este cum o fost !..." Și-apoi tot el a sucit-o, curmîndu-și brusc gîndul ăsta nedorit și potrivnic. „Așa-i, a adăugat Visalom în grabă și cu minie, s-o scuturat și s-o schimbat și ăsta, da dacă nu era el, cu schimbările și cu scuturările lui, eu mi-aș fi ocupat numaidecît locul pe care-l merit !... Dacă s-ar fi procedat just !... Dacă s-ar fi lucrat după dreptate..." Nici nu s-a mai uitat pe urmă după brigadier și nici la ceilalți nu s-a mai uitat. A stat neclintit pe semănătoare, cercetînd sămînța, cum fierbea și cum se ducea în jos, cum scădea și cum aluneca la vale, mereu și mereu. „Asta-i, zicea el în vrăjmășie și-n neștire aproape, că dacă s-ar fi procedat cumsecade, dacă nu s-ar fi înțeles ei să mă țină deoparte, atunci, eu... N-aș fi intrat sub mîna nu știu cui... A unui Culă oarecare... A unui neajutorat care-o trăit de pe urma mea... Pe care l-am îngăduit în curtea mea ! Din pricina căruia stau eu pe zuruitoarea asta !... Să-mi macin zilele și să-mi mînc traiul !...".

Alături s-a mai suit un om, din mers, și Visalom a vrut să-l împingă cît colo. Crezuse că-i Cula lui Ghiarcă și a așteptat încordat să-l repeadă. Omul însă n-a spus nimîc și el s-a întors să-i vadă mai bine. Și-a dat seama că alături de el stă Păvăluc, șeful de echipă și n-a știut ce să mai spună.

— Ai văzut ce-o fost ? l-a întrebat Păvăluc. Tii, fire-ar să fie ! Ăsta-i pîrjol, nu alta !... Îi prieten cu tine, nu se dă de-o parte cînd îi vorba de-un deț de vinars ori de-o bere, da și cînd îi vorba de muncă... Nu-l poți duce !... S-o terminat, avem un brigadier pe cinste, ce zici, nu-i așa ?...

— Ba-i așa ! a mințit cu blîndețe Visalom Lie. Niculae ăsta, Cula lui Ghiarcă, cum îi ziceam noi înainte vreme, o fost om de ispravă-ntotdeauna !...

Altceva n-a mai spus Visalom și nici n-a mai vorbit cu nimeni toată ziua. Și nici seara, acasă, nu s-a mai înșirat la vorbă cu muierea-sa, cu Marta. A mîncat ce i-a pus dinainte, apoi s-a dezbrăcat și s-a culcat. Era frînt de oboseală și-i era așa de parcă i-ar fi fost capul plin cu fiare vechi. Mereu i se părea că aude pe undeva un zuruit sec și că pămîntul fuge de sub el, fără oprire. Nici după ce a adormit n-a scăpat de senzația asta, de alunecarea asta iute și potrivnică. Mereu se făcea că era împins din urmă și-ntr-un timp, în vis, s-a împiedecat și-a căzut, drept în cap. S-a trezit, gemînd. Apoi, după ce a adormit din nou, a visat numai grîu, rîuri întregi, și parcă el era copil și fugea prin grîu și se scălda în grîu, ca într-o apă...

— Ce tot zici, mă ? l-a întrebat Marta, spre ziuă.

— Nimic ! i-a răspuns el.

Femeia a tăcut un timp.

Apoi iar l-a încolțit și a început să-l bată la cap, cu de-ale ei, reproșîndu-i mereu și-n toate felurile, cu părere de rău ori cu minie, înjurînd ori plîngînd — pentru că făcuse un asemenea pas, nesilit de nimeni, din prostie.

— Dacă-ai fi beut totul, spunea ea, nu mi-ar fi părut rău !... „El o muncit și-o agonisit, el le-o beut !" aș fi zis... Dar așa... Să te iei și să te duci tu acolo ?!... Și-acum să mergi la lucru, cu straița în bîtă, ca orice holoangăr !... Să te bagi sub poruncă la a lui Ghiarcă !... A celui mai de pe urmă !... Să mă cîrîie dracu dacă am reușit să te-nțeleg !... Îmi tot bat capul, da de reușit n-am reușit... Tu ai fost chibzuit și cumpănit de cînd te știu, da acum nu știu zău ce ți-o venit...

El o asculta și tăcea.

„O-nțeles că mi-i greu ! își spunea. De-aia o-nceput din nou să cîrîie și să zuruie !... Înseamnă că eu unul, mai ales dac-o să se complice lucrurile și mai mult..." N-a îndrăznit să recunoască deschis că va rămîne singur-singurel, dacă se vor complica lucrurile. Din contră, s-a îmblînzit și și-a spus că nici nu se putea altfel. La urma urmei. „Ea-i aspră din fire, a adăugat el, îi nestăpînită și-i rea... Iar copiii-s mari și-și au rosturile lor... Așa că eu, dacă vreau să n-ajung la sapă de lemn, trebuie să mă descurc singur... Cum oi putea... Acum mai ales, dac-am intrat în horă, trebuie să joc !..." S-a hotărît, din nou, să se țină de lucru și să se stăpînească, pe deasupra să nu zică nici o vorbă rea, să nu stîrnească nici o bănuială cu purtarea lui.

Și-așa a și făcut pe urmă, începînd chiar de a doua zi.

S-a stăpînit și a lucrat pe ruptele toată campania, deși i-a venit greu, cu lucrul, îndeosebi. Cu stăpînirea de sine i-a venit destul de ușor, fiindcă el întotdeauna fusese chibzuit și stăpînit. Cu lucrul însă i-a fost greu, din cale afară, nu pentru că n-ar fi muncit la el acasă — muncise, cu toate că avea slugi și mai angaja și zilieri, cînd era zor mare — ci pentru că era sub poruncă acum, sub comanda unor oameni pe care îi disprețuise și-i mai disprețuia încă. De aceea i se părea mereu că-i strîns într-o menghină ori într-un teasc și-i stors de vlagă, dinadins. Se oprea uneori, în toiul muncii, și-și ștergea sudoarea de pe frunte. Și se ducea să bea cîte-o gură de apă, să se răcorească.

— Îi amară pita, cînd o cîștigi cu sudoarea frunții tale ! zicea cîte unul din tovarășii lui de brigadă, în glumă, dar fără răutate. Ce zici, tete Visaloame ?

— Îi amară ! răspundea el, zîmbind ori rînjind după cum era de ostenit și de chinuit. Dulce nu-i, orice s-ar zice !...

Nu mai spunea nimic pe urmă, mult timp, și chiar dacă mai spunea cîte ceva, o făcea în sinea sa și pentru sine, să se ogoiască ori să se învrăjbească și mai tare, să nu se lase înfrînt, fiindcă el se socotea în război cu ceilalți, cu conducerea gospodăriei, cu toți cei care erau acolo și care învîrteau, după părerea lui, lucrurile în așa fel, încît să le meargă numai lor bine, să fie ei asigurați.

„Să nu țină ei seama de mine ! zicea el cu o îndîrjire și cu o învrăjbire care creșteau și se umflau în el, ca o drojdie. Să treacă peste mine !... Să mă pună la greu, ca pe-o vită !... Păi eu aș fi putut să le conduc toată gospodăria asta a lor, fără să mă agit atîta... Fără adunări și discuții... Și-ar fi ieșit toate mai bine decît acum ! De-o sută de ori... Și eu..."

Seara, cînd venea de la muncă, Visalom Lie era ars de cele mai multe ori, sleit, stors. Și nici nu știa, măcar, ce-l arde și-l sleiește mai mult, lucrul, munca aceea stăruitoare și îndîrjită, ori felul cum se purta cu ceilalți oameni, alături de care muncea și-mpotriva cărora nutrea un simțămînt aspru, de vrăjmășie. Nu se putea împăca nici cum cu ei. Și asta numai și numai din pricina lor. Începuse să i se năzărească de la un timp că ceilalți oameni, din echipa lui și din brigadă, își fac din cînd în cînd cu ochiul și vorbesc și rîd de el, pe la spate. Și că se silesc și se zoresc cu lucrul dinadins, numai și numai ca să-l facă pe el să asude, să-i jugulască din plin. Părerea asta, mai ales, se înfiltră atît de adînc în el, încît într-un rînd, în vară, i-a venit să-i taie pe toți, cu coasa, dintr-o singură răsucitură. Era o zi caldă și grea și el nu mai putea de osteneală. Se avîntase de dimineață ca prostul și se pusese în fruntea șireagului de cosași și apoi fusese nevoit să-i deie zor. Ceilalți veneau din urmă, cosașă după cosașă, șuierînd-o, silindu-se și zorîndu-se, dinadins, bineînțeles, cu să-l strîmtorească pe el, să-l stoarcă de viagă.

— Mai avem, mă ? întreba din cînd în cînd cîte-un om, în glumă. Ori am gătat ?!

— N-am gătat, dar nici mult nu mai avem !

Iarba se tăia din ce în ce mai greu, pe măsură ce se întetea căldura. Era zor mare însă, ca să nu vină ploile peste ei. Visalom știa lucrul ăsta, se gîndise și el la asta, la zorul pe care îl stîrnise și el, de-atîtea și de-atîtea ori, cînd era stăpîn, cînd își stringea bucatele de pe cîmp. Cu toate astea nu se putea despărți deloc de părerea aceea rea și vicleană, de bănuiala cu ajutorul căreia se desturna pe ceilalți oameni.

„Ăștia-s vorbiți ! spunea el din ce în ce mai apăsat. S-or înțeles ce să facă și cum să facă !... Și dacă eu mă dau la o parte acum, îs bun dat !... S-o isprăvit cu mine după aia !..."

La secere tot cam așa i-a mers lui Visalom Lie.

La treierat deasemeni.

Toată vara i-a mers cam așa, toată vara a lucrat Visalom Lie, cu îndîrjire, și-n liniște, numărînd postatele, în gînd, uitîndu-se din cînd în cînd la soare, așteptînd ceva, chinuindu-se cumplit, de unul singur.

4.

Toamna, la împărțirea avansurilor, Visalom Lie a primit de la colectivă ceea ce i s-a cuvenit, după munca pe care o depusese. Și s-a mai liniștit și s-a mai limpezit puțin, fiindcă ieșise cum jigărit din vară. Era slab și ars. Zîmbetul care îi luminase fața întotdeauna, expresia aceea șăgalnică, de voioșie și de încredere, se dusese de parcă n-ar fi fost. Mustața lui rendeșă și plină se pleoștise, iar mîinile i se tăbăciseră și i se făcuseră, parcă, mai grele. Poate că el nici nu-și dădea seama prin ce trecuse, ce se petrecuse cu el. Nici nu stăruia asupra acestor lucruri, ce-i drept. Se gîndea la altele. Încerca să-și facă anumite planuri de viitor. Și nu reușea de loc. Compara ceea ce cîștigase la gospodărie, cu ceea ce strînsese mai înainte, în anii cei buni și-n vremurile cele bune. Și-i venea să pună mîna pe bită cîteodată, așa era de îndîrjit. Deosebirea era prea mare și lui i se părea mereu că-i păcălit și-i nedreptățit. Într-o vreme s-a și gîndit să se retragă, să lase totul baltă, să-și ceară bunurile înapoi, să-și vadă de lucru cum s-o nimeri. Apoi tot el s-a răzgîndit. Asta nu era o soluție. Trebuia să stăruie, trebuia să lupte ca să-și redobîndească locul lui, să fie luat în seamă. Dar cum și pînă cînd ? Faptul că muncise cu atîta îndîrjire îi adusese oarecare faimă în gospodărie.

Dar îl și costase mult.

Îl secătuise și-l arsese.

„În felul ăsta n-o s-ajung prea departe ! s-a gîndit el în cele de pe urmă. Nici pînă-n capul satului... Ei o să spună bine și-o să stele neclintiți în frunte... În locul meu și-al altora care-s mai pricepuți de zece ori decît ei, la toate..."

A încercat pînă una alta să se împrietenească cu Breaz Simion și cu încă vreo cîțiva. N-a izbutit, cu toate că a făcut tot ce se putea face, omenește vorbind. S-a izbit și aici de aceeași încredere, de bănuiala care ținea mai mult de purtarea lui decît de-a lor. Oamenii vorbeau cumsecade cu el, dar se țineau, parcă, la oarecare distanță. Nu-i acordau toată încrederea, i se părea lui, nu-l priveau ca pe-un tovarăș.

„Pentru ei, eu am rămas ce am fost ! zicea el cu indiferență, străduindu-se să fie așa cum se socotise întotdeauna, drept și chibzuit. Asta-nseamnă că n-o să pot face nimic, niciodată !... Oricît aș munci !... Oricît m-aș strădui..."

S-a destins apoi din nou, în iarnă, în preajma sărbătorilor. Se iscaseră niște discuții la gospodărie, în legătură cu fondul de bază și cu investițiile și el și-a dat seama, ca unul care avusese o gospodărie mare și cuprinzătoare, că fondul de bază și investițiile sînt arme cu două tăișuri. „Dacă ești prost și nechibzuit, dacă te-ntinzi mai mult decît ți-i plapuma, te la dracul pînă la urmă ! a spus Visalom atunci. Da dacă dumnealor vor măriri, acum, să-i ajutăm și noi să se mărească și să se-ntărească !... Să-i împingem și noi o leacă, spre bine !... Fiindcă și ei, mișeii !..." Tot năduful din vară, și mai dinainte, s-a adunat și s-a concentrat în ardoarea asta nouă și neașteptată, chiar și pentru el. Visalom Lie a devenit deodată unul dintre cei mai înfocați sprijinitori ai măririi fondului de bază și-ai sporirii investițiilor, la maximum. Unii se uitau miruți la el, ori dezaprobatori, de-a dreptul, dar lui nu-i păsa. El îi dădea zor cu măririle și cu sporirile și-ajunsese așa de departe într-un timp, cu pledoariile astea, încît începuse să i se pară și lui că-i convins de ceea ce spunea. În momentele de maximă limpezime însă, recunoștea cu satisfacție că o asemenea mărire, forțată, nepotrivită cu posibilitățile reale ale gospodăriei, nu putea fi folositoare. „Băgați banii în ziduri și-n terase ! spunea el în asemenea momente. Și-n vite și-n mașini !... Stringeți și grămădiți !... Cum se brodește !..." Mergea uneori atît de departe cu gîndul, încît vedea gospodăria așa cum ar fi trebuit să arate ca după vreo cîțiva ani de forțare și de opintire. Vedea oamenii mergînd acasă cu sacii goi, mînioși. Și-i părea bine, și-și freca palmele, satisfăcut. „Așa vă trebuie ! zicea el, de parcă s-ar fi petrecut toate aevea. Asta ați vrut-o, asta ați găsit-o !.. Da ce-ați crezut voi ?..." Se vedea apoi pe sine însuși intervenind în toată fierberea asta, răsucind și cîrmind totul spre făgașul cel bun, învinovățindu-i pe cei care nu fuseseră destul de chibzuiți. „La noi, tovarășilor, s-or făcut greșeli mari, s-o exagerat cu fondul de bază !... Și cu investițiile... În detrimentul retribuirii muncii !... Nu s-o ținut cont de faptul că-ntr-o gospodărie, mai ales într-una mare, trebuie avut grijă de toate !... Fără cumpănire și fără echilibrare nu se poate merge prea departe !..."

— Ia spune-mi, tete Visaloame și tovarășe Lie, i-a zis Cula lui Ghiarcă într-o zi, ce-i cu dumneatale ?... De ce-ai devenit așa de înfocat de la un timp ?

— Eu ? a răspuns Visalom, cam nedumerit.

— Da, dumneatale ! În gospodărie sînt discuții de-o vreme și dumneatale, după cîte-am băgat de seamă...

— Eu îmi spun părerea, măi băiete, așa cum și-o spune orișicare !... Ce, nu-i slobod ?

— Ba-i slobod, da dumneatale prea-i dai zor cu măririle și cu sporirile !

— Și ce, nu-i justă linia asta a mea ? a întrebat el fără să se neliniștească, dimpotrivă, încolțindu-l pe Cula, pe Niculae. Eu nu sînt brigadier, mă, și nici nu-s de mult timp în gospodărie, da atîta lucru tot știu, că-i bine să sporim fondul de bază !... Și investițiile alea !... Tot ce ține de bunul obștesc !... Fără asta !...

După ce a înțeles că brigadierului nu-i plăceau de fel discuțiile astea, frămîntările care se iviseră la gospodărie, parcă l-ar fi lovit pe el, anume, parcă ar fi țintit în ce avea el mai scump pe lume — Visalom s-a înviorat și mai mult și a devenit și mai înfocat. „Înseamnă că-i doare ! și-a spus. Îi arde la ficați !... Da ce-și închipuie ei ?... Ce și-or închipuit, adică ? !... Că mă bag acolo cu tot ce am și pun mîna pe sapă după aia ?..." Și-a continuat apoi să facă propagandă pentru mărirea la maximum a fondului de bază, pentru sporirea investițiilor. Și-ntr-o adunare generală, special convocată, a luat cuvîntul și-a vorbit preț de un ceas despre lucrurile astea, argumentîndu-și fiecare părere, explicîndu-le celorlalți de ce-i bine să se procedeze așa și nu altfel.

— Unii dintre noi spun mereu că-i greșit și-i contraindicat să mărim la maximum fondul de bază și că trebuie să avem în vedere toate ramurile, să nu ne scape din mînă dezvoltarea armonioasă a gospodăriei !... Ei spun că dacă forțăm lucrurile se fac goluri pe parcurs și că se nasc greutăți mari din pricina acestor goluri !... Cunoașteți și voi părerile astea, așa cum le cunosc și eu... Și vă dați, cred, seama ce se ascunde sub ele, sub grija asta stăruitoare pentru cumpănire și pentru chibzuință !... Toți cei care vorbesc așa se gîndesc la cîștigurile lor, nu la gospodărie și la dezvoltarea ei, la bunul comun !...

Au vorbit și alții pe urmă și el și-a dat seama că poziția pe care se situase a avut un rol determinant în declanșarea și agravarea disensiunilor din gospodărie. Și-a zîmbit satisfăcut, mai ales cînd a văzut că adunarea generală s-a sfîrșit fără a lua vreo hotărîre. În seara aceea s-a cinstit de unul singur, acasă. Nevastă-sa era dusă la fecior, la Sonel, și lui îi părea bine că nu se mai împiedeca de ea. Turna vinul în pahar și se uita la el cum scăpăra în lumină. Și zîmbea și se gîndea la ceea ce se întîmplase în sală. Cîteva zile așa a umblat, zîmbind subțire, bătîndu-i pe umăr pe cei care fuseseră împotriva propunerilor și părerilor lui. Pe urmă iarăși s-a limpezit, scuturîndu-se de satisfacția asta prosteașcă și de neînțeles. Și-a dat seama, tot așa, pe neașteptate, că la gospodărie s-a făcut liniște și s-a dus numai-decît pe-acolo să vadă ce-i. A aflat că problema pentru care se clorovăiseră ei a ajuns la raion și că acum poposise în sat însuși secretarul cu problemele agrare. La sediu era un du-te-vino continuu și Breaz Simion, președintele, trimitea mereu după cîte-un om, să vină de urgență acolo. Pe el nici n-a pus seama. Toată ziua s-a învîrtit prin curtea sediului, așteptînd. Și-apoi, spre seară, dacă a văzut că nu-l cheamă nimeni înăuntru, s-a mîniat și s-a dus în biroul președintelui.

— Îi drept că se află aici un tovarăș secretar de la raion ? a întrebat el după ce a intrat.

— Îi drept ! i-a răspuns un om mărunțel și chel. Dar de ce întrebi dumneata ?... Ai fost chemat aici ?...

— Tocmai, că n-am fost, și-aș avea și eu cîte ceva de spus în legătură cu problemele care se discută de-o vreme la noi în gospodărie...

— Da cum îți spune dumitale ?

— Visalom Lie, tovarășe !... Eu mi-am spus părerea și-n adunare și-aș vrea, în continuare...

— Așa va să zică !? a făcut secretarul, ridicîndu-se și apropiindu-se cercetător de el. Dumneata ești ?

— Lucrurile astea, a mai spus Visalom, fără să ieie în seamă privirea și vorbele secretarului, au o însemnătate mare pentru noi !... Și eu unul, cu toate că sînt colectivist tinăr, nici n-am împlinit anul !...

Secretarul l-a ascultat, fără să-și ieie ochii de pe el, apoi i-a spus că a auzit de el și-i cunoaște părerile și că ei discută acum numai cu oamenii ale căror păreri nu le cunosc bine. Visalom l-a ascultat și-a ieșit din birou minios. Vorbele spuse de secretar ! — „Cunoaștem părerile dumitale !..." — nu i-au priit de loc. „Asta tot de la a lui Ghiarcă mi se trage ! a spus el pe urmă. De la el și de la ai lui !... De la nespălații și neajutoratii care-or trăit de pe urma altora !... Și care o fac pe cîrmuitorii acum !..." Altceva n-a mai spus Visalom Lie și nici nu s-a mai amestecat în discuțiile de la gospodărie. S-a dat de-o parte și-a stat așa un timp. La adunarea care s-a ținut, în legătură cu aceeași problemă, n-a scos o vorbă. Lucrurile s-au rezolvat însă și fără el și-n clipa cînd și-a dat seama că hotărîrea care s-a luat nu se potrivea de fel cu părerile lui, Visalom Lie a trăit un simțămînt nelămurit, de înfrîngere și de însingurare. Nu i-a mai spus nimeni nimic, numele lui n-a fost rostit deloc în timpul discuțiilor, cu toate astea el se simțea nedreptățit și batjocorit, ca și-atunci cînd se organizaseră brigăzile de muncă, dacă nu chiar mai nedreptățit și mai batjocorit.

„Or făcut-o dinadins ! își spunea el cu o convingere de nestrămutat. Ca să nu iasă cum am zis eu !..."

La urmă, după ce s-au terminat toate discuțiile, Visalom a luat-o încet către casă, boscorodind și bombănind, de unul singur. A găsit-o pe Marta acolo și-a tresărît și s-a strîmbat cînd a văzut-o. Ea se întorsese de la băiat și-i adusese vești bune.

— Sonel, i-a spus ea cu blîndețe și cu un respect pe care nu-l mai avusese față de el în ultimul an, s-o bucurat tare mult cînd i-am spus că tu lucri pe ruptele la gospodărie și că ai început să te amesteci în toate !... I-am spus și de *fundul de bază* și el o zis c-ai făcut bine c-ai luat poziție... Ce-i aia poziție și cum s-o iei, eu nu știu... Dumnezeu sfîntul să vă înțeleagă, că eu una zău că nu vă pot înțelege !... Sonel spunea că se-nsoară cu fata unuia care-i mai mare pe-acolo pe la el — am văzut-o și eu : îi bălană și-i grasă, da-i cuminte, judecă oblu — și că se trece și el, dă adeziune !...

Visalom o asculta ca de pe altă lume. Ar fi trebuit să se bucure fiindcă ea se domolise și se împăcase cu noua situație. Nu-i era însă aminte de așa ceva. Se gîndea dacă n-ar fi bine să stăruie, totuși, să meargă mai departe, să sesizeze regiunea, să scrie la ziar, să le arate și altora ce s-a întîmplat la el în gospodărie. Soluția asta i se păru ispititoare, la început. Apoi tot el renunță la ea. Apoi iarăși reveni asupra ei. Nu ajunse la nici un rezultat, nici în seara aceea și nici în celelalte seri și-n celelalte zile. O mai tîncăi așa o vreme, și-apoi cînd se limpezi și se dezmetici de-a binelea, își dădu seama că a venit din nou primăvara și renunță la toate planurile astea ale lui, fără nici o părere de rău.

Și se așternu din nou pe lucru, cu aceeași îndîrjire, dacă nu chiar cu mai multă.

5.

Un timp, după ce s-a așternut din nou pe lucru, Visalom Lie nici n-a mai luat seama la ceea ce se petrecea în jurul său, așa era de pornit și-așa era de prins, cu munca. Pe-acasă nu mai zăbovea decît atîta cît avea nevoie, să mănînce și să se hodinească. „Undeva trebuie s-ajung ! și-a mai spus el, așa ca pentru sine, și-n grabă. Dacă stau cu mîinile în sîn, mă duc dracului !... Dar așa, dacă mă zbat și dacă lucru, nu se poate să nu izbîndesc !..." Apoi tot el s-a corectat, strunindu-se puțin. „Da, dar dacă lucru ca un căpcăun, fără să scot o vorbă, o să realizez venituri, și-atît !... Încolo, nimic, n-o să fac nici un pas înainte... Așa că eu, începînd de mîine, dacă nu chiar de astăzi, o să trebuiască să mă port altfel cu oamenii ăștia... La urma urmei, avem aceeași soartă !... De ce ne-am mai pizmui ?..." Existau, totuși, destule motive de pizmuire și de învrăjbire, dar nici așa nu era bine, să le cercetezi de fiecare dată, și cu rost și fără rost. Visalom Lie nici n-a mai stăruit asupra acestor lucruri — avea el un fel al său, de a-și susține și de a-și împăna judecățile cu cele mai temeinice argumente — și a început să se uite în jur cu mai multă atenție și cu mai multă bunăvoință. A devenit mai prietenos cu ceilalți oameni, fără alegere. S-a străduit, adică, să devină mai prietenos, și a izbutit în cele din urmă. Numai el știa însă cît de mult îl costa strădania asta, jocul ăsta greu și delicat. Nici munca nu-l costa și nu-l costase atîta și nici atitudinea aceea reținută, de izolare, de situare în afara oamenilor cu care lucra și-n mijlocul cărora trăia. Și-apoi — asta îl necăjea și-l ardea cel mai mult — nu se întrezărea nici o izbîndă nici în direcția asta. Parc-ar fi fost un făcut, parc-ar fi existat un prag pe undeva, o opreliște peste care el nu putea trece, oricum s-ar fi purtat. Așa i se părea lui, așa credea și-așa gîndea el. Și asta nu pentru că ar fi fost un nechibzuit, ci pentru că se izbise, într-adevăr, de-o anumită opreliște, nu izbîndise în ceea ce-și propusese cu toate că avea dreptate după părerea lui, mai mult decît ceilalți toți. De aici se trăgeau de fapt toate — nemulțumirea lui aspră și crescîndă, mînia și îndîrjirea — din convingerea asta de nestrămutat, din despărțenia pe care el singur o căutase și și-o impusese.

Nevastă-sa, Marta, încerca să-l mai domolească, ori de cîte ori îl vedea pe gînduri, dus.

— Lasă, măi omule, îi spunea ea cu blîndețe, cu o blîndețe falsă, care nu se potrivea de loc cu firea ei adevărată — nu-ți mai bate capul atîta !... Nu te mai frămînta !... Uite, eu nu-ți mai zic nimic !... Nu te mai cert și nu te mai mustrez !... Dacă băiatul nostru, Sonel, o zis c-așa-i bine !...

— Da, știu, am auzit !... răspundea el în grabă și fără să tresară, zîmbind subțire de cele mai multe ori.

— Atunci, continua femeia, de ce-ți mai bați capul ?... Lenuța noastră o zis c-ai fost dat și la ziar...

— Am fost, dară, pentru hărnicie !... Pentru muncă !... Sînt fruntaș !...

— Păi vezi ?...

— Văd !... Am început să văd !...

Visalom nu-și ducea niciodată vorba pînă la capăt și nici nu mai discuta cu nevasta cumsecade, omenește. Începuse s-o disprețuiască de la un timp, cumplit, așa cum nu mai disprețuise pe nimeni și niciodată. Nu putea s-o mai vadă. Pînă atunci — și asta mai de mult, de cînd li se săltaseră copiii — o socotise rea și-i spusese de nenumărate ori, în batjocură, desigur, jandarm și comandant suprem. Acum însă o socotea și proastă, ca bîta, și-adeseori se întreba cum de-a putut să trăiască atîta amar de vreme lîngă o asemenea femeie. Cînd se gîndea la ea, Visalom se oprea, cu obișnuita-i ascuțime și cu asprimea lui de om liniștit și ascuns, numai asupra scăderilor pe care femeia le avusese și le mai avea, într-adevăr. Întreg trecutul, tot traiul pe care îl duseseră ei împreună, de cînd se luaseră și pînă acum, îl cerceta în felul ăsta, oprindu-se și stăruind asupra unor lucruri care îl nemulțumiseră și care căpătaseră, parcă proporții, cu timpul. Exista, de pildă, o anumită perioadă din viața lor cînd ei trăiseră prost. Avuseseră copiii, pe Lenuța și pe Sonel, și femeia lui n-a mai vrut să audă și de-al treilea copil și nici nu l-a mai lăsat să se apropie de ea o vreme. „Da gîndește-te și tu, bărbate, zicea ea, c-așa fac oamenii cu stare și cu cap !... Un copil, cel mult doi !... La Banat așa-i moda !... Numai aicea, pe la noi, toarnă toți la copii !... Și-i nenorocesc după aia !..." El o ascultase și-o aprobase în cele din urmă, cu toate că-i venise greu. Se obișnuise însă și cu asta și se stăpînise și se abținuse, fără să calce pe alături de prea multe ori, fiindcă asta nu se potrivea de fel cu situația lui de om cu stare, de înțelept. Și-acum, ori de cîte ori se gîndea la renunțările și la mizeriile astea mărunte dar înjositoare, totuși, lui Visalom Lie îi venea să urle de necaz. Uitase cu totul de aprobările lui — „Așa-i, cum zici tu, Martă !..." — și dacă era cineva vinovat pentru felul cum trăise el, o viață, atunci vinovatul acela era nevastă-sa, Marta. Înțelegerea care existase între ei se dusese de parcă nici n-ar fi fost și el nu mai putea s-o cerceteze pe Marta decît așa, de sus și cu un dispreț adînc și de nestins.

„Cum dracu de-am putut să trăiesc o viață-ntreagă lîngă o asemenea muiere ? se întreba Visalom din ce în ce mai nedumerit și mai atîțat, fără să se gîndească la felul cum se luaseră ei doi, la ceea ce-i unisc, la pămînturi și la vite, la averi. Lîngă șterpăciunea asta !... Lîngă o asemenea proastă ?!..."

Ce-i drept, tot cam așa se uita și la ceilalți oameni Visalom Lie, cu toate că se purta cumsecade cu ei, cu toate că muncea și rîdea și petrecea cu ei. Îi cerceta de sus pe toți, în același fel și cu același dispreț. Și-i judeca în toate chipurile, punîndu-le în spate scăderi pe care oamenii nici nu le aveau, și care erau mai de grabă ale lui decît ale lor.

Trei brigăzi a schimbat în vremea asta Visalom Lie, din primăvară pînă în vară, și-a ajuns atît de departe cu nemulțumirile și cu îndîrjirile lui, încît a început să săvîrșească niște isprăvi de care i s-a făcut și lui greață pînă la urmă. A omorît niște pui odată, lîngă clocitoare, iar altădată a tăiat niște cucuruz, să facă, totuși, ceva, să nu steie mereu cu brațele în sîn, ca prostul. Erau la sapă, de-a doura, pe-o parte mai buruienoasă a tarlalei. Îndreptau și răreau cucuruzul. Și el era în frunte, ca de obicei. Lucra și se gîndea cît de schimbătoare e lumea asta și cît de multe se pot întîmpla, nu numai de la un an la altul, dar chiar și de la o zi la alta. Și-a adus aminte apoi cum i-au tăiat lui cucuruzul într-o vară niște zileri din Dunga de Sus. Și-a rămas în urmă după aceea și-a început și el să taie cîte-un fir de cucuruz, în afara celui pe care îl rărea. Îl reteza din rădăcină și-l înplînta apoi în pămînt, să steie drept, să nu se vadă decît mai tîrziu. Nu-i era de paguba pe care o pricinuia, cît de discuțiile care ar fi trebuit să se iște între oameni. „Să-i vezi numai ce-o să se mai ciondănească ! zicea el surîzînd moale, ca un înțelept. Să-i vezi cum o să se critice și cum o să se autocritice !... Cum o să strige !... Și cum o să se ieie de piept !..." Cînd s-a băgat de seamă însă că pe anumite rînduri sînt fire de cucuruz cu frunzele înmuiate și plooștite, nu s-a iscat nici o discuție. Doar brigadierul, unul de-a lui Zahiu, Zevedei, un om cam năbădăios, a făcut larmă și-a început să înjure.

— Va să zică mai sînt și găinari printre noi ! a spus el în încheiere. Cristelnița și altarul mamii lui de om, că dacă pun mîna pe el, îl mînc nefript !...

Înjurăturile ca înjurăturile nu l-au atins prea mult pe Visalom Lie, dar vorbele acelea cu găinăriile și cu găinarii i-au rămas în gît. La urma urmei așa și era, o asemenea ispravă nu putea fi calificată altfel, decît ca o găinărie măruntă. Și Visalom, nu numai că a fost de acord cu asta, dar a mers atît de departe cu drămuielile și cu aprecierile, încît era gata-gata să recunoască, față de ceilalți și față de sine însuși, că-i așa și nu-i altfel. S-a sucit și s-a sumețit, însă, la timp, cu mînie și cu scîrbă, mai ales cu scîrbă, față de toate drămuielile astea, față de isprăvile lui și față de sine însuși. De cucuruz nu s-a mai atins de fel după aceea. Nici n-ar mai fi putut, ce-i drept, fiindcă ceilalți erau cu ochii pe el, îl supravegheau, după cîte se părea. Și Visalom, cînd a simțit lucrul ăsta, cînd și-a dat seama că

stare, la îndîrjirea și la mînia care stăteau și clocoau în el, cum stau și cum clocesc nămolurile, în cîte-o mlaștină.

„Asta-i, că ăștia — el nici acum nu le zicea altfel colectiviștilor, oamenilor între care intrase și cu care ajunsese să se poarte cumsecade, pe față — n-au nici un piculeț de încredere în mine ! a spus Visalom atunci, cu mînia din timpul ședinței de reorganizare a gospodăriei și de mai tîrziu, de după lămurirea situației acelela delicate, cu fondul de bază și cu investițiile. Nu se bizuie și nici nu se pot bizui pe mine !... Mă dau la ziar și mă bat pe umăr, da cînd îi vorba, la o adică, o dată se-ntoarnă la cele vechi !... O dată își aduc aminte că eu am fost găzdoi !... Și-mi vin cu categoriile lor !... Ca să mă-mpresure și să mă țină pe loc !... Ca nu cumva să le-o iau înainte !... Asta-nseamnă că eu unu !... Și nu numai eu !...“

Cîteva zile nu s-a mai dus de fel la lucru. Visalom Lie.

Apoi, cînd s-a dus din nou, s-a dus cu brigada a 3-a. El singur a cerut să se întoarcă la Cula lui Ghiarcă și-a început să-i caute prietenia pe urmă. I-a venit greu și cu asta — mereu i se părea că taie cucuruz cu sapa și că-l împlîntă în pămînt după aceea, în gol, să fie — dar de lăsat nu s-a lăsat deloc. L-a împrejmuit pe brigadier în toate chipurile, posibile și imposibile, și-a ajuns pînă acolo, cu împrejmuirile și cu stăruințele astea, încît, în anumite momente, i se părea că-l prețuiește și-l iubește cu adevărat pe Cula lui Ghiarcă, pe tovarășul Stoia, cum îi zicea el acum, fără nici o undă de batjocură, firesc. De cele mai multe ori însă, se uita la el cu îngăduință ori cu dispreț, cercetîndu-i fiecare mișcare, oprindu-se, după obiceiul lui din ultimul timp, asupra părților mai slabe din firea brigadierului. Și chiar dacă stăruia asupra unor calități, recunoscîndu-i-le, avea grijă să pună lîngă fiecare recunoaștere cîteva observații mai ascuțite și mai drepte, socotea el, menite să prezinte lucrurile în adevărata lor culoare. „E drept, zicea el de obicei, că Niculae ăsta-i inimos și înfocat — înflăcărat, cum zic ei — da prea face multă larmă, prea s-agită !... Ar putea să fie mai potolit !... Cît privește cinstea, iar îi drept, îi cinstit și-i curat în cugetul lui, dar uite că și-o bătut copilul într-o zi !... Și am impresiunea că-și înșeală și nevasta !... Da, și-o-nșeală !... El, ditamai comunistul !... Și cu cetitul ăla, cu învățatul și cu buchisitul, tot cam așa-i !... El cetește, îi drept, da cetește prea multe !... Se risipește !... Se-mprăștie !... Și cînd te risipești și te-mprăștii, n-ajungi nicăieri !... Ce mai, Niculae ăsta — Cula ! — o rămas ce-o fost : un cioflingar oarecare !... Un neisprăvit !... S-o agățat de niște vorbe !... Și-i dă zor cu partidul și cu guvernul... Și cu dreptatea celor mulți !... Da ia să-mi rămînă de capu lui, fără partid și fără guvern, să vedem cîte parale ar face !... S-ar mai ține el atunci de cîrmuieli și de orînduieli ?... Ori s-ar întorna la codița vacii !... Fiindcă și el și ăilalți !...“.

Brigadierul s-a purtat destul de rezervat cu el, dintru-ntîi. A devenit apoi mai încrezător și a început să-i ceară părerea într-o serie întreagă de probleme, legate de brigadă și de gospodărie. L-a poftit la el acasă de vreo cîteva ori și l-a învățat să joace șah. Visalom a înțeles de la bun început că șahul era pasiunea brigadierului și a încercat să-l bată. N-a izbutit, în zadar s-a concentrat asupra acestui lucru cu toată stăruința, cu îndîrjirea aceea aspră, de care numai el era în stare.

— Da, da știi tu cum îi regula, măi Niculae ? i-a spus el lui Cula într-o duminecă dimineața.

— Cum îi, tete Visaloame ? a întrebat brigadierul, fără să se neliniștească.

— Foarte simplă : cine cîștigă la cărți și la șah pierde-n viață !

— Așa, va să zică !? Nici n-am știut...

— Da !... Așa-i !...

Brigadierul l-a contrazis, pe ocolite și de sus, cu îngăduință, parcă, și i-a spus că mai sînt și reguli care nu se mai potrivesc cu viața, fiindcă și viața s-a mai schimbat și-i altfel acum, față de cum era pînă mai ieri.

— În ziua de azi, i-a spus el lui Visalom, lucrurile nu mai merg la voia întîmplării...

— Da cum merg ? a întrebat Visalom, încet și cu interes.

— Cum vrem noi, așa merg ! Și-ntr-o singură direcție : spre mai bine !... Orice-ar fi și orice s-ar întîmpla, da de schimbat n-o să mai schimbe nimeni direcția asta !... Nimeni n-o să-i poată pune în genunchi pe cei care s-or ridicat în picioare !... Și s-or ridicat cei mai mulți, aproape toți cei care or stat năsădiți și năduși ți !... Toți cei care or trăit înainte pe mărgini or ieșit în față și-or căpătat grai !... Și-nțelegere or căpătat !... Or început să-și deie seama care-l rostul lor în lume... Și cu cît o să înțeleagă mai mulți lucrul ăsta, cu atît o să ne fie mai bine, tuturor !... Asta, aș zice eu, ar putea fi socotită o regulă, un fel de lege !... Cea de care ai pomenit dumneatale — și altele, și mai de soi : „Cine n-are pămînt nu-i om !...“ — s-or cam dus pe apa sîmbetei !...

„Săracu de el ! a spus Visalom, în gînd și cu deosebit de multă compătimire, cu un dispreț total. Asta nu glumește de fel... Crede în ce spune și nu-și da seama — hăbăucul ! — că spune niște vorbe goale !... Niște prostii !...“

— Cam așa aș zice eu — a mai adăugat brigadierul, în liniște și cu aceeași siguranță în glas, firesc — că stau lucrurile cu regulile astea !... Cu viața pe care o trăim noi, astăzi !...

— Da, da ! a spus Visalom, de departe. Am înțeles !... Mi-am dat seama, adică, ce crezi tu despre lucrurile astea !... Și-mi place că le trăiești !... Le pui la inimă !... Foarte frumos din partea ta, n-am ce zice !...

S-a oprit apoi, înainte de a-și duce gîndul pînă la capăt. Ar fi vrut să-i spună brigadierului ce credea el despre treburile astea, să-i deschidă ochii asupra unui lucru pe care el îl socotea hotărîtor pentru toată lumea, și-anume asupra intereselor care stau de obicei ascunse în dosul tuturor vorbelor. A renunțat însă și la intenția asta. Nu s-a îndurat să-și dezvăluie descoperirea, explicația pe care o găsise el, după atîta zbucium.

„N-are nici un rost să strici orzul pe gîște ! a mai spus el la plecare. Cula, hăbăucul ăsta, tot nu m-ar aproba !... Nu m-ar înțelege, adică !... Fiindcă el !...“

Nici nu s-a mai dus pe urmă pe la brigadier. Și nici la lucru nu s-a mai dus așa des, în fiecare zi.

A rărit-o cu toate și-a mai stat pe-acasă, să se mai limpezească și să se mai întremeze, să adune puteri noi. Îi lipsea ceva și era nemulțumit de ceva, și nici el nu știa ce-i lipsește și de ce-i nemulțumit. Căuta ceva, aștepta ceva, și cînd umbla, umbla de parcă ar fi fost bolnav. Altfel, în sinea sa, era tot așa de neinduplecat și de pornit, contra tuturor și pentru totdeauna.

— Da ce-i cu dumneatale, tată ? l-a întrebat fecioru-său, în toamnă, cînd a venit acasă pentru cîteva zile, cu nevastă cu tot. Pari schimbat !... Te-ai asprit și te-ai scorogit !... Ce s-o-ntîmplat ?

— Nimic, măi băiete ! a spus el rar și sec. Poate că-i bătrînețea de vină...

— Da, poate... De-acum...

Prea mult n-a stăruit Sonel asupra acestor lucruri. A trecut destul de repede peste ele, cu nepăsare, ca unul care era plin de sine și nu se mai gîndea decît la el și la ale lui. S-a dus pînă la oglindă, a dat de vreo cîteva ori cu pieptănul prin părul său ațos și negru, și-a tocmit cravata la gît, și-a aprins apoi o țigară, scăpărînd încrezător și slobozind după aceea fumul într-o parte, cu aceeași mîndrie. Era țanțos și frumos fecioru-său și lui Visalom ar fi trebuit să-i pară bine, fiindcă el îl învățase să fie așa ; bățos și fălos, mîndru, să nu se îndoaie de șale în fața oricui și oricînd. „Lucrurile astea trebuiesc făcute cu rost ! îi spusese el adeseori, încă de pe cînd era Sonel mic. Nu trebuie, adică, să te căciulești în fața oricui și oricînd !... Și chiar dac-o faci, trebuie să rămîi cu fruntea sus !... Să nu fii bleg niciodată !... Dacă ești bleg, te calcă toți în picioare !... Și-n viață, nu este altă cale: ori îi calci tu în picioare pe alții, ori te calcă ei pe tine !...“

— Da ție cum îți merge ? și-a întrebat Visalom feciorul, după ce l-a cercetat îndelung, încercînd să și-l apropie cumva, să-l înțeleagă cît mai bine. Ce faci tu pe-acolo pe unde ești ?

— Eu ?! a răspuns băiatul, oprindu-se și îmbătoșîndu-se în fața lui, cu o mîndrie de cocoș și cu o seninătate de vițel. — Păi eu muncesc, tată !... M-am însurat și-mi merge bine, să știi !.... Cîștig bine și-s apreciat de șefi !... Mai sînt ei unii care-ar vrea să mă înghită, de necaz și de invidie !... Doar dumneatale știi cum îi în viață : cei care nu pot s-ajungă la bine îi blamează pe cei care pot, pe cei care știu cum să se descurce !... Nu-i nimic !... Ce-o fost o trecut !... De-acum încolo, eu unul n-o să mai iert pe nimeni !....

„Totuși, ce-o fi făcînd băiatul ăsta pe-acolo pe unde lucră ? s-a întrebat Visalom, fără voie aproape și fără să mai pună seama pe ceea ce-i înșira, cu prisosință, fecioru-său, pe care el îl crescuse și-l îndrumase în viață. Te pomenești că taie și el cucuruz, cu sapa, și-l implîntă în pămînt după aia ?!... Te pomenești că se ține de găinării !...“

A vrut să-l întrebe, mai cu de-amănuntul și mai îndeaproape ce face el pe-acolo, dar n-a mai apucat fiindcă a venit noru-sa și el a renunțat la întrebările pe care și le pregătea. Ea nici n-a băgat de seamă, de altfel, că între ei doi se purta o discuție. Era exact așa cum i-o descrisese Marta : bălană și grasă. Și cam nepăsătoare și cam lăsătoare ; pînă și hainele curgeau, parcă, de pe ea, așa era de grasă și de mulțumită.

— Ce faci, Sonelule dragă ? l-a întrebat ea pe bărbatu-său, agățîndu-se de brațul lui. Ai zis că mergem la plimbare...

— Da, o să mergem ! a spus Sonel protector și binevoitor. Acuși o să mergem... Unde vrei tu...

Visalom și-a cercetat încă o dată feciorul și i s-a părut așa de străin și-așa de depărtat, încît nici n-a tresărit și nici nu s-a mirat, măcar, fiindcă trăia un asemenea simțămînt. I-a cerut o țigară, tot așa, fără să ieie ochii de pe el, apoi a întrebat, adresîndu-se și nurorii de data asta, cum de n-aveau ei nici un copil.

— Sîntem planificați și cu asta, tată socrule ! i-a spus nora, oblu și cu toată gura, așa cum vorbesc oamenii cărora li se mai spune cîteodată și „mălai mare“ ori „turtă grea“. Pentru la anu !...

— Atunci îi bine ! a recunoscut Visalom, lin. Dacă-i planificat !... Să vă dele dumnezeu cît mai mulți !...

Tinerii s-au uitat unul la altul și au rîs amîndoi ; el de sus și cu deosebit de multă siguranță, cu îngăduință, iar ea cu sinceritate, cu toată fața.

— Care mulți tată socrule ? a întrebat nora. Păi nouă ne-ajung doi : un băiat și-o fată !

— Ca la Banat, adică ! a făcut Visalom, ne mai luîndu-și nora în seamă, așteptînd un răspuns de la Sonel.

Dar băiatul n-a spus nimic și-atunci el a repetat întrebarea, așteptînd apoi din nou.

— Care Banat ? ! a răspuns Sonel cu întîrziere. Aici nu-i vorba de nici un Banat !... Așa am hotărît noi... Și-așa o să facem !... Nu-i așa, Frosișor dragă ?

— Așa-i, Sonelule ! a spus tînăra femeie, luminîndu-se la față, lățindu-se parcă și mai mult, de bucurie și de fericire, și de mîndrie, pentru că avea un soț așa de frumos și-așa de semeț. Așa-i, cum zici tu !...

„Îi aranjat și ăsta ! a spus Visalom cu indiferență, de parcă nici n-ar fi fost vorba de propriul său copil. O să trăiască cu viață întreagă cu ghiboliță asta grasă și proastă !... Și-o să i se pară că-i mulțumit și-i împăcat cu toate ! ...O să-și fure singur căciula și-o să-și taie creanga de sub picior... Și-o să mai și rîdă, cînd o să se ducă la vale !... Ai-c-e-e ! că rău se mai pot amăgi unii oameni în viață !...“

La el nu s-a gîndit deloc, de parcă ar fi fost în afara acestor amăgiri. Într-un tîrziu abia, după ce plecaseră tinerii cu totul, a ajuns să se privească în față, deschis. Se rădea și se uita în oglindă fără prea multă atenție, purtînd briciul cu îndemînare pe obraz, sigur de sine.

— Ești gata ? îl tot întreba Marta, întrînd ori ieșind.

— Acuși ! îi răspundea el fără să se întoarcă.

Era într-o duminecă și ei se pregăteau să meargă la biserică. Ea stăruise de fapt să meargă împreună, să nu mai zică unii și alții că au început să se mănînce între ei, ca neoamenii. Și el acceptase, cu toate că nu-i ardea de nimic. Era ostenit și parcă nici nu se simțea așa de bine. „Bătrînețea-i de vină ! a spus el la urmă, cînd și-a văzut deodată chipul în oglindă, așa cum era el pe-atunci, așa cum începuse să fie, cu trăsăturile adîncite și căzute, parcă, în jos, cu pielea scorojită și tăbăcită și cu niște ochi albi și uscați. Bătrînețea și viața pe care am trăit-o !... Vremea lasă urme, oricum !...“ Atît explicația cît și completarea din urmă, mai ales completarea, nu erau așa de convingătoare și el s-a supărat deodată, a pus foarfeca de-o parte și a ieșit, fără să-și mai aranjeze mustața. „Astea-s prostii ! a mai spus el, fără convingere și mai mult așa, ca să nu tacă. Numai muierile se zgîiesc în oglindă și-și fac fel de fel de gînduri...“ S-a oprit în prag și s-a uitat apoi peste curte. Și s-a scuturat numaidecît ca de-o înfrigurare nedorită. Semnele ruinării și-ale prăbușirii, semnele pe care le văzuse, în oglindă, pe propriul său chip, se întrezăreau și-aici, în curtea și-n gospodăria lui, unde fusese ordine și curățenie întotdeauna. „Păi da, spuse Visalom în virtutea obișnuinței, se dărăpănează toate !... Fiindcă eu, ca prostul, n-am mai pus mîna mai deloc pe-aici ! .. Numai acolo m-am dus !... Numai acolo am lucrat !... Pentru alții !...“ Aruncă apoi țigara și se apucă să facă ordine în gospodărie. O luă de la șură și trecu după aceea la grajd.

— Da ce-i cu tine, măi omule ? îl întrebă Marta, nedumerită.

— Nimic ! îi răspunse el, oprindu-se din lucru. — Fac curățenie !

— Păi nu mai mergi la biserică ?

— Nu !

— Da de ce ?

— Fiindcă nu mai vreau !

Femeia dădu din mînă, supărată, intră în casă, își mai luă ceva, și-apoi plecă bombănind, înjurînd și rugîndu-se.

Visalom se uită după ea lung și cu îngăduință, și parcă de undeva de sus, și i se păru mai neagră și mai depărtată decît oricînd.

6.

Într-o seară, cînd s-a întors de la muncă, în toamnă tîrziu, după semănatul grîului, Visalom Lie a găsit casa goală. Nevastă-sa, Marta, plecase la Sonel, la bălat, fără să-i lase o vorbă măcar. Și lui nu i-a părut nici rău și nici bine, la început. După cîteva zile abia s-a simțit mai la largul său. Oricum, Marta, mai cu seamă în ultimul

timp, îi stătea în spate, ca o povară. Ei trăiseră împreună așa cum trăiseră, creștinește, gospodărește. Și de despărțit tot așa se despărțiseră, fără zbateri și fără sfadă, în liniște. „Numai de n-ar veni-napoi ! a spus Visalom în ziua cînd și-a dat seama cu adevărat că nu-i părea rău de fel după ea. Numai de nu s-ar întorna !... Nu de alta, dar asta, scoaba asta, dacă se-ntoarnă, nu mai pleacă de loc !... Stă aici, pe capul meu, și-mi dă sfaturi !... Ma-nvață cum trebuie să trăiesc în lume !... Ea care-o drămuit și-o-mbucătățit totul, de cînd îi pe lume !...“ I-a scris băiatul, Sonel, după vreo două săptămîni și i-a cerut socoteală, cum și de ce, de unde și pînă unde a ajuns el să facă o asemenea ispravă, să-și alunge nevasta din casă, muierea cu care trăise o viață. „...Eu o întreții, îi spunea feciorul cu sinceritatea lui specifică, da dumneatale trebuie să te mai gîndești că asemenea ispravă o să stîrnească discuții în sat... Și asta-i spre răul meu și-al dumitale, dar mai ales al meu... Eu unu nu te mai înțeleg de fel... Am fost învățat să primesc sfaturi de la dumneatale, și dacă am ajuns unde sînt, dumneatale trebuie să-ți mulțumesc... Și-acum deodată, hodoronc-tronc.... Mama, săraca, se vaietă și boscorodește mereu... Și eu...“ Băiatul îl mustra și-l dădăcea și-i spunea mereu că-i nedumerit, foarte, fiindcă el se purta așa cum se purta. Se referea și la discuțiile lor, atîtea cîte erau, din perioada concediului, și-l povățuia să se întoarcă la calea cea bună, să-și cheme nevasta acasă și să-și vadă de treburi, la gospodărie. „...Altfel, îl amenința el către sfîrșitul scrisorii, o să rupem relațiile și gata !“... Visalom a citit și-a recitit scrisoarea, pe săritelea, și s-a mirat, totuși de vorbele de mulțumire pe care i le spunea băiatul, pentru sfaturile pe care i le dăduse el, pentru felul cum îl îndrumase în viață. Nu și-l mai putea apropia nicicum, nici măcar în gînd, cu toate că băiatul avea dreptate, în privința sfaturilor și-a îndrumărilor. El fusese crescut în legea lui Visalom Lie și fusese învățat, de mic, să fie chibzuit și prudent, să-și drămuiască fiecare pas și să se poarte în așa fel, încît nimeni să nu-i poată reproșa nimic, niciodată. „Așta, a mai spus Visalom atunci, după ce a aruncat scrisoarea, o pornit-o pe-un anumit drum !... Și-mi mulțumește, pentru că-i merge, acum !.. Da dacă o s-ajungă la loc gol, ce-o să facă ?... O să-mi ceară socoteală ? !... Asta-i, că-n viață oamenii-s uniți numai dacă-i leagă ceva laolaltă, strîns de tot... Noi, de-o pildă, am fost o familie unită, model, nu alta... Și-acum...“ Mai multe n-a mai spus Visalom Lie, nici atunci și nici după aceea, fiindcă dac-ar fi spus mai multe, ar fi ajuns la el și la judecățile pe care se sprijinise, o viață întreagă. Și nici nu i-a răspuns băiatului. A venit și fată-sa la el, Lenuța, și l-a luat la rost, fără nici un ocol, dar el tot nu s-a sinchisit. A primit-o în casă, a ascultat-o cu luare-aminte, apoi a petrecut-o pînă la poartă, zîmbind într-o doară, cu îngăduință și cu dispreț.

— Bine, tu, fată, i-a spus Lenuței, la poartă, am auzit ce mi-ai spus și-am luat notă, cum zice Cula lui Ghiarcă... De altfel, și frate-tău mi-o scris tot cam în direcția asta...

— Și ce, n-are dreptate ?

— Ba are, tu ! a spus Visalom, tare. Toți ați avut și aveți dreptate !... Numai eu n-am !... Nici dreptate și nici loc pe lume !...

S-a înfrînat și s-a oprit, mirîndu-se și el de răbufnirea asta neașteptată. „N-are nici un rost ! a spus el în sinea sa și numai pentru sine. Ea-i leit maică-sa !... Adică-i dintre femeile acelea care mîncă trei suflete de om, într-o singură viață !“ Fata i-a spus seara bună și el abia i-a răspuns. Și s-a uitat după ea așa cum se uitase după Marta, cînd plecase la biserică. Pe urmă s-a tras în curte, a zăvorît bine poarta și-a stat pe afară pînă tîrziu, umblînd de colo pînă colo, căutînd și-așteptînd parcă ceva.

A doua zi tot cam așa a făcut.

A treia zi, la fel.

Numai după ce a venit șogoru-său, Irimie, pe la el, — la cinci zile după asta, ori la cincisprezece — s-a mai înviorat și s-a mai scuturat puțin, de bîjbîieli și de foieli. Și asta nu pentru că ar fi vrut să-i scrie Martei, să vină înapoi, acasă, ci pentru altceva. Irimie îi vorbise și de lucrurile astea, în grabă și-n treacăt, și-i spusese pe urmă că-i gata, s-a decis și el să se treacă, să deie cererea.

— Am stat și m-am tot gîndit ! i-a spus el lui Visalom, ca unui frate mai mare. Și-am zis așa : „De ce să nu mă trec, dacă mi se dă posibilitatea asta, să muncesc, să-mi cîștig traiul zilei ?“...

Visalom l-a ascultat cu atenție și l-a făcut, în gînd, bine înțeles, prost și netot. Apoi, după ce a auzit că Irimie nu era singurul om care vroia să se treacă, dintre cei cu care fusese el de-o seamă, cîndva, s-a mîniat și s-a speriat. „Dacă se mai trec și alții înseamnă că ne-am dus dracului ! s-a gîndit el, zgribulindu-se. Și că de-acum încolo, orice-aș face și orice-aș întreprinde, tot prost o să-mi iasă... Fiindcă ăștia, dacă prind puteri și mai mari, o să ne zătonească și mai tare, pe noi cei care-am dus greul, întotdeauna și-am ținut țara pe umerii noștri !... De cînd îi țara asta, țară !... Și pînă-n ziua asta de azi !...“

S-a imblînzit apoi și a început să-și cearnă gîndurile astea aspre și vrăjmașe, luînd-o înapoi pe firul lor, mai cu domolul. „Da, dar dacă se mai trec și alții, mai de-ai noștri, a adăugat el, limpezindu-se, parcă, deodată — înseamnă că se poate discuta altfel acolo, la gospodărie !...“

— Da ia spune-mi, mă șogore, l-a întrebat el pe Irimie, care-s ăștia care vor să se treacă ?

— Sînt mai mulți, ți-am spus, toți mijlocașii și aproape toți fruntașii !... Numai a lui Hîrbeică, Teofil, o zis că mai stă așa o bucată de vreme... Behăie și țopăie mereu... „He-he-he !... face el. Si zi așa, hai, vă treceți ?... Ia treceți-vă, să văd și eu ce-o să faceți voi, acolo !...“ Asta-și-nchipuie că-i ăl mai deștept om din lume !....“

— Da, așa-i cu ăsta, cu al lui Hîrbeică, cu Teofil ! a spus Visalom moale, adunîndu-și gîndurile laolaltă, sumețindu-se încet. Da eu zic că dacă dau cerere și alții, nu se poate să fie rău !... O să fie bine, adică !... Îi musai !...

— Nu știu, a continuat Irimie să se spovedească, da eu am zis așa : „Mă trec, și gata ! Mă aștern pe muncă și stau la locul meu !...“ La urma urmelor eu nici n-am fost chiar așa mare găzdoi, cu familia pe care am avut-o !... N-am fost adică așa de cumpănit, cum or fost alții... Și-acum !...

— Așa-i, dară, a spus Visalom în grabă, luîndu-și scurta pe umeri. Ai dreptate !... Da acum, deodată, eu aș vrea să plec pînă-ntr-un loc... Mai vorbim noi !...

Au ieșit împreună și-apoi s-au despărțit, luînd-o fiecare în altă parte, Irimie către sediul gospodăriei, iar el către Gura-rîului, către ulița pe care ședea al lui Hîrbeică, Teofil. Vroia să-l sfătuiască să se treacă și el la comun, să fie mai mulți acolo, cu toate că nu-l aprecia și nu-l simpatiza deloc, pe drept, nu-i vorbă fiindcă Teofil ăsta era sucit și-al dracului, clănțănea mult și-avea o limbă ascuțită și aspră. Altfel era dezghețat și pătrunzător și cîteodată părea chiar inteligent. Părea numai, pentru că la el atît ironiile cît și observațiile pe care le făcea, pe scama altora, erau născute dintr-un fel de pîndă permanentă, dintr-o vrăjmășie continuă și de nestins. Omul rămăsese cam pricăjit, parcă l-ar fi bătut cineva în cap, de mic, și-acum umbla legănîndu-se puțin și-și purta mîinile desfăcute în lături, de parcă ar fi vrut mereu să prindă ceva în brațe. Visalom îl văzuse odată, la scosul cînepii, la Mureș, în pielea goală, doar cu un șort de-al nevestei pe el, și s-a crucit și l-a cercetat vreme îndelungată, ca pe-o vietate rară. Și-apoi, fără să știe de ce, ori de cîte ori se gîndea la el, nu-l vedea decît așa : crăcănat și bolboiat, cu șortul acela gros și negru petrecut printre picioare și vîrît pe după băieri, la spate, unde-i atîrna ca o coadă. Și-l auzea, ori de cîte ori îl vedea în postura asta, rîzînd drăcește, behăind ca un țap, vorbind într-un anumit fel, în batjocură, de sus, așa cum vorbise Teofil ăsta de-atîtea ori cu el, și înainte și după întîlnirea de la Mureș : „He-he-he !... Ce faci măi Viso, mă șolomonarule ?... He... He !...“. Și-acum tot așa l-a întîmpinat al lui Hîrbeică, Teofil, cu bunăvoință dar batjocoritor.

— He ! he ! he ! a făcut el după ce a intrat Visalom în casă. Ia uită-te și tu, Domnică, ce oaspeți remarcabili ne-or venit !... Asta-nseamnă ceva, nu ?...

Pe urmă, însă, după ce a auzit despre ce-i vorba, s-a potolit și s-a mai înfrînat și el

— Da ce crezi tu, măi Viso, că eu sînt chiar așa de prost ? l-a întrebat el pe Visalom. Cum o să fac eu una ca asta ?... Ia uite, domnule, domnu Visalom Lie, fost primar și fost proprietar — și proprietar, vorba ceea, nu ca mine ! — o-nceput să facă propagandă pentru colectivizare !... E ceva și cu asta, nu ?... He-he-he...

Visalom a plecat mîhnios de la a lui Hîrbeică și l-a ocărît vreo cîteva zile, făcîndu-și reproșuri pentru că se dusese la el și pentru că-și închipuise că ăsta îl va sprijini. L-a dat dracului cu totul, pe urmă, și s-a întors la gîndul care îl mînase către Gura-rîului, la hotărîrea aceea a lui, de-a o curma o dată cu toate. A aflat între timp că Breaz Simion, președintele, va primi altă muncă și va fi mutat în altă comună, la un sfat, și-a început să umble pe la unii și pe la alții, cu care era el de-o seamă, pe care se bizuia, spunîndu-le, pe ocolite ori mai de-a dreptul, ce-i și cum, ce trebuia făcut, ca să se schimbe lucrurile acolo, la gospodărie, să meargă altfel.

— Eu, zicea el, sînt mai demult între ei și-am început să înțeleg ce trebuie făcut și cum trebuie lucrat, ca să iasă treaba bine, pentru noi cei care-am fost și sîntem baza, temelia satului...

Unii îl ascultau cu îngăduință și nu ziceau nici da și nici nu, iar alții îl întrebau ce-ar trebui făcut, ca să meargă lucrurile așa cum zicea el.

— Acum, deodată, spunea Visalom — și cînd spunea asta, el era convins că a prins, în sfîrșit, pulsul cel adevărat și că va ajunge acolo unde se cuvenea s-ajungă de la bun început — trebuie să ne alegem o conducere mai ca lumea ! . Nu se poate, mai cu seamă acum, după ce v-ați trecut și voi, să steie aceeași oameni în fruntea gospodăriei !... Breaz Simion pleacă, oricum, și dintre ceilalți, dacă ne uităm bine, o să vedem că n-avem ce-alege, nici ca președinte și nici în consiliu... Ce mai, la adunarea de dare de seamă !...

Vreo cîțiva, unul de-a lui Șofron și altul de-a lui Mau, și ginere-său, Sîntion, nu numai că i-au dat dreptate, dar l-au și întrebat ce-ar fi dacă l-ar propune pe el ca președinte. Și el, ce să facă, a zis nu.

— Nici așa frăților ! a adăugat el mai apoi, cu smerenie, parc-ar fi fost frate cu Cristos. Eu, dac-alerg și dacă mă zbat, o fac pentru noi toți, c-așa-i în ziua de azi, nu-ți merge bine dac-o iei de-a curmezișul, de unul singur !... Așa-i piesa, ce mai, și dacă-i așa, așa trebuiește jucat !...

Vreo două luni și ceva, — dacă nu mai bine — a umblat Visalom Lie așa, de ici colo, vorbind cu unii și cu alții, pe îndelete și cu grijă. Și parcă s-a mai primenit în vremea asta. Nu știa nici el ce-i și cum, de ce-i mai semeț și mai vioi, dar își dădea seama că-i așa și-i părea bine și era mai împăcat, cu toate. Pînă și pe Marta ajunsese s-o privească mai altfel și-o dată s-a gîndit să-i scrie băiatului și s-o cheme înapoi, acasă, să-și ducă traiul împreună, ca și pînă atunci. A aminat, însă, pînă după rezolvarea definitivă a lucrurilor, la gospodărie. Toate le judeca și le raporta de-acum la rezolvarea aceasta inevitabilă. Era așa de prins cu asta, încît uneori își auzea și-și simțea, parcă, gîndurile, cum i se legau și i se dezlegau, în cap, cît de firesc și de precis îi lucra mintea, ca niciodată. Și i se părea, mai ales în asemenea clipe, că-i tînăr și-i în putere și că el unul nu poate fi înfrînt de nimeni și nici cum.

„Trebuia să fac asta mai demult ! mai zicea el cîteodată, rar și cu o ușoară undă de regret. Trebuia să mă bag între ei de la bun început !... Să mă folosesc de situație, cumsecade !...“

S-a dus și pe la Cula lui Ghiarcă de vreo cîteva ori și-a izbutit să-l bată într-un rînd, la șah, și-a triumfat, ca nimeni altul.

— Ei, ce zici, măi tovarășe Stoia, l-a întrebat el pe Cula, nu crezi c-ar fi bine să mai vii pe la mine, să te-nvăț oleacă de șah ?

— Eu știu ! ? a spus brigadierul cu aceeași îngăduință, care îl irita și-l descumpănea. Poate c-ar trebui, dar ce facem cu regulile acelea ale dumitale ? Știi care, cu șahul și cu cărțile...

— Da, știu ! a recunoscut Visalom. Da regulile nu sînt numai ale mele, sînt ale noastre ale tuturor, fiindcă noi toți sîntem o apă și-un pămînt, măi Culă, mă !...

— Ei ? ! N-o fi chiar așa ! s-a împotrivit Cula, depărtîndu-se puțin de el, să-l vadă mai bine. Asta-i așa, o părere de-a dumitale !... Și cu părerile știi cum îi, sînt multe și-s felurite, da nu-s bune toate !...

Discuția a alunecat apoi, cum era și firesc, spre alte lucruri și lui Visalom i-a părut rău, dintru-ntîi. L-a încercat aceeași îngrijorare, care îl încerca ori de cîte ori vorbea cu brigadierul. Nu putea înțelege nicicum pe ce se bizuia fosta lui slugă — Cula — de unde se trăgea încrederea aceea mare a lui și a celorlalți, care vorbeau și gîndeau ca el. „Te pomenești că ăștia or găsit o cheie și mai potrivită ! zicea Visalom cîteodată. Te pomenești că nu-s proști de fel !... O fac numai pe proștii să le meargă bine !...“ O întorcea apoi pe partea cealaltă, fără nici un efort, firesc. „Pe naiba ! spunea tot el. Ăștia-s dintre cei care duc greul !... Întotdeauna or fost și de ăștia !... Și-o să fie mereu !...“ Și-acum tot cam așa a făcut Visalom Lie, l-a ascultat atent pe Cula, drămuindu-i vorbele, completîndu-le cu propriile-i judecăți, apoi l-a așezat cu seninătate în categoria din care socotea el că face parte brigadierul — „Îi prost de dă-n gropi și-i de nelecuit !...“ — și-a plecat acasă zîmbind, în liniște și cu deosebit de multă îngăduință, cu sinceră compătimire. Apoi, în ziua hotărîtoare, cînd trebuia să se țină adunarea generală cu darea de seamă, s-a luat tot așa, mai din vreme, și s-a dus pe la sediu, să vadă ce-i și cum. A găsit curtea pustie, dar nu s-a mirat și nici nu s-a speriat. A suit treptele, încet și cu pas sigur, de stăpîn, a luat-o pe coridor, la dreapta, și-a deschis ușa de la biroul contabilității.

— Da ce-i aicea, măi tovarășilor ? a întrebat el pe urmă, după ce a văzut că înăuntru e plin de oameni și de fum.

— O ședință ! i-au spus cîțiva, de lîngă ușă.

— Ce ședință ?

— De organizație, tovarășe ! a mai spus un altul. Așa că fă bine și lasă-ne-n pace !... Închide ușa !...

Visalom a închis ușa și-a rămas locului un timp.

„Ședință de organizație ? ! a mai spus el, de parcă n-ar fi auzit bine. Da ce-or fi discutînd ?... Ce-or fi punînd la cale iar ?... Ce-or fi vrînd să facă ?...“

S-a depărtat apoi și s-a mai liniștit puțin, după ce s-a dus la bodegă. Și-a dat seama, din discuțiile care se purtau și-acolo, că adunarea va fi furtunoasă. Și-a devenit mai încrezător și mai nerăbdător decît oricînd. Pe urmă, însă, după ce au început discuțiile, după ce s-a ajuns la punctul doi — peste primul punct s-a trecut destul de repede — s-a fleoșcăit și s-a chircit din nou. Adunarea devenise într-adevăr furtunoasă, dar nu în sensul dorit de el, ci în cu totul alt sens, potrivnic, parcă, vrăjmaș. Străduințile și nădejdile lui au rămas deodată în urmă, ca niște gunoaie. Și asta numai și numai din pricina neamurilor, din pricina celor cu care vorbise el, de cîte două și de trei ori, din pricina celor pe care se bizuise el, pe care-i crezuse oameni. Nechibzuiții ăștia s-au purtat din cale-afară de prost, la adunare, uitînd, parcă, de toate. Unii, măcar, au tăcut cum tace porcul în cucuruz, cînd simte pas de om, dar alții s-au apucat și-au mai și vorbit — Irimie, de pildă, și ginere-său, Sîntion — spunîndu-și și ei părerea, nevoie mare, în legătură cu problemele care erau în discuție.

„De-aia ne-or înfrînt ăștia ! a spus Visalom Lie după ce s-a mai potolit puțin, după ce a fost în stare să zică și el ceva, cît de cît. Fiindcă noi n-am fost uniți !... Ne-am risipit, și ne-am răzletit, în vreme ce ei !... Și-acum, măcar, s-or dus dracului toate !... În loc să spună că nu-i bun nici unul, ei

oftează, ba pentru Cula Iui Ghiarcă, ba pentru Păvăluc !... Unu-i așa și ălălaltu-i altfel !... Ei nici nu-și dau seama că gospodăria are nevoie de-o conducere ca lume !... I-auzi-l și pe-a lui Mau !... Ce oameni !... Ai-e-e !... Ce oameni !....

Fiecare vorbă a luat-o Visalom Lie și-a întors-o și pe-o parte și pe alta, în felul său, pe dedesubt, cu îndîrjire. N-a mai făcut nici o distincție pînă la urmă, între cei cu care fusese el de-o seamă și-ntre ceilalți oameni. I-a băgat pe toți în aceeași oală și-a început să tune și să fulgere împotriva tuturor, cu aceeași îndîrjire, cu o mînie mare și cumplită, de nestins. Îi venea să dărîme sala peste toți cei care erau acolo, atunci, și se uita la Cula lui Ghiarcă, la viitorul președinte, fiindcă toți îl susțineau pe Cula, lăudîndu-l dinadins, bineînțeles, — ca la un dușman de moarte, cu care nu te poți împăca nicicum.

„Auzi vorbă !? făcea el, tresărind ori stăpînindu-se, scuturîndu-și capul ori înfrînindu-se, pe dinafară, ca să nu le deie celorlalți prilejul să vadă ce-i cu el. — Îi bun organizator ?!... Îi inimos ?!... O-nvățat și-nvață mereu !... Se poartă drept cu oamenii ?!... Îi cinstit în «viața particulară» ?!... Păi voi nici nu vă dați seama ce spuneți, mă !... Și-n ce horă ați intrat !... Ați luat-o așa, într-o parte și-acum vă-nghesuiți, ca vitele la adăpătoare !... Ai-e-e-e !..."

De la adunare, Visalom Lie s-a dus înapoi, la bodegă, a mai sovîlcat vreo cinci deți de șliboviță, apoi s-a dus pe ulița morii, către rîu, și s-a oprit la o anumită poartă, pe care o știa el mai de mult.

— Tu Hudă, hăi ! a început el să strige pe urmă, în silă, și numai cu o jumătate de gură. Ia vină-ncoace o țîră, tu !...

Huda asta era cea mai deocheată muiere, din tot satul. Trăia singură dinainte de război și-ntr-o vreme scandalizase o groază de lume, cu purtările ei. De la un timp însă se mai potolise și se făcuse, parcă, mai rușinoasă. Abia i-a deschis lui Visalom Lie și chiar și după aceea nu l-a poftit să intre, cum s-ar fi cuvenit.

— Da ce-i cu dumneatale, bade ? a întrebat ea.

— Nimic, tu !... Am o treabă cu tine...

— Cu mine ? a mai spus femeia.

— Da, cu tine...

Visalom a intrat în curte, din curte a trecut în tindă, tropotind greoi, apoi, după ce a ajuns în casă, a așteptat pînă ce Huda a aprins lampa.

— Ei, ia ghicește-mi de ce-am venit eu la tine, tu Hudă, hăi !...

— Păi cum să zic, bade ! a spus femeia, oprindu-se în fața lui. Nu pot ghici... Dumneatale ai fost om sirios totdeauna !...

— Și-acum nu-s, tu ?

— Nu știu, bade !... Ce să zic eu !...

După ce auzi însă că Visalom vrea s-o ieie la el, Huda se schimbă și începu să zîmbească, nefiresc, așa cum zîmbesc oamenii care nu-s chiar în toată firea.

— Da ce fac eu cu căsuța asta a mea ? întrebă ea într-un tîrziu. Și cu găinile ce fac ?... Am o groază de găini !...

— Căsuța o oblonim, tu ! îi răspunse Visalom. Iar găinile... Păi găinile le tăiem și le mîncăm !...

— Bine, bade, dacă zici dumneatale !... Da-n noaptea asta !...

— Nici o noapte !... Hai !... Îmbracă-te și hai !...

— Mă-mbrac, bade !... Acuși sînt gata !...

Visalom așteptă pînă ce se îmbrăcă femeia, apoi o luă de mînă și-o trase după el, către casă, de parcă n-ar fi putut nicicum să steie acolo, pe ulița morii, măcar o noapte.

A doua zi, satul află cu surprindere că Visalom Lie s-a însurat cu Huda lui Noja.

7.

Dintre toate simțămintele care îl rodeau și-l chinuiau pe Visalom Lie, cel mai acut și mai neliniștitor era simțămîntul acela nelămurit și aspru, de înfrîngere și de însingurare, care se adîncea și se întărea, pe măsură ce stăruia și se adîncea și el în propriile-i judecăți, în hățișul deprinderilor sale. Nu mai avea pe nimeni, Visalom Lie. — Hudei îi dăduse pașaport la vreo cîteva luni după ce o dusese la el, de-ai lui și de neamuri nu voia să mai audă — și nici nu se mai înțelegea și nu se mai potrivea cu nimeni la vorbă și la gînd, așa era de pornit și-așa era de înrăjbit. Înțelepciunea lui — proverbiala lui chibzuință — se surpase și se destrămase. Doar cioburi mai rămăseseră din ea și-acum cioburile astea pluteau parcă în gol, așa cum plutesc ghețurile pe cîte o apă murdară, ori cum plutesc și cum fug bucățile de untură, într-o tigaie — mai de grabă așa — după ce le roade căldura, pe dedesubt. Visalom Lie trăia și se măcina în gol. Și-și dădea și el seama de asta, cîteodată, rar, ce-i drept, din ce în ce mai rar. De obicei era încordat și îndîrjit, pornit contra celor care îi surpaseră locul în viață și nu-l mai lăsaseră să și-l recîștige după aceea, prin muncă, cu sprijinul chibzuielilor pe care se bizuise atîta amar de vreme. De fapt el era pornit contra tuturor oamenilor, de cînd cu adunarea aceea de pomină. Și nici nu vedea și nici nu căuta o cale de apropiere și de împăcare cu ei. Dimpotrivă, se ținea deoparte și se uita la toți de sus și cu un dispreț nemărginit, ca la niște gîngănii. De lucrat începuse să lucreze mai puțin, atîta cît îi trebuia pentru traiul zilei. Și de vorbit nu mai vorbea cu nimeni, decît așa, în treacăt și de formă. Cu neamurile, îndeosebi, — cu cei cu care fusese de-o seamă, cîndva — nu voia să mai aibă de-a face în nici un fel, nici chiar așa, de formă. Îi socotea oameni de nimic de-acum, după ce-l trădaseră — așa calificase el purtarea celor cu care vorbise, înainte de adunare — după ce-l lăsaseră să se descurce cum o putea, de unul singur.

„Asta-i, mai zicea el din cînd în cînd, încet și în treacăt, și mai mult ca să-și aline liniștea cu care se împrejmuise, că oamenii noștri-s slabi și prăpădiți !... Se risipesc repede !... De-aia or și reușit ăștia să ne-ncalece așa de tare !... Fiindcă-s uniți !... S-adună acolo, în ședințele lor !... Discută și analizează !... Și după aia vin toți c-o singură hotărîre !... Și se țin de ea !... Pe cînd noi și-ai noștri !..."

Se oprea apoi din bombănit și din bodogănit, cînd își dădea seama că s-a mîniat prea tare. Și-ncerca să se întoarcă la vechea lui stăpînire de sine, la chibzuința cu care trecuse el prin viață, dar nu mai reușea nicicum. Pierduse și-acum nu mai izbutea deloc să găsească poteca pe care umblase. Toate se încîlciseră și deveniseră, parcă, mai lînoase și mai cețoase. Și-adeseori lui îi era amînte de sfadă ori chiar de bătaie. N-avea însă cu cine să se ieie de piept, așa era de singur și-așa era de goi, pe dinăuntru. A auzit într-un rînd, după ce a ajungat-o pe Huda de la casa lui, că a venit Marta să-și ieie lucrurile și-o dată a lăsat totul baltă — erau în luncă, semănau cartofi — și-a fugit în sat s-o oprească ori s-o alunge, nu-și dădea seama bine. Cînd a ajuns acasă însă, ai lui plecaseră. Cheia era la locul știut, să o cărămidă, dar casa și cămara și grajdul și cotețul erau goale. Îi lăsaseră și lui cîte ceva, mai mult de milă, se vede. Și el nici n-a știut ce să facă, așa era de năucit. A umblat cît a umblat prin curte, apoi s-a luat și s-a dus din nou pe ulița morii, la Huda. Vroia s-o cheme înapoi, să nu se mai simtă chiar așa de stingher, dar femeia nici n-a vrut să audă.

— Iar ai venit, mă ? l-a întrebat ea cînd l-a văzut. Mă mir c-ai îndrăznit, arză-te focu să te arză !... Că tu m-ai mințit cum nu m-o mințit nime-n lume !... Mi-ai mîncat găinile, — treizeci și cinci de puicuțe am avut, bată-te dumnezeu să te bată ! — și tu mi le-ai înfulecat pe toate !... Și după aia m-ai duduit și m-ai înfugurat !... Da ce-ai crezut tu, mă, că eu îs chiar așa de țîpat ?...

Visalom s mai zis și el cîte ceva, la început, apoi, dacă a văzut că nu-i modru cu nebuna, a luat-o către casă, bombănind și rîzînd, mărunt și cam în silă.

După asta, iar n-a mai ieșit pe nicăieri, un timp.

Și nici nu s-a mai înșirat cu nimeni la vorbă.

A venit într-o bună zi șogoru-său, Irimie, la el, cu sufletul la gură, neliniștit și necăjit. Asta ajunsese magazioner ori ajutor de magazioner, pe-acolo pe la gospodărie, și-acum o încurcase cu ceva și avea nevoie de un sfat.

— Măi șogore, i-a spus el lui Visalom, nu te mînia și nu te-ntuneca !... Eu m-am deprins mai demult să vin la tine, după cîte-o povață !... Și-acum, deodată !... Știu c-am greșit, atunci, cînd cu adunarea !... Da gîndește-te și tu !... Eram nou și nu se cuvenea !... Ca tocmai eu !... Trebuie să-nțelegi... Tu ai fost iscoditor...!

— Vezi ușa ? l-a întrebat Visalom fără să se ridice de la masă.

— O văd, da tu nu te repezi, măi Viso, mă !... Că tu-n-totdeauna și de cînd știu eu !...

— Ieși, mă, din casa mea !... Ieși, să nu te văd !...

Irimie a încercat să mai zică ceva, învîrtindu-se pe loc, dar Visalom nu s-a înmuiat defel. Din contră, s-a mîniat și mai tare, ca niciodată.

— Încă n-ai pierit din ochii mei ? l-a mai întrebat el pe șogoru-său, pe Irimie.

Apoi, după ce s-a văzut scăpat de el, a ieșit pe-afară și-a umblat o vreme prin curte. Apoi iar a intrat în casă, suduind și bodogănind.

„Mula lui dumnezeu și-a pămîntului ! a zis el bătînd mărunt din picior, fără să știe. Vine după poveste ?!... Și-acolo, în adunare, o vorbit ca un nătîntoc !... Să se ducă la tovarășu-său Stoia după poveste !... La a lui Ghiarcă !... La nechibzuitul ăla care-o umblat cu fundul gol, o viață !... Și care-o face pe cîrmuitorul și pe stăpînul lumii !... Care-i dă zor cu partidul și cu guvernul !... Și cu direcțiile și cu dezvoltările !... Ai-e-e ! că dacă merge și de-acum încolo tot așa !... Într-o bună zi !..."

Lui Teofil Hîrbeică tot cam așa a vrut să-i facă Visalom Lie, cînd i-a călcat ăsta pragul, prin vară, tîrziu, numai că Teofil era altfel de om și nici nu s-a sinchisit de mînia și de zborșeala lui.

— Și zi așa, mă Viso, a spus el fără să se tulbure, viu și eu o dată pe la tine, ca omul, și tu mă poftești afară ?!... He-he-he !... Păi se poate una ca asta ?... Bătar din politrețe să te porți altfel, dacă nu din sentiment !...

— Ce vrei de la mine ? a mai întrebat Visalom, fără să se moaie, surd.

— Poate că nu vreau nimic, mă Viso, mă ! a spus celălalt, așezîndu-se. Am venit și eu să te văd... Da ce crezi tu, că oamenii, dacă fac un pas, îl fac numai c-un scop ? !... Da-l pot face și de plăcere, mă !... Să se bucure... Să se uite-n jur !... Păi, nu ?... Păi, da !... He-he-he...

După ce l-a împrejmuit cu fel de fel de vorbe, șugubețe și pline de vioiciune, Teofil Hîrbeică i-a spus lui Visalom, tot așa, rîzînd și behăind, că la ei în sat se pregătea ceva, o măsură care ar fi trebuit să schimbe și mai mult lucrurile. Era vorba de unificarea gospodăriei de la ei, din Dîrja, cu cea din Ciumbrud. Vestea asta însă, nu numai că nu l-a neliniștit pe Visalom, dar l-a făcut parcă, și mai nepăsător.

— Ce mă privește pe mine ?! i-a spus el lui Teofil, fără să clipească, așteptînd totuși ca ăla să se ridice și să plece o dată.

Pe urmă însă, după ce a plecat al lui Hîrbeică și după ce s-a întîlnit cu Cula lui Ghiarcă — la cîteva zile ori la cîteva săptămîni — Visalom s-a smuls din indiferența asta de suprafață, devenind din nou mai încrezător și mai vioi.

— Asta-i o indicație mai generală, i-a spus președintele, cînd l-a întrebat el ce-i cu măsura aceea nouă, și-i bună și-i bine venită !... Numai că aici, la noi, nu-și are rostul !... Noi sîntem mai avansați cu mult decît cei din Ciumbrud !... Avem altă situație și sîntem profilați altfel !..

Visalom a reținut esențialul, din toate argumentele pe care i le-a înșirat președintele, și-anume că el, ca președinte, nu era încîntat de fel de aplicarea acestei măsuri. Doar pricinile nu le-a dibuit de la început. A mai vorbit apoi și cu alți oameni, tot așa, pe îndelete, fără grabă, și-a înțeles în cele din urmă că Nicolae Stoia, Cula, n-o să mai fie președinte, dacă se realizează unificarea, fiindcă vecinul lor, din Ciumbrud, era mai tînăr și-avea o pregătire mai bună, era tehnician sau inginer.

„De-aia nu-i dumnealui de acord cu unificarea ! a spus Visalom numaidecît, sumețindu-se și îmbățoșindu-se, ca un om care-și găsise din nou reazimul său, pămîntul care-i stătea sub picioare. De-aia-l doare inima pe domnul Cula, pentru gospodăria noastră !... De-aia s-o agățat el de diferență și de profiluri !... Ca să nu-și piardă postul !... Să nu ajungă iar brigadier de cîmp !... Ori simplu colectivist !... O ajuns funia la par după cum se vede !... Și domnul Cula lui Ghiarcă o ajuns la vorbele mele !... La propriile-i interese, peste care nu mai poate trece !..." Visalom era convins mai mult decît oricînd, că el avusese și avea dreptate și că brigadierul ajunsese la spusele lui. Și-l disprețui și mai mult, cu toate că viața îi apropiase și-i unise într-un fel, credea el. Dar asta era altceva. Deocamdată Visalom trebuia să-și vadă de-ale lui, cu și mai multă grijă. „Ce-mi pasă mie de domnul Cula lui Ghiarcă ! a mai spus el, liniștit și netemător, mai liniștit și mai netemător decît orișicînd. — Lui i-i teamă să nu-și piardă postul !... Înseamnă că trebuie ajutat un pic, să nu și-l piardă !... Să cadă-n nas !... Și-apoi om vedea noi ce-o mai fi..." Așa a și făcut pe urmă Visalom Lie, a început să deie sprijin, în dreapta și în stînga, împreună cu Teofil Hîrbeică și cu încă vreo cîțiva, cu care se potrivea la vorbă și la gînd.

— Cum să spun eu, zicea Visalom moale și-ntr-o doară, treaba asta cu unificarea o fi bună și-o fi dînd rezultate, unde s-o fi potrivind !... Da aici, la noi !...

La început a fost contra unificării și vorbea ca atare, în felul său, ce-i drept, încet și cu grijă, înfrînîndu-și clocotul din suflet, mînia care se cuibărise și se statornicise în el. Pe urmă, însă, după ce și-a dat seama că părerile erau foarte diferite și că pînă și individualii, cei care încă nu se scriseseră în gospodărie s-au amestecat în discuțiile stîrnite de unificare, — a schimbat-o și-a cîrmit-o, pe nesimțite și cu o satisfacție pe care n-o mai cunoscuse niciodată pînă atunci.

— Nu-i vorbă că-i bine să se facă unificarea asta ! le spunea el celor care erau pentru unificare. Avantajele sînt cît se poate de clare !... Dacă sîntem mai mulți !...

Celor care erau contra le spunea altfel de vorbe, îi aproba, adică, și-i îndemna să-și apere părerile, cu și mai mult curaj, fiindcă de-aceea-i democrație și-i socialism, să se discute și să se ieie hotărîri în comun și spre folosul tuturor oamenilor, nu numai a unora, care erau așa cum erau.

„Așa, fire-ați ai dracului să fiți ! spunea el apoi, mai ales cînd vedea că se aspresc și se înțețesc discuțiile între oameni și că lucrurile alunecau către un anumit făgaș. — Bățeți-vă cap în cap !... Pînă vă ies creierii prin căciulă !... Fiindcă voi, mă !... Numai din pricina voastră am ajuns eu unde-am ajuns !... N-am izbutit, adică, s-ajung acolo unde trebuia s-ajung !... Și-acum, dacă-i vorba să se aleagă praful și pulberea de mine, să se-a-leagă și de voi, mă !..."

De data asta nu mai avea nici un scop Visalom Lie, nu mai urmărea să ajungă și el la cîrmă — să-și recîștige locul pe care-l merita în viață — dar era mai pornit și mai îndîrjit decît orișicînd. Dorea din toată inima să-i vadă pe ceilalți oameni — și pe cei cu care fusese de-o seamă, cîndva, și pe ceilalți toți — luîndu-se de păr, încăierîndu-se, mîncîndu-se între ei, cum se mănîncă cîinii.

— Ce mai facem, măi Teofile, mă ? îl mai întreba el pe-a lui Hîrbeică, pe Teofil, pe care începuse să-l prețuiască. Cum ne comportăm noi mai departe ?...

— He-he-he ! făcea Hîrbeică, la unison, ca un mecanism învechit. Cum ne-am mai comportat, măi Viso, mă !... Facem ce-am mai făcut : opozițione, directă și indirectă !... Nu de alta, dar dacă ăștia fac și unificarea asta, o să prindă puteri și mai mari !... Și-o să ne strîngă și mai tare cu ușa !... O să ne pună la muncă, pe noi cei care-am fost deprinși să mai lucrăm și cu glagoria, nu numai cu mînurile, ca negîndiții !...

Lucrurile s-au precipitat apoi și ei, — și nu numai ei, dar și ceilalți, care erau cam de aceeași părere — s-au neliniștit și s-au tulburat, mai mult decît s-ar fi cuvenit.

— I-auzi, măi Viso, i-a spus a lui Hîrbeică într-o zi, pe la mijlocul iernii, auzi că ăștia, tovarășii ăștia vor neapărat să ne unifice !... E vorba să se țină o adunare, săptămîna asta !... Și noi, mă, am cam muiat-o !... Ar trebui s-o asprim din nou... Altfel, ăștia !...

Așa au și făcut pe urmă, au asprit-o și-au vorbit cu oamenii, de-a dreptul ori pe ocolite, după cum era situația. Și-au reușit să zădărnicească ținerea unei adunări generale, la gospodărie, în care ar fi trebuit să se discute exact această problemă, să se lămurească o dată lucrurile și să înceteze orice discuție, în sat. În ziua cînd trebuia să se țină adunarea însă nu s-a prezentat la sediu decît jumătate dintre colectiviști și-aceia și-au trimis muierile, cei mai mulți, să-i reprezinte, să vadă ce-i și cum.

— Ei, ce facem noi acum, măi tovarășe Lie ? l-a întrebat Teofil Hîrbeică pe Visalom, cînd a ieșit de la sediul gospodăriei : C-auzi că tovarășii ăștia or suspendat adunarea și-or amînat unificarea !... Așa că eu zic să ne cinstim o leacă-n doi, ca niște oameni de omenie ce sîntem... Eu știu, mă, că tu nu m-ai putut suferi pe mine niciodată... Da asta nu mai importă... Acum, în special, sînt alte împrejurări... Păi, nu ?... Păi, da !...

S-au dus la Visalom acasă, unde erau toate vraiște de-acum, parcă-ar fi început să curgă și să se destrame — și s-au apucat de băute, așa, cu încetul, pe îndelete, gospodărește.

— He-he-he-he ! făcea Teofil Hîrbeică. Da ce-or crezut dumnealor, momîrlanii ăștia, că dac-or hotărît, gata, se și face !... Ei, uite că nu s-o făcut !... Și asta încă n-o fost decît așa, o repetiție generală !...

Lui Visalom i se părea mereu, ori de cîte ori îl auzea pe Teofil behăind și nechezînd — și ăsta rîdea din ce în ce mai des și mai strident, pe măsură ce se amețea — că-l zgîria cineva pe inimă, cu o aschie ascuțită și uscată.

— Da ce-i cu tine, măi Viso, mă ? l-a întrebat Teofil după o vreme. De ce ești dus pe gînduri ?... Nu te simți bine ori ce-i cu tine ?... Tu, mă, ești și singur ... Și-aici, la tine, văd că-s toate de-a blăndărăul !... Or început să curgă toate !... Sînt pe ducă după cum se vede !...

Visalom s-a înțepenit bine pe scaun, și-a pus mîna pe masă, încet dar apăsat.

— Aici, la mine-n curte și-n casă la mine, i-a spus el la al lui Hîrbeică, lui Teofil, eu sînt stăpîn !... Și tu, măi logofete, dacă nu vrei cumva s-o-ncasezi, fă bine și pleacă !... Acum, pe loc, pînă nu-i tîrziu !...

Teofil s-a mirat, a mai behăit ceva, în grabă și cam mărunțel, apoi a plecat, înjurînd. Visalom n-a ieșit după el, să-l petreacă pînă la poartă, și nici nu-i răspunse la înjurături. Așteptă pînă ce nu-i mai auzi pașii, pe urmă se apucă și scurse paharele și sticlele de unul singur. Pe urmă le sparse pe toate. Pe urmă, după ce-și trase răsuflarea, adună cioburile și le aruncă sub sobă, în lada de lemne.

— Ia uite-a dracului ! spuse el după aceea, cînd se pomeni cu o mîță murdară și urîtă în fața lui. De unde-o mai fi răsărit și dihania asta cu coada ruptă ?...

Se liniști apoi, după ce-și aminti că mîța asta îi rămăsese de la Huda, și se așeză la gura sobei, își aprinse o țigară și așteptă pînă ce se apropie mîța de el. Si chiar si după aceea, după ce i se sui mîța în brațe, continuă să fie potolit, o mîngîie și vorbi cu ea, parc-ar fi vorbit c-un om.

— Ce-i cu tine, tu mîțipoanco ? o întrebă el încet. Ești flămîndă ?... Ori ești necăjită ?... Ori ești singură ?... Ia spune-mi !... Că eu...

O luă apoi de spate, pe neașteptate, cum sărise și la al lui Hîrbeică, și-o trînti de fața căsii, așa de tare și cu atîta năduf, încît se miră și el cum de n-a rămas lată, mîța.

— Afară ! spuse el pe urmă, deschizînd ușa în lături. La stăpînă-ta să mi te duci !... La nebuna cu găinile !...

Mîța mai ocoli o dată casa, pîtindu-se prin colțuri, scîncind înnebunită, apoi o zbughi pe ușă, luînd-o și ea pe urmele lui Teofil Hîrbeică.

— Așa, fire-ai a dracului să fii ! mai făcu Visalom în urma ei, cu satisfacție dar parcă și cu părere de rău. Fiindcă eu unu !...

Se opri apoi, cînd își dădu seama că vorbește singur, și se duse să zăvorască porțile, să nu-l mai deranjeze nimeni, să aibă parte de liniște.

Afară ningea subțire și el abia atunci băgă de seamă că-i iarnă și-i ger.

8.

Vremea se înmuie apoi, după cîteva zile — după cinci ori după douăzeci și cinci — și parcă toate începură să se petreacă altfel, pe undeva pe departe. Se despri-măvără și veni vara și toamna și-apoi veni iarna, din nou — veni și trecu — și Visalom Lie nici nu se întristă și nici nu se bucură în răstimpul ăsta. De altfel, el nu prea pusese preț pe lucrurile astea niciodată și-i socotise într-o ureche pe toți cei care se tulburau cînd se desprimăvăra, — dar acum, mai mult decît oricînd înainte, nu-l mai atingea și nu-l mai stînjenea nimic. Visalom Lie începuse să trăiască în afara lucrurilor și-n afara vremii și dacă nu plecase încă din sat era numai și numai pentru că vroia să vadă cum se va rezolva cu unificarea. Știa că se va rezolva, își dăduse seama de asta chiar de-atunci. Și poate că de-aceea nici nu se bucurase cine știe cît, nu mai izbutise, adică, să se confunde și să se ridice la înălțimea unui simțămînt firesc, de satisfacție deplină, de victorie, cu toate că izbîndise pe deplin în ceea ce își propusese. Unificarea nu se mai făcuse, și el, ca unul care fusese contra, ar fi trebuit să fie voios și bucuros, pînă peste cap.

Ar fi trebuit, dar nu era.

Ori de cîte ori se gîndea la lucrurile astea, la discuțiile și la frămîntările iscate în sat de problema asta nouă și neobișnuită, Visalom Lie era cuprins ca de-o adiere fierbinte, de același simțămînt, nelămurit dar neîndurător, de silă și de greață, pe care îl cunoscuse pentru întîia oară în vara aceea de demult — ce depărtate păreau toate de-acum ! — cînd tăiase cucuruz cu sapa, pe cîmp. Mereu i se părea, ori de cîte ori se învîrtea în jurul izbînzii pe care o obținuse, că n-a făcut altceva decît a tăiat cîteva fire de cucuruz și le-a împlîntat apoi în pămînt, în gol.

„Ei, da, recunoștea el uneori, pe deasupra și-n grabă — treaba asta-i cam fără folos !... Muncă fără rod !... Strădanie fără izbîndă !... Măcinare și risipire !... În gol și-n pustiu !..."

Se așteptase să fie luat la rost, fiindcă făcuse opoziție, cînd cu unificarea, dar n-avu parte nici de atîta cinstire. Nimeni nu-i spuse o vorbă — oamenii erau prinși cu altele, aveau de lucru și erau grăbiți, parcă, cu toții — nimeni nu-l întrebă de ce s-a purtat așa cum se purtase. Asta îl derută și-l atîță și mai mult, fiindcă dacă i-ar fi zis cineva ceva, fie și-n treacăt, s-ar fi agățat numaidecît de reproșurile care i s-ar fi făcut și-ar fi început să bodogănească și să înjure, în numele dreptății, cu un năduf justificat. Dar așa, fiindcă nu-i spusese nimeni nici o vorbă de ocară, era obligat — n-avea încotro — să se întoarcă la ale lui, la tăierea și la plantarea cucuruzului, la traiul pe care îl dusese el cu Huda, și la celălalt trai, de-o viață, pe care îl dusese cu nevastă-sa dintîi, cu Marta. Și-i era așa de scîrbă cîteodată de toate, de el și de ceilalți oameni, de trecut și de prezent, încît îi venea să se bage cu capul în șteang. Nu mai avea însă putere în el nici pentru atîta lucru. Era stins și era obosit, umbla mai încet și vorbea mai încet ; doar felul cum gîfîia, cu măsură, tacticos, mai amintea de fîrea lui de om cu chibzuit și cumpănit.

„Asta-i soarta omului ! mai zicea el în răstimpuri, fără convingere și-așa, ca într-o încercare. Să trăiască și să se macine-n zadar și-n pustiu !... Fiindcă pînă la urmă, orice-ai face tot acolo ajungi : la loc gol !... La nimic !... Așa-i făcută lumea asta !..."

La cheia de care se agățase el într-o vreme, nu chiar așa de mult, nu se mai gîndea de fel Visalom Lie. Și chiar dacă-și mai amintea cîteodată de ea — de cheia asta, de judecățile și de părerile pe care se bizuise el, cînd se trecuse la comun — își amintea așa, ca de niște lucruri vechi și depărtate. Toate i se păreau așa de-acum, depărtate, duse, și parcă pînă și pămîntul pe care călca era și nu era sub el, cîteodată.

— Da ce-i cu dumneatale tete Visaloame ? l-a întrebat într-o bună zi președintele, Cula lui Ghiarcă. Ești bolnav cumva, ori ce-i, că mi s-o plîns și brigadierul, Păvăluc... O zis că abia mai ieși la lucru și c-ai lăsat-o moale de tot !.., Ce-i necazul, ia spune !...

Visalom s-a uitat mirat la președinte și i-a părut nespus de rău fiindcă nu-l putea privi de sus, cu dispreț ori cu îngăduință, cum îl privise de-atîtea și de-atîtea ori, pînă nu de mult.

— Eu știu ce-o fi !! a zis el ca să nu tacă. Poate că-i bătrînețea de vină !.., Mi-o mai spus cineva lucrul ăsta... Nici nu mai știu cine și cînd... Da mi-o spus-o... Și eu... Ce mai, cred, că-i așa !...

— Pe naiba ! s-a împotrivit numaidecît președintele. Dumneatale ești încă în putere !... Nici nu se cade să vorbești de asemenea lucruri... Cel mai bine ar fi să treci peste anumite rețineri și să te așterni pe muncă ! Mai vîrtos decît înainte și mai cu temei !... Să te bagi între oameni, de tot și din toată inima !..

Își aprinseră cîte-o țigară, el ca să cîștige timp, să se ferească de președinte, iar președintele ca să mai lungească discuția, să ajungă acolo unde vroia el să ajungă, cu vorba.

— Da atunci, cu unificarea, am cam greșit-o ! îi spuse el lui Visalom, după ce îi explică, pe îndelete, de ce-i bine să se bage între oameni, să fie cu ei, din tot cugetul. Eu, bătar, am încurcat-o urît de tot atunci !...

— Tu, poate c-ai încurcat-o ! spuse Visalom repede, bucurîndu-se că președintele a trecut la alte lucruri și nu l-a mai zgîndărit pe el unde îl durea mai tare și mai tare. Dar eu unul nu știu zău dac-am păcătuit cu ceva !.., Mi-am spus părerea și-atîta tot...

— Ei, da, și eu tot cam așa am făcut, mi-am spus părerea pe care o aveam, numai că părerea asta a mea nu era cea mai bună...

— Da de unde știi tu că nu era cea mai bună ?

— De unde să știu, de altundeva, dacă nu de la tovarășii și de la prietenii mei ?! Ce, dumneatale nu știi că eu am fost luat la rost atunci ?

— Nu știu, n-am auzit nimic !

— Am fost, pe drept, ce mai, fiindcă eu, ca președinte, și ca vechi membru de partid, ar fi trebuit să văd lucrurile mai altfel, mai cuprinzător !... Da eu, — ce să ne mai ascundem după deget ? — m-am gîndit la mine mai întîi !... Am pus interesele mele mai presus de interesele gospodăriei, ale oamenilor !... Și nu m-am ales decît c-un fel de amăreală... Adică nu, cu ceva tot m-am ales pînă la urmă, c-un spor de înțelegere, c-așa-i în ziua de azi, cine vrea să fie om are pe ce se bizui !..

Președintele era mai potolit decît în alte dăți, dar era tot așa de încrezător și de semeț, dacă nu chiar mai încrezător și mai semeț. Asta îl derută și mai mult pe Visalom. Își dădu seama, abia acum, că întîlnirea lor, apropierea pe care o întrezărise el, cînd cu discuțiile legate de unificare, a fost accidentală și că de fapt Niculae ăsta — Cula — a rămas la ale lui, chiar dacă s-a mai schimbat în unele privințe. Nici nu știu ce să-i spună și cum să-l mai judece și-abia bîigui ceva, în gînd : „Ăsta, măcar știe ce vrea !... Se bizuie pe ceva... Pe cînd alții..." Îl întrebă apoi pe președinte, tot așa, în grabă, s-o curme cît mai repede cu discuția asta, ce-i cu unificarea, se mai face ori nu se mai face.

— Cum să nu se facă ?! răspunse președintele cam nedumerit. În anul ăsta se face precis !... Nu se poate să nu se facă !... Colectivizarea o căpătat un avînt fără seamăn !... Și noi, dacă mai stăm puțin, stăm ca să cuprindem tot satul !.., Și pe urmă o facem și pe asta... Precis și sigur !...

— Atunci îi bine ! spuse Visalom încet. Chiar foarte bine !...

Îl lăsă apoi în drum pe Niculae Stoia — pe Cula — și se duse ață acasă, își obloni ferestrele și-și zăvorî toate ușile, apoi își luă straița și plecă din sat, pe furiș, îndată ce se înseră. Trei luni de zile nu mai află nimeni nimic de soarta lui. Și-n astea trei luni el lucră pe-un șantier, la lopată, fără să se amestece prea mult cu ceilalți muncitori. Apoi, după ce înțelese că inginerul care conducea lucrările pe șantierul acela se cunoștea cu băiatu-său, cu Sonel, și că începuse să-i poarte de grijă, se luă și plecă și de-acolo. Și fiindcă n-avea unde se duce în altă parte, se întoarse înapoi, în sat, să vadă ce s-a mai întîmplat în lipsa lui. Află, înainte de-a ajunge acasă, că s-a făcut și unificarea și că oamenii erau toți în gospodărie acum, în afară de-a lui Hîrbeică. Visalom schimbă drumul, îndată ce auzi de Teofil, și se duse la el. N-avea nici un gînd, anume, și-abia după ce-i trecu pragul, se mai limpezi și-l întrebă ce-ar fi să facă ei un fel de asociație de creștere a viermilor de mătase, ori a iepurilor de casă, orice, numai să nu se lase răului, s-o țină așa înainte, pieziș și pieptiș. Teofil îl ascultă cît îl ascultă, cu atenție, parcă, apoi începu să rîdă, ca de obicei.

— Da ce-s prost, mă ? făcu el pe urmă, ca un filozof. Păi eu sînt colectivist, de ieri !... M-am înțeles cu ei pînă la urmă, da dinainte !... Le-am spus de la obraz că nu mă trec dacă nu mă pun să lucru unde vreau eu !... Unde mă pricep mai bine !... Și ei — ce să zică, he-he-he !... — or zis da !... Și tu, măi Viso, mă, dacă n-ai fi luat-o la sănătoasa, ai fi fost șef de echipă, ori chiar brigadier, c-a lui Cîncii, Păvăluc, e plecat la studii !... Da așa, ce să-i faci, dacă ți s-o făcut de ducă !?... Măcar ai cîștigat atîta cît să-i plătești Hudei găinile, c-auzi ce zic oamenii, că nebuna aia vrea să te deie în judecată, pentru găini !... Așa-s oamenii, ai dracului, mai fac și bancuri, spun că i-ai mîncat toate găinile muierii, cu pene cu tot !...

Teofil Hîrbeică se învîrtea ca un țîntar în jurul lui Visalom, vorbind și rîzînd, și el abia se stăpînea să nu-i deie vreo cîteva peste gura aceea lată și scorogită de om rău. De vreo două ori se ridică și se umflă mînia în el, tulburîndu-l cumplit. Apoi se duse și mînia și-n sufletul lui Visalom scăpătară și se scufundară toate și pentru totdeauna, după cîte se părea.

— Bine, mă Teofile, spuse el într-un tîrziu, ridicîndu-se și pornind spre ușă, bine că te-ai înțeles cu ei !... Da vezi și tu să nu zici cumva „hop" înainte de-a sări șanțul !...

Ieși apoi, fără să mai deie bineți și fără să se uite în urmă.

În ulită se opri și stătu un timp pe gînduri, neștiind ce să facă, să se ducă din nou pe șantierul de unde venise ori să meargă acasă.

Se hotărî în cele din urmă și porni către casă, încet de tot însă, numărîndu-și parcă pașii, pipăind drumul cu bîta, ca orbii.

Desene de CONSTANTIN BACIU

CARNET DE REPORTER

MEMORIA ȘANTIERELOR

Un punct pe harta țării, îndepărtat sau nu, situat continuu pe magistrala construcțiilor socialiste complexe, îți va evoca o secvență vie, în perpetuă desfășurare, din istoria noastră nouă care intră în cel de-al XX-lea an. „Osia" industriei grele, trece prin constelațiile șantierelor, complexelor industriale și agricole — și, aflat într-unul din punctele lucrărilor de fertilizare a luncii Dunării, de pildă, simți deopotrivă alături Hunedoara, Brașovul, combinatele chimice moldovene și oltene, permanența ritmurilor de construcție și a metodelor moderne de muncă de pe harta nouă a țării. Obișnuiam, nu de mult, să cerem, în anchete reportericești prin întreprinderi, o raportare a prezentului privind producțiile, profesiile și calificările la momentul „1938". Ni se ofereau de fiecare dată. Dar, cu mici deosebiri de formulare, replica era aceeași : „Mai pot cifrele trecutului oferi date de comparație pe planuri fundamentale ?" „Distanța e de domeniul istoriei" — ne răspunsese conducătorul unui institut de proiectări metalurgice, privindu-ne cu oarecare asprime. Alteori, întrebarea aceasta stîrnea de-a dreptul încurcătură, de pildă, în ceea ce privește industria chimică sau petrochimică, și citățm aici cuvintele de răspuns primite la Onești și Brazi, cuvinte care, fiind asemănătoare, le transcriem în aceeași replică : „Termen de comparație cu trecutul? Nu știm ce înseamnă în literatură un astfel de termen. Oricum, în ceea ce ne privește el trebuie să însemne un punct serios de sprijin. Ar fi fost bine să avem un astfel de termen în domeniul nostru. Dar e foarte bine că ni l-am creat, dintr-un început, nou și solid pentru a-l putea gîndi și dezvolta la nivel mondial". Întîlnisem la Galați, la o distanță de numai zece zile după terminarea blocurilor din Piața Palatului, o brigadă de constructori de locuințe — cu meserii de la zidari și fierari-betoniști pînă la zugravi și parchetari — și cerusem celui mai încercat dintre ei, comunistului Dobra, să-mi dea cîteva puncte din itinerarul brigăzii sale în ultimii zece ani. M-a întrebat dacă am la mine o hartă, pentru a-mi desena mai bine drumul brigăzii care trecuse prin Paroșeni, Doicești, Bicaz, Tg. Mureș, Lucăcești, Litoral Mangalia — Eforie — Mamaia, Onești, Ferentari, Floreasca — drum în care brigada se consolidase, se dezvoltase și-și specializase în amănunțime „arborele meseriilor". Dobra mi-a numit o seamă de colective noi de tineri constructori care și-au format nucleele în această brigadă, în diferite puncte ale itinerarului de construcții, care s-au diversificat și s-au răspîndit, mature, ca atîtea altele, pe șantierele țării. Și în această împrejurare, distanțele depășeau domeniul geografic și mărturiseau dimensiunea istorică a formării oamenilor și a realizărilor de pe șantierele socialiste, ca dovadă să amintim numai frumusețea execuțiilor a atîtor complexe arhitectonice urbanistice.

Printre numeroasele „punți" care stabilesc o comunicare permanentă în ceea ce privește etica muncii de la un șantier la altul, reporterii au putut remarca pe frontul „energetic", la construcțiile de termocentrale și hidrocentrale — biografiile unor tineri formați la Bicaz, care și-au început munca la barajul moldovean și n-au părăsit locul decît la terminarea lucrărilor, îndreptîndu-se apoi, de pildă, spre Argeș, unde vor să lucreze, de asemenea, „de la început pînă la încheierea lucrărilor". S-ar părea că e un lucru simplu, dar intră aci o sumă de cerințe mereu noi în profesie și în cultura modernă a profesiei, nemaivorbind de exigențele muncii aspre de șantier, care cer tărie, abnegație, sacrificiu chiar, înalt spirit colectiv. Un astfel de tînăr — poate fi socotit Vasile Valer, „promovat" la Bicaz, care lucrează printre mineri, în primele detașamente din tunelurile de captare și de la centrala subterană, el fiind, după expresia tovarășilor de muncă, „omul care aprinde luminile sub pămînt", montînd în condiții grele, de extrem efort, — inerente înaintării în subteran, — primele și complicatele conducte electrice care alimentează cu curent pîrtiile prin steril străbătute de mineri. Crearea avutului obștesc a consolidat implicit pe marile șantiere și un simț ascuțit al ocrotirii lui, simț care dovedește o ținută cetățenească trează, care se manifestă și dincolo de perimetrul și de cerințele profesiei imediate. Nu de mult, pe șantierul de la Argeș, în pădurea aflată în apropierea Castelului de echilibru, în împrejurările unei furtuni cum numai pe stîncile abrupte argeșene ale Făgărașului se mai întîlnesc, s-a ivit un incendiu punîndu-i la încercare pe numeroși constructori din subteran și de la sol care au apărat construcțiile, escaladînd pantele lunecoase ale munților din jur, opunînd baricade incendiului. Trenul de la baraj transporta, în momentele acelea, pe linia de lîngă albia Argeșului, schimburile de muncitori care mergeau la odihna cuvenită după ieșirea din șut. Trenul s-a oprit, oamenii au părăsit drumul spre baraci — era ora trei după amiază — și cățărîndu-se pe stînci, au îngroșat rîndurile acelora care sub furtună și sub viscol, au izbutit, pînă după miezul nopții să oprească incendiul. Departe de a oferi un tablou „spectaculos", numai, — astfel de întîmplări grave, nedorite desigur în viața unui șantier, aduc mărturia unui colectiv stăpîn pe forțele sale, care nu lasă sub amenințare și incertitudine avutul creat. Chiar acest fel de evenimente pot vorbi despre trăsături pe care un constructor matur le ia în seamă cînd cîntărește atitudinile de fiecare zi ale prietenilor săi de lucru. „Argeșul" are deacum o zestre, și încă o zestre de realizări care pot sta alături de temeralele construcții energetice din lume ; să amintim construcțiile în desfășurare privind vastul sistem de captări prin tuneluri, barajul în arc, centrala subterană, construită sub nivelul albiei riului. În zestrea aceasta s-a investit și tot ce a avut mai bun talentul și cultura tehnică a constructorilor noștri energetici. Momentul citat, petrecut pe șantier nu-l vom privi pur și simplu ca „spectaculos", ar însemna să-l golim de conținut. Bunurile noi create care fac parte din zestrea de valori a civilizației noastre socialiste, cer nu numai o mîndrie afectivă — și acest lucru, credem, îl dovedește faptul de la Argeș. În trecutul nu prea îndepărtat al țării noastre, între cele două războaie de pildă, au existat valori ale științei românești create de eminenți oameni de cultură, care n-au fost luate în seamă și au fost în schimb folosite peste hotare. Am aminti în acest sens acele soluții românești de construcții hidrotehnice care erau aplicate în America, în timp ce de-a lungul deceniilor, sutele de mii de hectare ale solurilor de cîmpie aflate la doi pași de Dunăre, precum și luncile, erau lăsate la voia întîmplării și la bunul plac al calamităților naturale. Să mai amintim terenul vast pe care-l putea avea în trecut industria chimică și chiar cea petrochimică — deși aceasta e mai recentă ca domeniu al economiei ? Întorcîndu-ne la replica pe care o primeam în întreprinderi cînd ceream date comparative cu trecutul, și cînd ni se răspundea : „Distanța e de domeniul istoriei" — ne vine în minte recunoașterea pe care au primit-o din partea specialiștilor de peste hotare, construcțiile din cei aproape 20 de ani de istorie nouă, ani care așează țara noastră în competiția internațională severă a valorilor economice, industriale și culturale. Cu atît mai mult în aceste zile, ne rememorăm cuceririle, cînd se desfășoară rapid veștile care anunță angajamentele de producție și de înaltă tehnicitate, luate în întreprinderile noastre socialiste. Angajamente care aduc sobre argumente de conștiință patriotică, luminînd o dată mai mult nesecatele resurse ale energiilor poporului nostru, înțelept educate și cultivate.

Ștefan Bănulescu

Nicolae Ioana

BALADA DESPRE FRATELE MAI MARE

1.

Fratele meu mai mare știe cînd pleacă păsările
Și cînd se vor întoarce înapoi
Cu amintiri sărate în aripi.
Știe drumul secret al semințelor
De la buzele pămîntului spre inimă,
Cînd însuși pămîntul se îndreaptă spre noi
Cu pașii înverziți ai plantelor.

2.

Fratele meu mai mare se știe pe sine
Și se citește în lucruri fără greșeală.
Palmele lui încep de la rădăcinile mării
Și abia că se sfîrșesc în munții cu viscol,
Unde beau izvoarele țapii sălbatici,
Unde degetele lui înmuguresc în trunchiuri.
Și se îndreaptă spre șesuri cu vară
Să culeagă cuvintele grîului,
Legate cu răchită galbenă la mijloc
cu niște fete molipsite de dragoste.

3.

Fratele meu mai mare mă știe
Mai mult decît mă știu eu,
Bea apa izvoarelor cu gura mea,
Învîrte toporul și visele cu palmele mele
Alungă norii scorburoși cu ochii mei,
Mă ceartă cînd greșesc cu vorbele mele
Și zi de zi mă pune la încercări
Să mut eu apele din mare,
Să urc eu soarele pe cer cu umerii,
Să pot ajunge pînă la oameni ;
Și eu mă bucur de atîta trudă
Și încerc să fiu ca fratele mai mare.

OȚELUL

Prieteni, oțelul se află la mari adîncimi
De acolo rodește reflexe prin ierburi,
Prin semințele adăugate pămîntului
De mîini credincioase în fructe,
Prin oamenii înrudiți cu soarele
Colorîndu-le vederea cu tării,
Cînd sîngele urcă din inimă spre tîmpla
Cu certitudinea întoarcerii,
Să împărtășească planurile minții,
Brațelor care mai poartă încă pe ele
Emblema îmbrățișărilor femeii.

Și coborîm ca niște scafandrii în pămînt
Să dăm de urmă metalului aprig
În care sună vîrstele și anii
Depuse precum scoicile la fund.

Dar oțelul cuprins de febra mîinii
Se topește și ne pătrunde în brațe,
În sîngele care ne încercuiește tîmpla
Și trece spre frunte, să se prefacă în gînd,
Spre buze, să se prefacă în cuvinte...
Și ne molipsim atît de mult de oțel
Încît avem o parte din el și în vise.
Și ne silim minereul să ne elibereze oțelul
Care are sunetul perfect al inimii
Și-l ferim de calcarul sfărîmicios,
Să nu i se adauge din întîmplare,
Să ne coboare țăria cu un grad.

Gabriela Melinescu

ÎN LOCUL OGLINZII

Eu iubesc oamenii frumoși,
răspunzători de chipul lor.
Un cîmp în care-a nins întîi
și-i neumbrit de urmă de picior.

Și urăsc arborii uriți
răspunzători de chipul lor i
parc-au falsificat natura
pe-ascuns, un grup tămuitor.
Mai este-n ei o oaste neînvinsă
ce împietrește vîrsta în inele
și ține trăsăturile-nrobite,
străine simțurilor mele.
Eu iubesc oamenii frumoși.
Un cîmp în care-a nins întîi,
înnobilat de cîntec ca aerii —
și am să mor cînd n-o să mai existe
printre culori albul zăpezii.

Desen de V. CUPȘA

POVESTE DE IARNĂ

Coboară frumos cu bradul pe un umăr,
poate din munți, pe-o vîlcele cruntă.
Și ninge bradul peste chipul meu
subțire, voalul alb de nuntă
Și nu știi că eu merg cu pașii tăi
și îți acopăr umbra ca un scut.
În urma noastră cine vine crede
că doar un om pe-aicea a trecut...
Și mor mireasă-n capătul ninsorii
cu degete fierbinți și goale,
căci porți inel împodobit
cu două nume colorate cu vocale.

Sina Dănciulescu

MEMENTO VIVERE

Iar aud plopul, iar scapără vara
din țorcul învolt al copilăriei. Un păr
la fel se tînguia atunci
între casă și cîmp, ca o vrăjitoare
cu fuste de cînepă,
stîrnind vînt.

Însă nu e
vară...
În vîlceaua din poartă
ea se tîra după mine în volburi.
În umbrelistea de nisip umed
cu tăceri de pămînt putred și răgălii de tot l.
ogrăzi rugineau înainte de-aș fi lăsat ultimele
rădăcini în adînc.
Drumul ieșea din răcoare și liniște
cu salcîmi timizi, rupți de coarnele carelor,
înecați de păsări și grîu.
Trecea și-al doilea rîu, Ranga cea trupeșă,
apă cu păr de plumb și lipitori, cu broaște-albe
pești mici și-amari, șerpi ca briciul...

Printre dealuri
curgea Bistrița cea mult clară. Morî
cu aripi de spumă intrau în cortegiu-l.
sănii și văi cu tumuri umile și crivățul limpede
Albă ca Zăpada și copiii desculți,
bătîndu-se pe roșcove de salcîm, pe-un bumb,
pe-o peniță...

Bistrița era riul cel adevărat. Ca-n poezie,
acolo pașii mei sunau cel mai curat —
izvor de bunătate și-ncîntare
ce mă lega asemeni mamei
de lume și de nemurire.
Era prea mult timp înainte-mi
și multă dragoste.
Mă strigau copiii-n arcada răchitelor
și — cel de-al patrulea rîu — vîntul
se muta-n jocul nostru
mușcîndu-mi gleznele, petrecîndu-mi pietriș
prin genunchi ca prin munți uriași,
măsurîndu-mi pieptiș cei șase sau opt ani,
spînzurîndu-mă prin elicele pomilor,
ciululindu-mi privirile lîngă puiul de ciută
ce umbla-n vara aceea cu noi,
învățînd sarabanda de-a crește.
Ziua se revărsa devorînd ca o apă tare,
spălînd chipul lucrurilor.
Soarele alergase-n creștetul meu pînă seara.
se-nșuruba-n iarbă, pe deget, iar sus
îl tîrnoseau norii lungi,
închipuind oceane și țări...

De sub arcul viu al pădurii-am țîșnit
cu primii brigadieri al țării.
Ochi atent,
memorie ascuțită și sinceră,
putere nelimitată pentru orice ideal
eram ca un istm
de lumină-n istorie !

..N-am pierdut nimic, vîntule.
Aici timpul nu înseamnă prea mult
Pulsînd de vitalitate, ca aripa,
și ca fruntea albinei, de polen,
străluceșc vîrstele mele prin lume.
Un drum
măcinat de-a valma (faruri, cîntece, pași
ai celor ce-așterneau de sute de ani
peste semănături soarele)
și-o pădurice instantanee de sat
unde venise prima dată
învățătorul cel tînăr ;
Acolo, mă trezeam înecată
de țipetele lor și legată direct
de ceilalți, la douăzeci și patru de ani, rănită
de lava de zîmbete și mișcări îndărătnice
prin care trebuia să strecor un asalt.

N-am pierdut nimic, vîntule...
Toate au trecut vertiginos înainte
ca niște mîini bune.
Le port aureola-n jurul inimii.
Iată vîrsta a treia, pasăre albastră,
urmînd acea coordonată
a bucuriei de-a-ntîlni pe alții...
Sîntem atît de aproape
încît îmi spun că m-am îndrăgostit.

Generoase grădini
închid în lumină fructul dorit
și în slăvi pulsează-aceste raze ce-mi țes chipul

Dreaptă e dragostea
și absolută.
Nimic mai tulburător și mai mult
nu va crește ca ea peste mine.
O, nici chiar timpul —
și cîte-ar mai putea fi !...

Sîntem atît de fără măsură.

HAȚEGUL

Mureșul se lasă departe
cu dealuri săpate de lacrima
dimineții adînci.
Cîmpiile coboară din munți cu poiene
și cetăți risipite de timp.
Mult deasupra, plaiul, între nori și lume...

Și eu umblu prin muzeu
ca pasărea printre arbori.
Mîna atinge, ochiul reumple
absențele demult trecute-n noapte.
ițe-aplecate-n piatră ca niște zei ai morții
ce lasă flacăra în jos,
cuvinte asfințite-n frînturi, cu sunet încă
de ramură și pînză, ceașca de lut cu-un pinten
menită cu izvorul nedespărțit de stîncă,

O, nu știam că frumusețea va veni iarăși
de pretutindeni și în această
frîntură de loc !
E patria
sau e un singur cîntec care știe să spună
despre toate
și despre mine la un loc ?
Cîntecul celebrat prima oară pe-o amforă
sau pe-acest inel rupt...
Depărtate
sînt vîrstele acelor cetăți —
scuturi de țărînă și vînt.
Sparte sînt zidurile lor de ierburi
cu lumina,
mereu cu lumina,
în colocviu neîntrerupt.

Operele lui Constantin Brâncuşi sînt astăzi în mod unanim apreciate pe întreg globul, ca făcînd parte dintre cele mai preţioase monumente de artă ale sculpturii, creaţii cu totul ieşite din comun, constituind transpuneri în materiale definitive. Comentariile critice subliniază tot mai mult autenticitatea, originalitatea şi profunzimea artei brâncuşiene, iar sălile special construite la Muzeul Gughenhaim din New York, cele din India sau Los Angeles, muzeele din Bucureşti, Philadelphia, Paris, precum şi colecţiile particulare, au aşezat opera sa plastică la un loc de cinste.

În „Histoire de l'art contemporaine" ed. *Cahier d'art* Paris, pag. 321, Christian Zervos scria încă din 1938 : „Opera lui Brâncuşi nu aparţine nici unui grup" şi mai departe adăuga : „în sculptura sa, a cărei esenţă este plăsmuirea, cu legi de armonie speciale, el ţine seamă de fapte reale (pasăre, cocoş, peşte) şi le transfigurează pînă îşi pierd uneori preţioasa lor greutate terestră, indicînd vag silueta generală a obiectului. Sub un aspect simplificat, aproape geometric, artistul caută să înapoieze (operei n.n.) esenţialul realităţii, după ce accidentele vizuale şi sentimentale au fost riguros eliminate." Iată şi o altă apreciere din „Les lettres francaises", 28 martie 1957, datorită lui Ossipe Zadkine : „Geniul lui Brâncuşi, unul din cei mai mari sculptori ai timpurilor noastre, străluceşte şi va străluci peste timp, ca şi păsările sale de bronz lustruit. Iar pentru generaţiile viitoare, Coloana fără sfîrşit va rămîne ca un simbol ai gîndirii care caută să scape de mediocritate şi să se ridice în marele spaţiu al psihologiei. A fost un mare sculptor şi un bun autor care a ştiut să scoată faptul din profunzimea tenebroasă a geologiei, făcîndu-l să scînteieze ca o stea a Nordului...."

Întristat de moartea sculptorului romîn Maurice Lipsi mărturiseşte în acelaşi săptămînal : „Brâncuşi este la baza sculpturii cu toată puritatea sa, el trăieşte şi este reflectat de această strălucire care este esenţială operei cît şi lui însuşi ca om. Brâncuşi n-a plecat". Acest sentiment de înaltă preţuire îl face pe Robert Couturier să omagieze munca artistului astfel : „Constantin Brâncuşi rămîne imaginea sculpturii însăşi, limpezită, fără preţiozităţi, fără ranguri". La noi, în revista „Lupta de clasă", acad. Gh. Oprescu dă o apreciere esenţială operei brâncuşiene. Petre Comarnescu apreciază creaţia lui Brâncuşi („Flacăra", nr. 23) : „prin dinamismul şi aerianul unor lucrări, ca acele păsări măestre şi coloane fără de sfîrşit, prin devoţiunea faţă de prelucrarea şi desăvîrşirea materialelor puse în concordanţă cu dezvoltarea tehnicii noi moderne şi întruchipînd prin stilizare, idei şi sentimente adînc omeneşti ; prin realizarea unui stil, sinteză de vechi şi nou, de anonimat mioritic şi de aspiraţii contemporane — el rămîne un pilduitor înaintaş, care dacă nu va putea avea el elevi, are, în schimb, mulţi admiratori în întreaga lume".

Originea folclorică a artei lui BRÂNCUŞI

Unicitatea muncii lui Brâncuşi, noutatea ei, forma inedită, perfecţiunea cu care prelucrează materialul, sînt calităţi care reies din spusele mai tuturor comentatorilor săi.

Acest *nou* nu este însă un nou perisabil, căci sculptorul ajunge de la sensul metaforic al folclorului şi de la stilizarea artei populare la sensurile ştiinţei şi imaginaţiei contemporane.

Brâncuşi caută forma iniţială a cului din tema aleasă, fie ea pasăre, scaun sau om, dintr-o creaţie folclorică şi străveche pe care o aduce în lumea noastră modernă, întruchipată într-un material plastic oarecare. Esenţa artei lui este căutarea formei primordiale, la mai toate subiectele pe care le tratează, dovedindu-ne aceasta prin evoluţia şi simplificarea permanentă a temei. Ciclul „Păsări" prin căutarea din ce în ce mai profundă pentru aflarea cristalului determinant al temei în forma sa cea mai pură, cea mai translucidă, este edificator în acest sens.

Munca sa titanică se consuma într-o epocă de dominaţie a unei arte care îngrămădea peste orice temă atîtea amănunte, încît sensul profund al operei, mesajul ei principal era estompat. De aceea sarcina lui Brâncuşi de a elimina acest strat de prisos de pe lucrarea de artă, a fost deosebit de grea, luîndu-i cincizeci de ani de creaţie.

Cu aceeaşi convingere cu care Brâncuşi trudea pentru simplificarea temei, rezultanta a unei necesităţi de exprimare, după cum singur o spunea, Rodin adăuga naturalism şi senzualism cînd pe un schelet cu dinamica grecească, cînd pe acela obţinut de Michel Angelo, oscilînd o viaţă întreagă, fără a putea lua hotărîrea salvatoare. Cu atît mai mult fapta lui Brâncuşi — în epoca în care Rodin reprezenta o şcoală — ni se pare deosebit de tenace, un adevărat eroism. Dîrz, consecvent, Brâncuşi construia zi cu zi, aducînd noi dovezi plastice cu privire la temeinicia gîndurilor sale.

Astfel, creaţia sa se înscrie ca un început, servind cu atît mai mult epoca noastră înnoitoare în care omul caută să făurească o nouă viaţă şi în care şi arta trebuie să lase peste timpuri semnul ei particular. Este adevărat că unele din experienţele lui Brâncuşi au rămas neterminate, că unele căutări nu s-au împlinit întrutotul. Dar dragostea şi dorul de meleagurile în care a copilărit, legătura cu arta populară au făcut să învingă în creaţia lui temele mari ale vieţii, transformate în monumente nepieritoare. Opera sa are un parfum atît de românesc, încît nici o altă cultură nu poate să o revendice. Ea este temeinic legată de arta populară, rădăcinile din care îşi culege seva caracteristică sînt nespus de adînci şi tocmai de aceea particularitatea ei apare pentru întreaga lume.

Creaţia lui Brâncuşi transpune atît de subtil creaţia populară, cum nu a reuşit nimeni să o facă în nici o altă ţară ; ea înalţă sensul decorativ al moştenirii străvechi. La aceasta se adaugă simţul monumentalului (cu care Brâncuşi pare dotat din naştere), artistul reuşind să creeze un nou stil care rimează atît de sensibil cu epoca noastră, cu epoca în care spaţiul devine şi el stăpînit. Pe bună dreptate, deci, Brâncuşi este socotit de către criticul francez Pierre Gueguen : „Cel mai mare sculptor al secolului" (Aujourd-hui, nr. 12,1957).

Brâncuşi a fost un meşteşugar desăvîrşit ; în mîna lui materialul cel mai dens se lăsa prelucrat pînă la limite. Tainele tehnice ale lemnului, ale pietrei, ale bronzului ori marmorei erau atît de total cunoscute, atît de organic legate de metoda de exprimare, încît trecerea de la un material la altul nu constituia pentru el nici o greutate. (Ba, mai mult, temele sale revin în diferite materiale, cuprinzînd, vădit subliniat, caracteristicile materialului utilizat). Oricît de dur, materialul este transformat de artist în forme de o gingăşie neîntîlnită, iar liniile care stabilesc forma în spaţiu sînt trasate cu o siguranţă pe care nici penelul de fulgi nu o întrece în fuga sa pe coala de hîrtie.

Arhitect-ilustru, Brâncuşi are o geometrie a formelor evident originală. Lucrarea prinde viaţă, parcă se înrădăcinează, devine simbol, indică un sens, stăpîneşte şi emoţionează. Ritmul parcă bate o dată cu timpul, nu ai numai senzaţia *vederii* timpului ci îi şi *auzi paşii* peste veacuri. Perspectiva, spaţiul nu consumă dimensiunea, forma parcă este crescută în acelaşi aer, devenit aliat şi prieten (aerul potrivnic, duşman, răutăcios pentru atîţia alţi sculptori !). Înscrierea formelor în spaţiu se produce atît de armonios încît te minunezi de limpezimea cu care ele te fac martorul tactil al frumosului universal şi etern.

Brâncuşi este un poet, un gînditor. Rezultă din procesul său de creaţie că o neobişnuită putere de meditaţie îl ajută în disecarea, sintetizarea şi cristalizarea temei studiate. Materializat, rezultatul muncii sale meditative, devine adevărată poezie. Substanţa, densificată pînă la cristal, invită pe cel mai neiniţiat privitor la o contemplare respectuoasă ; cadenţa determină emoţii necunoscute, care încep să audă parcă suflul tainic al lucrării, al monumentului, doinind. Văzînd-o şi auzind-o, o recunoşti, te miri de întîrzierea recunoaşterii sale. O simţi vie, căci face parte din tine însuţi. Nu o mai uiţi. Este a ta, este a noastră, lemn sau piatră, masă sau scaun, covată sau stîlp, pasăre sau om. Întreaga sa operă este gînd, poezie. O poezie a „subiectului", o poezie a materialului. Opera sa este măreţ umană. În ea Brâncuşi ne arată că există o măiestrie a transformării, a prefacerii materialului plastic în cristale ale gîndirii.

Opera lui Brâncuşi este *vastă* prin orizonturile ei ; *densă*, prin valoarea majoră a tematicii ; *subtilă*, prin puterea cu care a reuşit să elimine balastul ; *pură*, prin reducerea temei şi a formei la originea ei primară, cristalizînd esenţialul ; *măreaţă*, prin perfecţiunea materializării ei, ridicînd o tematică de circulaţie naţională la o valabilitate universală.

Opera plastică a lui Brâncuşi se impune prin ea însăşi ; deci nu are nevoie atît de laude, cît de explicaţii.

Ea este indisolubil legată de tezaurul folcloric şi plastic al ţării noastre. În această privinţă amintim aprecierile foarte exacte, lucide, formulate de cunoscutul critic de artă Mario De Micheli, într-un articol despre Brâncuşi, din care „Luceafărul" a reprodus un fragment (vezi numărul din 31 august 1963). Vorbind despre complexul monumental de la Tg. Jiu, criticul italian aducea o serie de observaţii menite să sprijine concluzia că „arta lui Brâncuşi este profund legată de folclor şi de mitologia ţărănească romînă".

Sublinierea izvoarelor noastre folclorice nu imputinează meritele lui Brâncuşi. Ele contribuie la deslusirea unui drum greu urcat şi sînt totodată un document pentru generaţiile care creează, care vor crea, document care atestă că tezaurul nostru folcloric este inepuizabil, de o varietate nelimitată.

Cele cîteva fotografii alăturate ilustrează încă o dată motivele inspiraţiei şi gîndirii brâncuşiene extrase din arta noastră populară.

EUGEN CIUCA

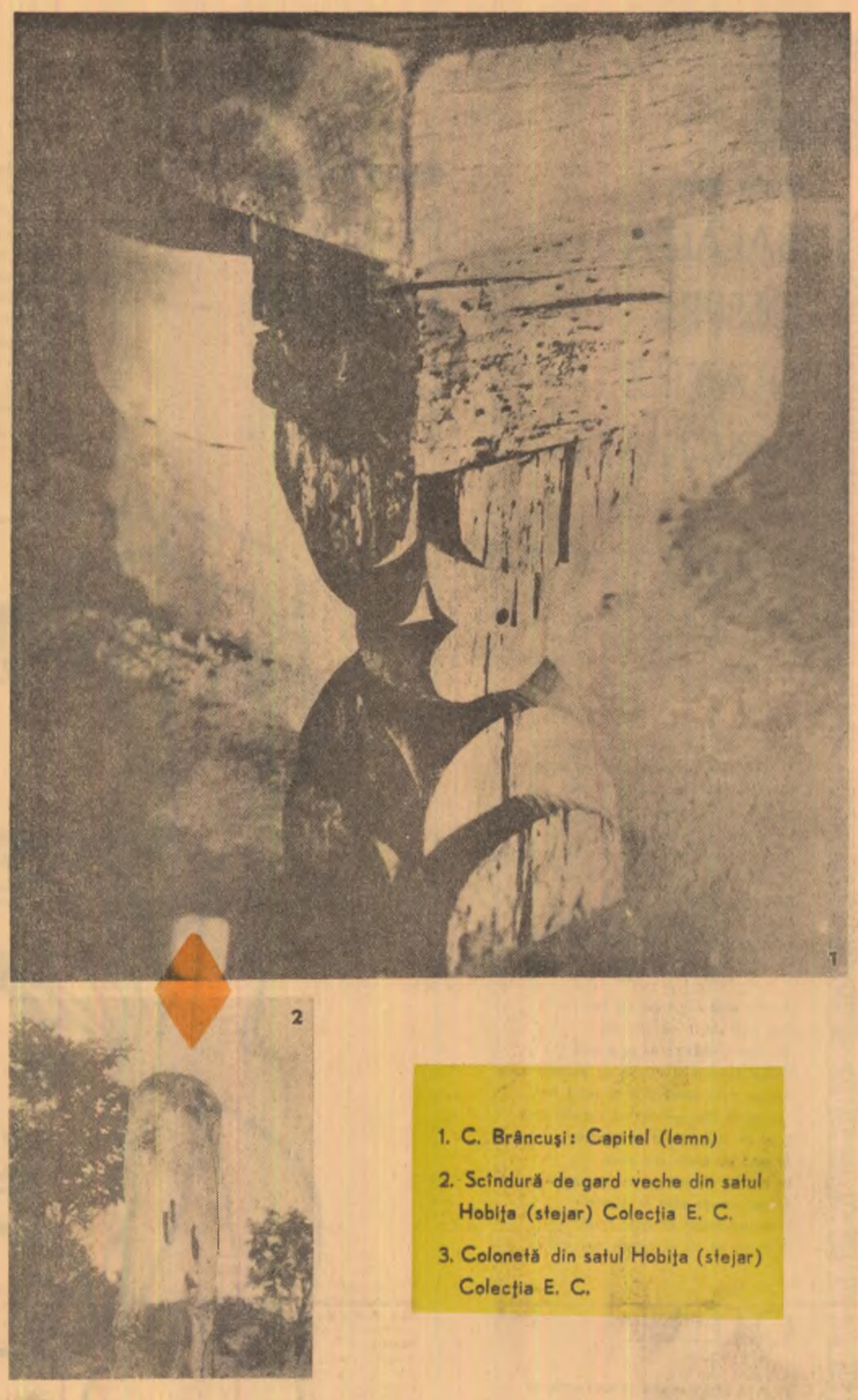

1

2

3

1. C. Brâncuşi: Capitel (lemn)
2. Scîndură de gard veche din satul Hobiţa (stejar) Colecţia E. C.
3. Coloneţă din satul Hobiţa (stejar) Colecţia E. C.

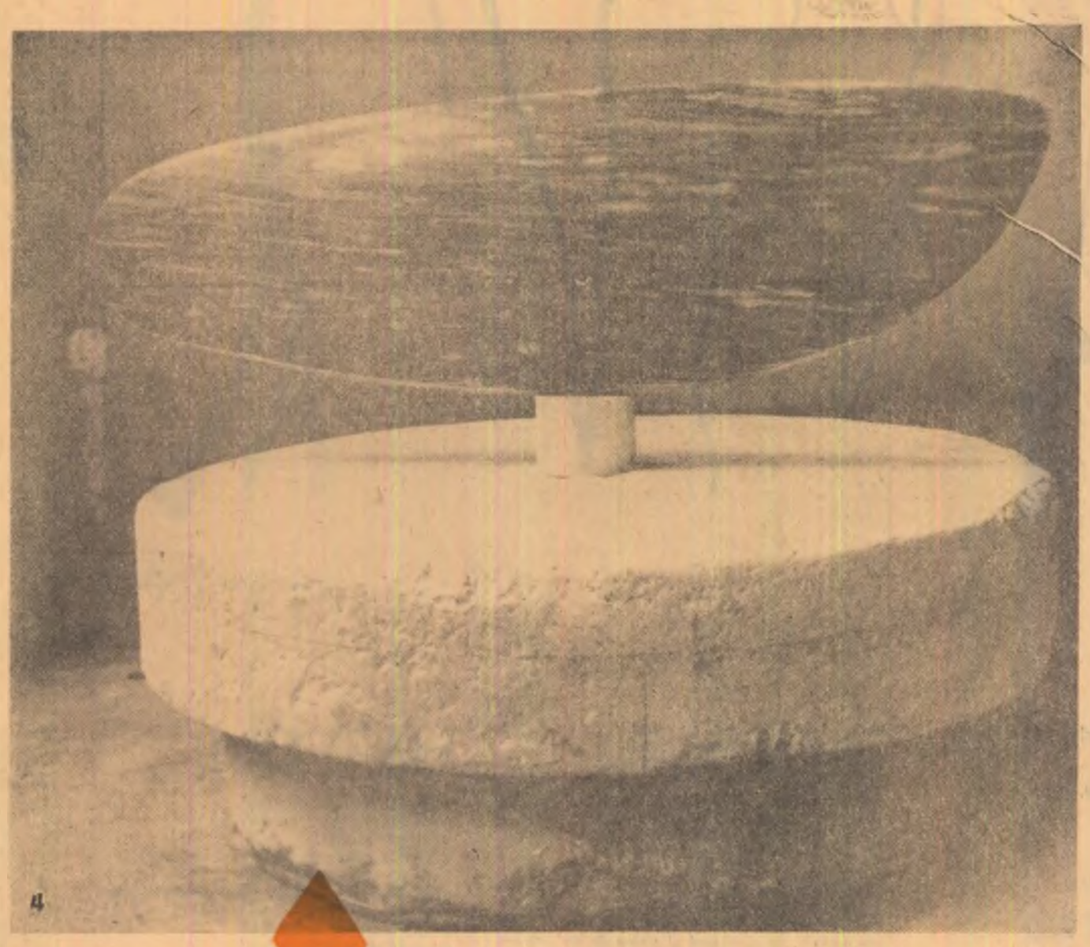

4

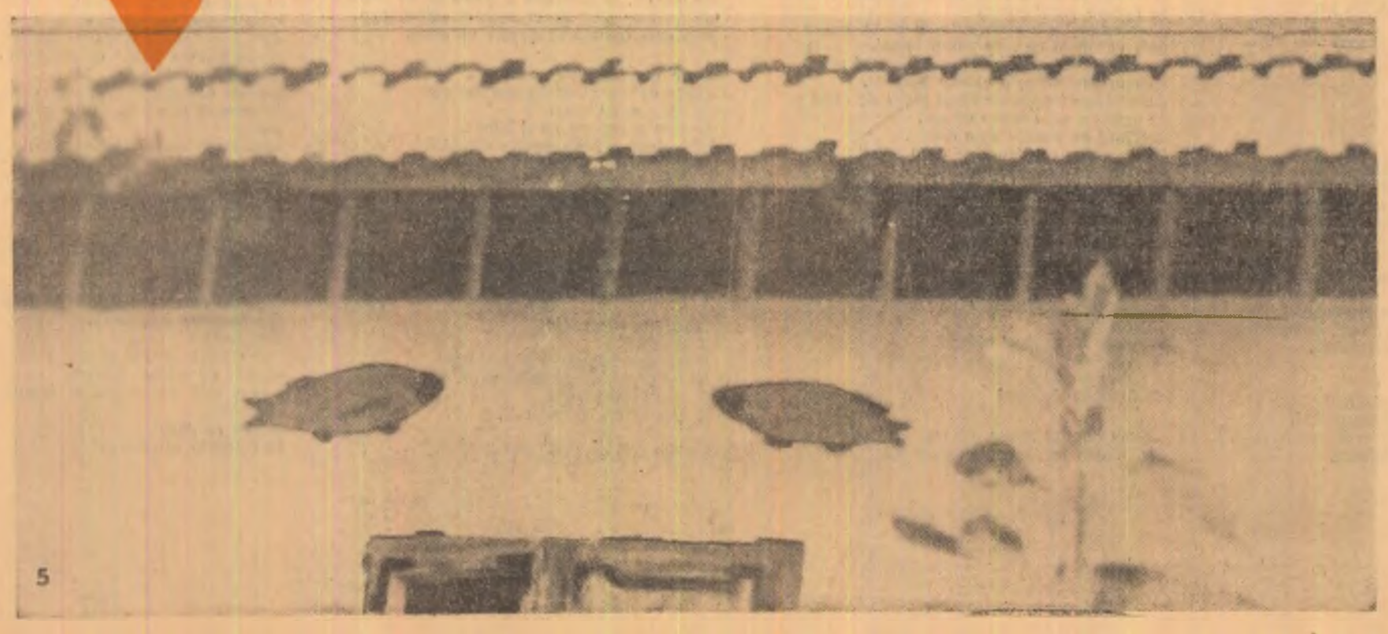

5

4. C. Brâncuşi: „Peştele" (marmoră)
5. Motiv decorativ popular (casă din satul Hobiţa).

Fotografiile: ION MICLEA

Arte

Sub semnul exigenței

Evoluția poeziei lui Ion Gheorghe

Energia versului concret, direct este vădită de la cele dintîi manifestări poetice ale lui Ion Gheorghe (de pildă, în „Pîine și sare", 1957). Potențialul acesta specific este aplicat de poet viziunii satului, surprins în procesul lui de transformare revoluționară. El se convertește în momente de poezie autentică, mai ales în volumul „Căile pămîntului" (1960), închinat, ca și primul, noilor realități ale satului.

Predispoziția lirică de mai sus nu lipsește, natural, nici altor poeți ai noștri, mai în vîrstă sau nu, dar la acest tînăr ea capătă un aspect primordial, indiferent de filtrarea ei expresivă mai mare sau mai mică. O astfel de înclinare merită toată atenția, dacă ne gîndim la natura, principiile și exigențele liricii realist-socialiste.

Volumul „Căile pămîntului" este străbătut de tensiunea însăși a prefacerilor adînci și înnoitoare ale colectivizării, care se concretizează adesea în proiecțiuni îndrăznețe și dinamice — s-ar putea spune în maniera lui Van Gogh — cum se întîmplă în bucata „Pleacă pămîntul" (pag. 37) : „Pleacă țarina cu așezările străvechi/ galopind către necunoscutul nume/ care nu-i mai fluturase în urechi./ Limbile se împleticesc în ornice/ și pămîntul fuge să se adune/ lepădîndu-și haturile nestatornice/ luminat de harul holdelor comune". În altă parte („Pietrele răzoarelor", pag.59) poetul spune : „Pietrele răzoarelor străvechi au putrezit/ rumegate de circi de foc și fier", pentru a continua, cu un sentiment de jubilare : „Toate s-au spălat cu ploi de lună/ revărsate-n valea fără vad./ Eu mă-mpăunez sau cine se-mpăună ?/ Rătăcit de bucurie prin zăpezile ce cad". Versuri ca acestea — cu adevărat remarcabile — se mai pot cita și încă foarte numeroase. Poetul își trage imaginea din substanța consistentă a ideii și lucrurilor. Uneori, însă, acest proces de extragere nu se bazează pe o decantare suficientă. S-a spus, din această cauză, pe bună dreptate, că volumul „Căile pămîntului" înregistrează pe alocuri simptome de „telurism", de „ancestralism" în anumite resorturi ale viziunii pe care o exprimă. Ion Gheorghe manifestă uneori, în volumul de mai sus, un fel de impulsivitate oarecum rudimentară a inspirației, unită cu ispita unei „strășnicii" a exprimării, care cade în exces și derutează, îmbogățire a conținutului tematic, prin orientarea sa fermă spre realitățile multiple și esențiale ale construcției socialiste. El ajunge la o formă de poem care îi aparține, unind dezvoltarea epică cu modalitatea concentrării, îmbinînd epicul, „plasticul", semnificativul ideologic, etic și politic, toate ridicate la un nivel de gravitate și bărbăție.

Astfel, în „Dragostea țărinei" (pag.15), găsim versuri ca acestea : „Țarnă, țarnă, nu-ți înfige sinii/ să mă frigă-n piept ca niște coarne", care se înscriu unei înțelegeri ideologice cam înguste. Dragostea socialistă de pămînt se depărtează de „sortilegiul" naturist. Ea este aceea a unui „cuget luminat", spre a vorbi în limbajul poporului.

Privind, în ansamblul său, „felul de a fi" al poetului și maniera sa de a ataca temele, impresia de mai sus se atenuează retrospectiv. Ideile poetului, oricare ar fi ele, iau în deobște un caracter acaparator, obsedant pentru spiritul său, și sînt surprinse și urmărite de multe ori într-o manieră, cum am spus, impulsivă, deși poezia sa este în genere de un spirit „dominat", este o poezie de *artifex* care stăpînește „haosul inspirației". În acest punct, putem surprinde elementele unei contradicții în structura poeziei lui Ion Gheorghe : aceea dintre o anumită iresponsabilitate și un anumit voluntarism. „Căile pămîntului" reprezintă totuși o etapă foarte semnificativă, originală și bogată a inspirației sale.

În evoluția lui ulterioară, Ion Gheorghe este unul dintre poeții care a avut o dezvoltare pozitivă certă. El a scris o serie de poezii și poeme care au reținut atenția cititorilor, firește unele în mai mare măsură decît altele. Printre acestea din urmă semnalăm poemul „Șarja" (*Gazeta literară*), „Balada țăranului tînăr" (*Luceafărul*), „Cariatida" (*Luceafărul*) și „Calea focului" (*Luceafărul*). Poetul se îndreaptă spre o lărgire și

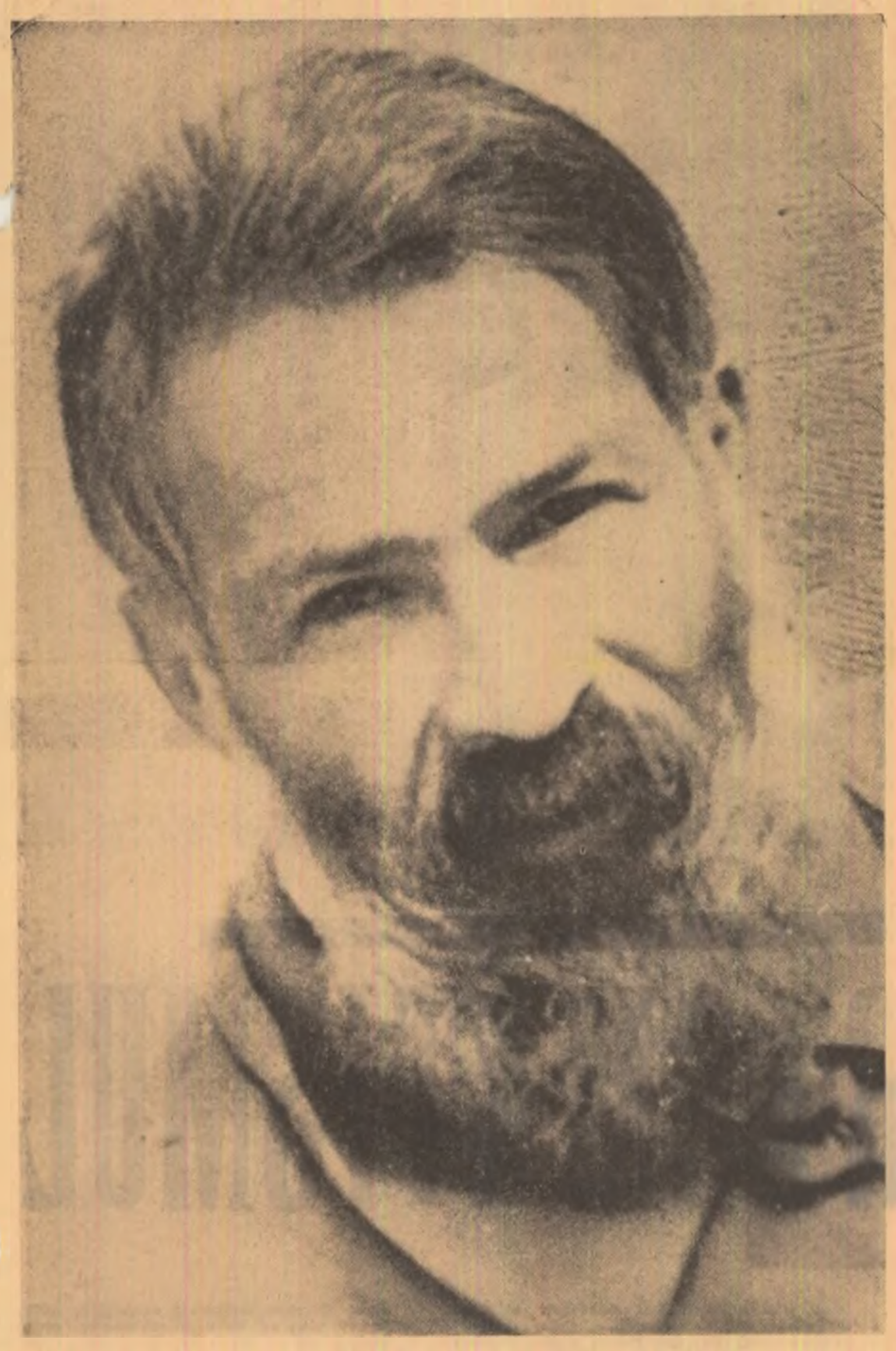

CONSTANTIN BRÂNCUȘI

Energia potențială a poetului n-a slăbit, dar a intrat într-un aliaj metaforic de sursă variată, în care ea își păstrează toată eficacitatea. Poemele evidențiază o capacitate surprinzătoare nu numai de transfigurare poetică a realității care pulsează în jurul nostru, ci și mai curînd, de recuperare revelatoare a măreției aspectelor ei cotidiene, dezvăluite în încordarea lor eroică. Ion Gheorghe recurge adesea la „ingredientul tragic" în subiectele poemelor sale, dar aceasta o face spre a da un contrapunct intensiv croismului omului nostru de astăzi. Poemele „Șarja" și „Balada țăranului tînăr" mi se par cele care trebuie să ne rețină atenția în primul rînd. Deși deosebite unul de altul, ele țin preferința noastră într-un fel de cumpănă. „Balada țăranului tînăr", închinată lui Lazăr Cernescu, este un poem înstelat de folclor, dens, de o atmosferă legendară, fără a pierde însă piciorul realității de la care pornește. El adaugă la „georgicele revoluționare" din „Căile pămîntului" o figură concretă de luptător. „Șarja" este povestea eroismului de fiecare clipă al muncitorului din siderurgie, luptînd cu metalul și focul împreunate. Poemul este condus cu tărie, claritate și masivitate expresivă, pe o desfășurare de momente bine reliefate, din care cităm de exemplu pe cel inițial, al intrării în scenă a focului și metalului, sub dominarea mîinii omului : „Ei izbîndiseră, iar jos ca-n niște bălți de foc/ începînea cumplitul sbucium fonta ; / din roșie însîngerată cum se așezase,/ acum prindea să ruginească,/ Ciudate piei de leopard păreau acolo așternute/ pe aurul felin sărind și tresărind/ cu petele de bronz sălbatic,/ și ca un animal fluid,/ ieșit să mai ucidă alintîndu-se,/ așa se legăna, se prefăcea supusă/ ca apoi să zvîrnească într-un salt vulcanic/ și despletindu-se ca un ecou de flăcări..." Poemul „Cariatida" este închinat unui muncitor din construcții care cade victimă unui accident de muncă. Intrarea în scenă a eroului este de tip fabulos și fixează însuși nivelul de viziune al întregului poem. Poetul, deși pare a fi luat „o notă prea sus", izbutește să onoreze această notă pînă la capăt, ca rezultat al unui efort viguros : „El știa să urce pietrele la lună/ apropiindu-le de firea lui, temut,/ iar lespezile le-ncărca de lume/ căci mai știa, în fața lor indiferentă,/ din rîsul tinereții lui să-și facă zugrăveala/ și cu penel din părul ei albastru./ Și-acum, cînd a venit ca un țăran la lucru/ i s-a părut că a intrat pe o arenă/ iar niște arbori se mirau că nu pricep, cu crengile/ frumosul friu al calului grăbit/ și pulberea era întristată că nu cade/ pe niște pinteni luminoși și ageri". Poemul, printr-o completare demnă de elogiu, se încheie cu viziunea construcției, străbătută toată de prezența meșterului fierar : „Și se adaugă noi trepte sunătoare/ căci se aud uneltele fierarilor vuind/ ridicîndu-i schelele și așteptîndu-l". Poemul „Calea focului" este dedicat revoluției noastre industriale, în cazul de față electrificării și oamenilor noi care o înfăptuiesc fără răgaz : „Azi, cînd se aude, tînăr pasul nostru/ pe scara mondială a mașinilor,/ se simte vuietul — și limpede și furtunos/ crescînd din foșnetul încălțămintei bărbaților ce nu puteau dormi de grija noastră". Și mai departe : „Ci astfel au ajuns pînă la noi, o semințe de bărbați incoruptibili ; / prin fortărețe de pedeapsă istoviți, ei lanțurile și le-au pus pe piatră / — pe atîtea drumuri le-au tîrît / încît granitul s-a măcinat / și stelele lui par niște scîntei postume".

Sînt suficiente, credem, niște citate precum cele de mai sus spre a dovedi cît de înzestrat este acest poet. Totuși lucrările sale nu izbutesc totdeauna să salveze linia de incandescență în desfășurarea lor. Ele sînt adesea insuficient șlefuite și „supranumerare". Printr-o comparație benignă, am putea spune că versul lui Ion Gheorghe manifestă uneori acel exces de fertilitate care, în lumea vegetală, face de exemplu ca mărul să dea cîte un rod dublu, geamăn, cu semințele lipite, care este mai puțin viabil decît un singur măr, simplu și rotund. Poetul ar putea studia mai deaproape ceea ce am numi, cu un termen cinematografic, tehnica decupajului. Poemele sale trec prin faze scurte de confuzie și balast. Am citat preludiul din „Cariatida". Exact unde termină acel citat, urmează o strofă obscură și întortochiată ca aceasta : „Ci dacă și lumina greșește, nematurizată,/ umblînd și ea cu capul blond prin nori,/ de ce un inginer, cînd vîntul îi trage straiele de umeri,/ cînd încă n-au venit, cînd încă n-au ajuns/ prea multe întîmplări pînă la el/ să-l stringă-n dinți ca pe-o monedă,/ să stea și să-i încerce trăinicia,/ nu și-ar aduce aminte pelerina lui de mușchetar ?".../ Acum, cînd cizmele de lucru au sunat,/ pustiul de ruini a tresărit/ asemeni unui animal bătut pe coamă..." Astfel de exprimări trebuiesc evitate. Pericolul care amenință permanent poezia lui Ion Gheorghe este ponderea greoaie.

Dragoș Vrînceanu

Originalitatea și mimarea ei

AGENDĂ DE CENACLU

După o ședință festivă, în care s-au decernat premiile „Luceafărului" pe anul 1963, premii care reprezintă între altele și încununarea activității Cenaclului „Nicolae Labiș" pe un an de zile, acesta și-a reluat la 21 ianuarie șirul ședințelor de lucru... Relatarea asupra dezbaterilor ar putea urma mai departe firul obișnuit al „agendelor de cenaclu", dacă lucrările citite nu ar oferi prilej de meditație mai atentă, atît asupra muncii cenaclului ca atare, cît mai ales asupra modalităților de îndrumare și a străduințelor personale, ale fiecărui autor, de observare profundă a vieții, de acumulare a cunoștințelor literare, de însușire continuă a măiestriei.

În cadrul ședinței au citit : poezie Ion Panait, „nume" cu totul nou pentru presa literară, elev al unei școli tehnice agricole din regiunea Galați, și proză Corneliu Buzinschi, activist cultural din Bacău. Pe marginea poeziilor și schițelor citite, s-a discutat cu însuflețire, mai mult ca oricînd, despre autenticitate și originalitate, despre asimilarea unor influențe și despre mimetism.

Deși s-au exprimat puncte de vedere diferite, a reieșit încă o dată că valoarea unei lucrări literare, mesajul ei, nu rezidă niciodată în încercarea unor autori de a ține pas cu o anumită modă, de a „prinde" din zbor anumite procedee menite să epateze și a le folosi manierist, cum se întîmplă pe alocuri în schițele citite de Buzinschi. „Ucenicia neîntreruptă", acest memento al oricărui succes literar, nu are nimic comun cu mimetismul, cu imitarea comodă a maeștrilor, după cum nu are nimic de-a face cu tendința de imitare a unor deficiențe semnalate în lucrările unor colegi de generație cu mai multă experiență. Caracteristic pentru felul de a scrie a lui Corneliu Buzinschi e tocmai faptul că el, pe lîngă sensibilitatea reală, stăpînește un anumit simț al construcției schiței. Dar aceste atribute, care indică în mod sigur un talent, sînt estompate în bună măsură de acea manieră de a scrie care lasă impresia că „unele notații vagi sau șocante au fost amalgamate și prezentate cititorului pentru a-l epata. În „Visul de la ora zece" și mai ales în „Secvențe interioare", lucrări în care efortul originalității depășește autenticitatea unor situații și reacții sufletești, notația realistă și tensiunea lirică a unor momente alternează cu fraze teribiliste, abstractizante, de genul : „El trăia 1.000 de cuvinte auzite" ; „Aici golul nu are de unde să te înceapă" ; „Pămîntul se mișca în măruntaie, frămîntat de forțe care îl nelinișteau", „În fiecare carte este (sînt — n.n.) *el și ea*. Aceste pronume urmează drumul firesc : căsătoria" ; „Atunci de ce te înșurubezi în sine..." ș.a., cărora li se adaugă înclinația către toponimii și onomastici voit șocante (,Dealul Fătăciunii", Tofan Măsură, Potecă).

Asemenea reziduuri îndepărtează pe scriitorul începător de la ceea ce este esențial în opera literară, de la claritatea cu care se cere subliniat mesajul ei artistic. Stilul poematic și emoția autentică, dintr-altă lucrare citită (e vorba de schița „Apă vie" — redînd candoarea unui copil care descoperă moartea, războiul), împreună cu numeroase secvențe din celelalte lucrări, care atestă o bună observare a vieții și o intuiție a detaliului semnificativ, arată — după cum a spus în cuvîntul său Eugen Barbu — că „e vorba de un autor interesant, care curățînd acele lucruri forțate, manieriste, ne va putea prezenta lucrări mai bune".

O dată cu acest tînăr prozator în ședință a citit, cum am arătat mai sus, un tînăr care nu a prea frecventat pînă acum publicațiile și cenaclurile. La ascultarea poeziilor lui Ion Panait (..Nu sînt", „Lunecînd lumina", „Un foc", „Ierburi", „Vîrsta de bronz", „Nu mai erai", „Cît frunza"...) asistența a fost unanim de acord că ne aflăm în fața unui talent care, dincolo de timiditățile și stîngăcii, ne face să recunoaștem o poezie a trecerii de la o vîrstă la alta, o aspirație spre puritate, spre încandescență, în care distingi de pe acum un accent personal.

Originalitatea nu rezidă, aici, în căutarea unor procedee epatante, în cultivarea metaforismului excentric, ci într-o combustie lăuntrică, într-o aderență intimă la peisajul uman și cel al naturii, în acordul deplin între sensibilitatea poetică și mijloacele exprimării ei.

Recunoaștem, e drept, mici cantități de „plumb în aripă". Ele rezidă în supralicitarea elementului vegetal, și uneori într-o anumită facilitate în trecerea de la emoția puternică la expresia ei autentică — și de aici euforia lirică, lipsa de control asupra imaginei. Pentru dezvoltarea multilaterală și armonioasă a talentului său, e necesar ca tînărul poet să facă să răsune mai viguros în versurile proprii problematica, „motivele" actualității.

Mihai Negulescu

În promovarea și impunerea unui talent în conștiința publică nu se poate nega criticii, în ciuda unor păreri minimalizatoare, un rol de prim ordin. Această misiune continuă să fie înțeleasă însă într-un mod unilateral de anumiți critici ispitiți prea adesea de generalizări exclusiviste și de judecăți de valoare axiomatice. În acest caz, firește, este greu să se ocolească subiectivismul în aprecieri, evaluarea critică fără suport științific, superlativele lipsite de acoperire.

Aplecîndu-se asupra creației unui tînăr scriitor, criticul are datoria să-i sublinieze cu entuziasm izbînzile, dar tot atît de deschis, să-l avertizeze asupra deficiențelor artistice, a experiențelor literare infructuoase. Este cît se poate de primejdios să se creeze unor tineri talentați iluzia (așa cum au procedat ostentativ unii critici) că sînt cei puțin scriitori clasici, în stare să rivalizeze cu mari creatori ai literaturii române și universale. Unele eșecuri înregistrate recent de o seamă de tineri își au, firește, un punct de plecare în asemenea evaluări lipsite de măsură, precum și în simpatiile exagerate de care s-au bucurat în rîndul anumitor critici.

Respingînd asemenea atitudini sterile, care acuză subiectivismul, nu se poate îndeajuns sublinia faptul, în aparență comun, că rezervele față de unele aspecte fragile din proza tinerilor — să zicem, — formulate cu seriozitate încă de la începutul activității lor creatoare, îi pot feri de unele regretabile impasuri.

Orice pledoarie pentru diferențierea și articularea fermă a judecăților de valoare nu poate fi decît binevenită. Este surprinzător însă că uneori tocmai acei care îmbrățișează cu entuziasm asemenea idei cad pe nesimțite în mrejele subiectivismului și ale prejudecăților critice.

Într-un recent articol despre *Judecata de valoare și generalizarea* (*Gazeta literară*, nr. 38, 1963), Matei Călinescu ajunge să așeze, cu ușurință, pe același plan, scriitori mult diferențiați ca putere creatoare și experiență artistică (N. Velea, Fănuș Neagu, Nicolae Breban, V. Rebreanu, Sorin Titel, D. R. Popescu). Acestor prozatori li s-a reproșat „o orientare care iese din sfera realismului, care ignoră principiul veridicității, al tipicului", însă, după părerea criticului, lucrurile nu stau așa, deoarece se observă în creațiile lor *„un efort comun în direcția unui realism adînc, individualizat artistic"*, al unui *„realism puternic, cu o voință de individualizare artistică maximă"* (subl. n.).

Evident că generalizarea întreprinsă de Matei Călinescu este, într-o parte a ei, nu numai vulnerabilă, dar direct eronată, deoarece o cercetare analitică cît de cît serioasă a producțiilor semnate de unii dintre tinerii amintiți duce, fără greutate, la alte concluzii. Dacă autorul articolului ar fi făcut măcar o referire concretă la compunerile lui Nicolae Breban, nu credem că ar mai fi avut curajul să-l așeze pe acesta în rîndul unor talente remarcabile ca Fănuș Neagu, D. R. Popescu, V. Rebreanu, N. Velea. Vedem însă aici o atitudine apologetică bine camuflată, o tendință, evidentă și la alți critici, de a impune forțat în rîndul valorilor, prin judecăți absolute, nesprijinite pe analiză, pe un începător minat de incertitudini, (cazul Nicolae Breban). Așa cum observam și cu un alt prilej, aproape toate schițele și povestirile (în total vreo douăsprezece) publicate pînă acum de acest tînăr prozator își extrag substanța, cu o consecvență rară, din zonele periferice ale realității și păcătuiesc prin tot felul de deficiențe artistice (slabă individualizare a personajelor, observație psihologică superficială, narațiune plată, nu o dată exasperantă, stil fără personalitate etc. etc.). Totul în proza sa, cu excepția a două-trei schițe (*Noapte albă*, *Fascinația zeilor*), este lipsit, în genere, de tipicitate și se desfășoară la un nivel minor, adeseori îngrijorător de scăzut, care, spre uimirea noastră, poate însemna totuși pentru Matei Călinescu „realism adînc", efort de „individualizare artistică maximă".

Discutabilă, în parte, ni se pare și alăturarea de prozatorii citați a lui Sorin Titel, tînăr talentat care, prin recentul său volum de debut, *Copacul*, se afirmă ca o promisiune în frontul celei mai tinere generații de scriitori. Pasionat observator al cotidianului socialist, atras mai ales de implicațiile morale ale noilor raporturi de viață, Sorin Titel are meritul de a fi particularizat artistic în mod convingător cîteva atitudini etice profund actuale, care mărturisesc substanțialele mutații de valori petrecute în universul sufletesc al oamenilor. Există la multe

PROZATORII TINERI ȘI AMABILITATEA CRITICII

Confruntări

dintre personajele care populează schițele înmănunchiate în această culegere o aspirație continuă spre puritate și armonie interioară, pe care tînărul prozator o intuiește uneori cu degajare și o traduce în observații pline de semnificații. Oroarea lor de singurătate și răvășire sufletească, ce-i cuprinde uneori, fie din cauza unui incident (moartea soției), fie din cauza neînțelegerii familiale, ia forma unei dorințe aprige de a se integra în circuitul unei vieți active, dinamice, așezată pe alte temeiuri morale, favorabilă astfel desfășurării nestingherite a energiilor creatoare și a rezervelor de sensibilitate și afecțiune. Ar fi de amintit, în această ordine, reușite întru totul notabile, ca schița *Iarnă fierbinte*, dramatica narațiune *Durerea*, precum și bucata care împrumută titlul volumului.

Unele dintre schițele lui Sorin Titel îndreptățesc să-l apropiem de Vasile Rebreanu și Nicolae Velea. Ne gîndim, evident, la delicatețea și prețiozitatea dovedite de proaspătul debut în colecția „Luceafărul" în descifrarea mișcărilor sufletești ale copilului și adolescentului care descoperă cu uimire și candoare bucuriile vieții sau încearcă fiorii tulburători ai dragostei, (ex. *Gardul*, *Cerul*). Credem, de altfel, că tînărul prozator are posibilități de a sonda într-un mod propriu (sugestie bine dirijată, observație psihologică revelatoare, lirism discret) universul adolescenței luminoase, deoarece această zonă de viață îi este mai apropiată decît altele, cum ar fi viața satului, în care se mișcă încă stîngaci.

Volumul de debut semnat de Sorin Titel se distinge și prin alte laturi pozitive ; totuși prozatorul nu poate fi situat pe același plan cu Fănuș Neagu, D. R. Popescu, V. Rebreanu, și N. Velea, ajunși în pragul împlinirii artistice. Apoi modul cum a fost apreciată de unii critici această culegere nu este de natură să-l prevină pe autor cu claritate asupra unor înclinații spre manieră de care se lasă furat. Nu ne gîndim, desigur, la prefața semnată de D. Micu care nu se deosebește prea mult de celelalte, cam festive, ale volumelor apărute în colecția „Luceafărul", ci avem în vedere excesiva blîndețe a lui G. Dimisianu față de slăbiciunile cărții lui Sorin Titel, precum și cronica lui George Muntean (v. *Contemporanul*, nr. 49, 1963), bogată în ambiguități și caracterizări lipsite de fermitate critică.

Un comentariu cu intenție analitică, marginit, în genere, la simpla critică de referire (înșirarea pe larg a amănuntelor percepute olfactiv de Sorin Titel, precizarea locului și timpului acțiunii : „deal", „după amiază", „vară" etc.) îngustează cîmpul judecăților de valoare emise de George Muntean ; ele sînt astfel formulate încît autorul discutat e mai mult derutat decît edificat asupra succeselor dobîndite și a ceea ce are de făcut pentru a evolua potrivit talentului de care dispune. „Pe terenul creației specifice lui însă, — scrie cronicarul — scriitorul obține rezultate dintre cele mai interesante, atît în privința tipologiei (care, *deși relativ redusă*, cunoaște *o notabilă varietate* în manifestările ei concrete) cît și în direcția creării atmosferei adecvate mediului abordat. Sub raport tipologic *nu reții, spre exemplu, după un oarecare timp de la lectură, figura unuia sau altuia dintre adolescenții din cutare schiță sau povestire*, aceasta sublimîndu-se parcă în chipul adolescentului dintotdeauna (*cu toate că altfel fiecare are individualitatea sa*)" ; iar în altă parte a cronicii citim caracterizări la fel de „precise", cu o ascunsă intenție aforistică : „Și dacă anecdota, subiectul ca atare al pieselor din volum, se estompează, de multe ori neașteptat de repede, rețiii un mod specific de a *zice* lucrurile, un fel anume de proză, un profil de scriitor de neconfundat în datele lui esențiale cu nici unul din cei de generația sa".

O asemenea manieră de a discuta volumul unui debutant îl împinge pe critic spre un exercițiu periferic și trădează totodată o atitudine ambiguă, neutralistă, favorabilă pozițiilor obiectiviste. Pe de altă parte, este ușor de dedus că pentru cronicarii „Contemporanului" creația lui Sorin Titel ar sta, de pildă, în privința valorii, mai sus decît aceea a lui Ion Lăncrănjan (desființată aici), ceea ce ar putea să facă plăcere lui Nicolae Manolescu, care sugera, într-un articol, necesitatea unui clasament al scriitorilor aflați la începuturile lor creatoare. Mai observăm, în fine, că dacă George Muntean vrea să devină un adevărat critic de atitudine, apoi e necesar să arate deschis și clar, nu într-un fel așa de „subtil", calitățile și laturile nevralgice ale cărții analizate. Unele dintre aspectele discutabile ale acesteia au fost semnalate de Marin Bucur și acum, recent, de Ion Lungu. Mi se pare însă că o revenire mai stăruitoare asupra altora este absolut necesară, deoarece un tînăr prozator cu destule posibilități ca Sorin Titel trebuie prevenit din vreme asupra deficiențelor scrisului său. Explorînd cotidianul, prozatorul se oprește cu predilecție la aspecte de viață care la prima vedere ar apărea oarecum banale. E o tendință specifică prozei mai noi de a ridica obișnuitul din realitate la rangul de valoare simbolică și lecție de viață. Cînd Sorin Titel se dovedește inspirat și selectează mai atent faptele, extrăgînd din ele semnificații cu caracter generalizator mai larg, proza sa are de cîștigat în direcția observației realiste și a concentrării epice. Se poate aminti în acest sens, între altele, merituoasa povestire *Dimineața*, a cărei substanță se repetă surprinzător, pe alt plan, în schița *Vara*.

Dar o asemenea literatură, inspirată din cotidianul prea „obișnuit", este pîndită de o anume primejdie pe care tînărul prozator, aflat abia în faza debutului, n-a reușit s-o ocolească decît în parte. Ca urmare, principiul selectiv se vădește mai puțin prezent, iar în unele schițe ca *Darul*, *După amiază de vară*, *Dealul cerului*, *Soacra*, autorul alunecă în descrieri de fapte minore neaducînd ceva nou în ordinea cunoașterii artistice.

Substanța epică a altor schițe, e la fel de firavă. În *După ploaie* se vorbește, fără necesarul relief, despre o femeie nefericită în dragoste care se hotărăște să-și părăsească soțul. O altă bucată, *Drumul cu căruța*, aduce în prim plan o izbucnire de mîndrie ultragiată. Întors din armată, Simion își abandonează logodnica, deoarece în lipsa sa, aceasta „n-a fost ușă de biserică". Impresia de lucru citit în altă parte, poate la același nivel artistic scăzut, se asociază aici cu concluzia că Sorin Titel se mișcă destul de greoi în mediul rural.

Dacă în compunerile amintite observația psihologică este superficială, în alte bucăți aceasta se concretizează în termeni mult mai proprii și este completată fericit de sugestie, pentru care Sorin Titel manifestă o adevărată predilecție. Nu s-a observat însă că, punînd prea mare preț pe fraza cu implicație simbolică, tînărul prozator nu reușește decît în parte s-o integreze faptelor narate. Anumite simboluri ne apar astfel exterioare, umbrite de superficialități care coboară unele schițe la nivelul platitudinii și al lucrului neemoționant (ex. *Zborul*, *Sofica*, *Onomastica unui adolescent*, *Într-o zi de primăvară*). Este inexplicabil cum George Muntean trece diplomatic peste toate aceste neajunsuri, iar G. Dimisianu se limitează la două-trei rezerve față de schițele *Soacra*, *Darul* și mai ales față de mediocra compunere *Trei sărutări pe o pagină*, respinsă de toți comentatorii volumului *Copacul*.

Apreciind reușitele din culegerea *Copacul* (cel puțin cinci-șase schițe bune) ne exprimăm convingerea că Sorin Titel va cunoaște o bună evoluție scriitoricească dacă va depune eforturi mai vizibile în cunoașterea și adîncirea celor mai semnificative aspecte ale contemporaneității și va fi mai sever în tratarea lor artistică.

Un oficiu critic matur, riguros supus la obiect și apt pentru generalizări substanțiale, cum a ajuns să fie acela al criticii noastre literare, exclude lîncezeala, ambiguitatea în aprecieri și implică exprimarea unei atitudini ferme care promovează cu entuziasm literatura izbutită și respinge nereușitele, pe temeiul grijii pentru dezvoltarea cît mai armonioasă a valorilor artistice adevărate.

Mihai Drăgan

DISCUȚII DESPRE ROMAN ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ

Confruntările de opinii în jurul romanului au căpătat în ultima vreme o adevărată amploare internațională și se desfășoară cu preponderență în problema tradiției și a inovației.

Un exemplu de asemenea confruntări de opinii ne-a fost oferit în august anul trecut de întrunirea de la Leningrad a scriitorilor europeni. Ecourile acestui simpozion se înregistrează într-o serie de studii, articole și lucrări mai ample cu caracter monografic, publicate în ultimele luni ale anului 1963 în Uniunea Sovietică. Într-un recent articol intitulat „Discuții despre roman" (Novii Mir, nr. 11/1963) T. Motiliova își îndreaptă îndeosebi atenția asupra problemei tradițiilor și inovațiilor în romanul contemporan, apusean și sovietic. Subliniind necesitatea de a analiza diferențiat valoarea și însemnătatea celor „trei maeștri ai modernismului" Kafka, Proust, Joyce, — atît de diferiți unul de celălalt, cercetătoarea sovietică analizează cu mult discernămînt și finețe specificul creației fiecărnia dintre acești scriitori, notînd că „elemente de realism există desigur în operele lor. Și nu numai de realism, dar și de atitudine critică față de societatea burgheză".

Putem noi însă vorbi de opera lor ca de o operă realistă în ansamblul ei și mai ales putem noi accepta în întregime experiența lor ? Evident nu, căci aceste elemente de realism, de critică socială, nu dețin în contextul creației lor locul cel mai important. Accentul principal nu cade pe ele, ci pe alte aspecte. „Și Proust și Joyce și Kafka, fiecare în felul său, au vrut să exprime în operele lor — și au exprimat-o în chip original și cu mult talent — nu atît atitudinea lor față de societatea burgheză cît mai ales atitudinea lor față de viață în genere. Fiecare într-o manieră proprie au dat expresie unei filozofii foarte precise, binecunoscute nouă din multe lucrări vechi ale decadentismului rus, filozofia care predică incognoscibilitatea lumii, atotputernicia răului, singurătatea de neînvins a omului" — subliniază Motiliova. Adversitatea față de lumea burgheză generează în opera celor „trei părinți ai modernismului" pesimism, izolare, condamnarea omului la singurătate și neputință în fața societății. Pentru omul societății noi, pentru scriitorul care se face exponentul unei lumi în plină transformări adînci, pentru un nivel social și moral mai înalt al omului, asemenea concepții nu pot fi izvor de inspirație, nu pot fi tradiții demne de preluat și prelucrat.

Subliniind că „astăzi se pot scrie romane bune în maniere din cele mai diferite" T. Motiliova a arătat că „studiind și salutînd îmbogățirea formelor romanului contemporan, nu trebuie să scăpăm din vedere un lucru esențial : e folositoare acea îmbogățire care ajută la înțelegerea mai profundă a realității în fondul ei autentic".

Monografia recentă a lui M. Kuznețov, tratînd probleme în multe privințe asemănătoare, se referă în primul rînd la destinele romanului în literatura sovietică. Această lucrare de sinteză foarte interesantă, de altfel prima care ne oferă o privire istoric-literară asupra evoluției romanului sovietic din 1917 și pînă în zilele noastre, urmărește, pe baza unei dezbateri teoretice substanțiale și a unei bogate ilustrări concrete, să definească relațiile dintre romanul realist-socialist și moștenirea realistă și modernistă. M. Kuznețov analizează semnificația unora dintre primele romane ale literaturii sovietice, delimitînd două tendințe : cea reprezentată de Gorki, Solohov, Alexei Tolstoi, Fadeev, Serafimovici Gladkov, și cea ilustrată prin scrierile lui Andrei Belîi, Boris Pilnick, E. Zamiatinei. Prima tendință promova în liniile sale esențiale o artă realistă și pe această cale s-a desfășurat cu succes istoria romanului sovietic realist-socialist care a îmbogățit patrimoniul literaturii universale cu opere ca Donul liniștit, Viața lui Clim Samghin, Calvarul etc. Cea de a doua se afirma prin scrieri pline de subiectivism, de irațional, stăpînite de un psihologism exagerat la maximum, de un pesimism acut, mergînd pînă la ura isterică față de viață, față de oameni. Evident că asemenea romane nu puteau cuprinde viața bogată în acțiune, gînduri, sentimente a omului nou. Romanul modernist — scrie M. Kuznețov — care în apus în acei ani era proclamat „ultimul cuvînt" al literaturii la noi suferea înfrîngeri după înfrîngeri. În societatea socialistă acest roman trebuia să ajungă în mod firesc și logic la moarte. Căci el nu putea da răspuns cititorului la întrebările esențiale ale vieții privind poporul, mersul istoriei, marile tragedii, eroismul, omul și faptele lui, privind tot ceea ce se născea nou în viață, dovedindu-se într-un cuvînt cu totul neputincios să dea „o analiză poetică" a societății socialiste.

Tatiana Nicolescu

EMINESCU PESTE HOTARE

Eminescu a fost cunoscut peste granițele țării încă din timpul vieții sale. În publicațiile literare din Viena, Pesta, Cernăuți, apăruseră între 1879—1885 articole și însemnări despre poetul „Luceafărului" în timp ce la 1888, poetul figurează în **„Dictionnaire international des écrivains du jour"** a lui Angelo de Gubernatis. Totodată încep să apară numeroase traduceri din scrierile sale în germană, italiană, franceză, continuate cu o mai mare amploare după moartea prematură care a trezit și mai mult interesul pentru marele poet romîn.

În limba germană, începuturile popularizării le făcuse Moses Gaster și Mite Kremnitz, după care urmează traducerile în volum ale lui Emil Grigorovitza (Deutsche Uebertragungen, Buc. 1892), Edgar von Hertz și V. I. Kontia. În italiană traducerile sînt semnate de Marco Antonio Canini, Pier Emilio Bosi, R. Ortiz ; în franceză de Mărgărita Myller Verghi, Petrar Niculescu, dar mai ales L. Barral (Poèmes choisis Edit. Gabalda, Paris) ; în engleză de D. Cuclin, P. Grimm, I. D. Stefanovici și Silvia Pankhurst (Poems of M. Eminescu, edit. Kegan Paul, Londra), în suedeză de Göran Björkmen.

Pînă și în limba albaneză apare în 1939 o plachetă de versuri din Eminescu în traducerea poetului Mitrush Kuteli. Eminescu în acest an fusese tradus și în arabă și japoneză, după ce în 1922, Solomon Segal care se ocupase într-un studiu interesant de folclorul romînesc dădea antologia „Poeții romîni traduși în idiș" (Viena) în care apăreau și cîteva poezii de Eminescu, iar Enciclopedia grecească vorbea de marele poet romîn. Dacă la acestea adăugăm și traducerile în limbile altor popoare vecine : maghiară, bulgară, cehă, slovacă, polonă, sîrbă, se poate înțelege lesne că Eminescu era cunoscut în Europa.

Cu toată această răspîndire, datorată mai ales revistelor literare, creația lui Eminescu n-a cunoscut volume integrale și tiraje mari. De abia după 1948 și mai ales cu prilejul centenarului nașterii sale, încep să apară culegeri unitare. Eminescu ajungînd a fi cunoscut din China și India pînă în America de Sud.

Dar să desprindem din acest tablou în continuă îmbogățire cîteva mărturii, rămînînd obligați cititorului nostru tînăr de a-i comunica în mod susținut datele mai noi ce se vor ivi și care vorbesc despre cinstirea memoriei marelui nostru poet peste hotare.

La Moscova a apărut într-o ediție de mare tiraj, sub îngrijirea lui I. Kojevnikov, volumul „Stihi", care cuprinde 54 de piese ale poeziei eminesciene. Printre traducerile remarcabile din cadrul volumului se numără tălmăcirea „Luceafărului" și a „Scrisorilor" (îndeosebi a II-a și a III-a). De curînd a mai apărut și monografia „Motive sociale în poezia lui Eminescu" de C. Popovici. Un ineres aparte a acordat memoriei lui Eminescu revuistica sovietică, făcînd cunoscute în publicațiile literare atît versuri în variate tălmăciri, cît și acele pătrunzătoare evocări semnate de Caragiale, Vlahuță, Sadoveanu. De asemenea, au fost publicate articole despre Eminescu, scrise de Mihai Beniuc, Marcel Breslașu, N Tertulian etc.

Culegeri de versuri din creația lui Eminescu au fost editate, la Budapesta, în tălmăcirea unui colectiv de traducători ; la Varșovia, într-un volum apărut sub îngrijirea lui Dobrowolski, în traducerea semnată de A. Slucki și Levik — iar în limba slovacă în tălmăcirea lui Ivan Krasko. În curînd va ieși de sub tipar o culegere în limba cehă, în editura Uniunii Scriitorilor din Praga, în traducerea poetului Vilem Zavada.

Este cunoscută cititorului romîn traducerea în limba spaniolă pe care au dat-o versurilor eminesciene Rafael Alberti și Maria Tereza. De asemenea, culegerea de poeme tălmăcite în limba franceză de Hubert Juin.

„Jurnalul poeților" din Grecia, a publicat un ciclu de poezii traduse de Rita-Bumi-Pappa.

Creațiile eminesciene, traduse în ultimii 20 de ani, s-au bucurat peste hotare de prestigioase ecouri. Să amintim aci, pentru cititorul tînăr, cuvintele din prefața lui Bernard Shaw care au însoțit volumul în limba engleză întocmit de Silvia Parkhurst : „...Am recitit „Împărat și proletar", „Strigoii" și toată cartea din nou. Dacă aș fi unul din acei tineri editori care au tipografii proprii, m-aș grăbi să tipăresc această carte uluitoare... Să știi că ai avut noroc cu moldoveanul acesta, care a scos din mormînt acel **fin de siècle** al secolelor XVIII și XIX"...

KINGSLEY AMIS ȘI GENERAȚIA „BEAT"

Kingsley Amis este unul din cei mai cunoscuți romancieri din rîndul „tinerilor furioși" (angry young men), grup de scriitori englezi care, deși de păreri estetice și politice deosebite, și-au arătat în scrierile lor protestul față de valorile și normele impuse de clasele cirmuitoare britanice, față de filistinismul și ipocrizia claselor avute. În rîndurile de mai jos, Kingsley Amis descrie cu umor un simpozion la care a luat parte la New York, în legătură cu literatura scrisă de autorii care aparțin „generației — beat" grup „protestatar" lipsit de o orientare estetică sau socială precisă, al unor tineri scriitori americani. Jack Kerouac este considerat șeful acestui grup.

„Cred că vanitatea mai degrabă decît dorința de bani m-a împins să particip la un simpozion organizat într-un teatru din New York, avînd ca subiect : Există o generație beat ?

Colegii mei erau dl. James Wechsler, redactor al revistei „New York Post", dl. Ashley Montagu, cunoscutul antropolog și dl. Jack Kerouac, care, așa cum se spunea acolo, nu mai trebuia să fie prezentat.

Dl. Kerouac, era înveștmîntat în chip tradițional într-o cămașă în patrate de șah uriașe, cu pantaloni strîmți negri și cu cizmulițe din piele de porc. Cu mîinile în șold îmi aruncă un : „Hallo, iubitule" (e adevărat, eram cam nctuns pe atunci) și-i zise domnului Montagu : „Te-am văzut la circul acela al lui Jack Paar. N-ai spus nimic nou".

După ce-a izbutit astfel să ne facă pe amîndoi, în chip diferit, să ne simțim bine, s-a îndreptat spre fundul scenei. Așezîndu-se pe scăunelul din fața pianului a început să cînte o variantă a vechiului și scumpului „Warsaw Concerto", întrerupîndu-se mereu ca să pozeze în fața fotografilor. Pozînd, dădea din mîini și țopăia, ca și cum ar fi vrut să înceapă a dansa — cum am zice noi ăștia „încuiații" swing. La un moment dat, în loc de „Warsaw Concerto" începu să cînte cu stînga un boogie-woogie, dar după scurt timp, întrucît mîna dreaptă nu dădu nici un semn că ar vrea să cînte și ea boogie-woogie, reluă melodia inițială. (....).

În unele locuri din sală, se iscă un deosebit entuziasm care nu era menit a ne întîmpina, nici pe dl. Montagu și nici pe mine, o recunosc cu tristețe, ci pe dl. Kerouac, care răspunse sălii dînd și mai aprins din mîini și țopăind. După cîteva observații calme pe care le făcu șezînd pe scaun, dl. Kerouac se ridică pentru a rosti ceea ce am crezut cu toții că va fi o oratie de zece minute. (...).

*El înălță în slăvi un grup dinamic de flăcăi americani, plini de viață, proorocind numirea unui secretar de stat beat și salutînd în Humphrey Bogart, Laurel și Hardy *) și Popeye, **) pe niște „beatnic-i" ancestrali. Cam după vreo jumătate de ceas spuse că va citi poemul său despre Harpo Marks ***). Factura discursului său totuși nu se schimbă.*

După el, fu rîndul meu. Apoi vorbi dl. Wechsler, care săvîrși curajosul act de a pleda pentru angajarea politică în termeni care erau și raționali și lipsiți de clișee. Totuși de la început, dl. Kerouac mormăi : „Nu pot să înghit palavrele astea de activiști" și punîndu-și pe cap pălăria d-lui Wechsler, începu să se învîrte ca un somnambul pe scenă, oprindu-se cînd și cînd, ca să întindă brațele, ca o balerină, spre fotografii din culise. (....).

La sfîrșit, începură „discuțiile". Dl. Kerouac îl acuză pe dl. Wechsler, cu totul fără temei, că a spus o mulțime de lucruri pe care nu le credea și că n-a spus nimic din ce crede. Dl. Wechsler îi răspunse, pe un ton amabil, repetînd într-o formă prescurtată o seamă de lucruri deosebit de pozitive. Dl. Kerouac se sprijini de masă și zise : „Trebuie să admiți, Wechsler, că ai venit în seara asta, aici, hotărît să mă urăști". Era limpede că niciunul din noi nu izbutise să-l convingă că-l îndrăgim.

Desprinzîndu-mă de o fată brunetă de vreo sută de kilograme, care sărise pe scenă ca să mă asigure că, spre deosebire de ceea ce mi se părea sau credeam, există o generație beat, l-am urmărit pe dl. Kerouac și pe ceilalți care ieșeau. Mă gîndeam că reprezentația d-lui Kerouac fusese menită să acționeze ca un supliment al romanelor sale, demonstrînd cît de pătină bezătură are spontaneitatea cu vorbăria fără șir. De fapt, stimulul vizual este cel care contează. Și dl. Kerouac, cu tot acrul lui evident degajat, fusese deajuns de deștept ca să-și dea seama de asta".

(Din „Writing in U.S.A")

*) actori de cinema.
**) eroi ai filmelor animate.
***) actor de cinema comic.

Desen de PICASSO

PRAGMATISMUL

Răspunzînd dorinței exprimate de unii cititori de a întîlni în paginile revistei noastre aprecieri asupra curentelor și tendințelor principale din filozofia burgheză, am solicitat lectorului universitar Ovidiu Trăsnea, de la catedra de filozofie a Universității din București, un articol despre pragmatism, pe care îl publicăm mai jos :

În peisajul ideologic al lumii capitaliste din ultima jumătate de secol, pragmatismul joacă un rol destul de pregnant, afirmîndu-se cu deosebită putere mai ales în Statele Unite ale Americii. Oglindind prin specificul său unele particularități ale dezvoltării capitalismului american, pragmatismul include totuși o parte din trăsăturile dominante ale întregii filozofii burgheze contemporane, generate de natura imperialismului, de criza sa iremediabilă.

„Istoria pragmatismului începe la Cambridge, statul Massassuchets în 1871, anul Comunei din Paris" (Harry K. Wells, Pragmatismul filozofic al imperialismului, E.S.P.L.P., 1958, pag 17) cînd precursorii săi se constituie în așa numitul „Club metafizic". Termenul „pragmatism" derivă din cuvîntul grecesc „pragma" care înseamnă „acțiune" și a fost introdus pentru prima oară în filozofie de Charles S. Peirce în 1878, pentru a desemna concepția care echivalează conținutul ideilor cu consecințele lor practice. Concepția ca și denumirea a fost reluată după 20 de ani, sistematizată și popularizată de William James (1842—1910), apoi dezvoltată într-o variantă nouă, instrumentalismul, de John Dewey (1859—1952). În S.U.A. pragmatismul a pătruns în toate domeniile ideologiei și practicii cu prestanță de „filozofie oficială" pătrunzînd în sistemul de educație.

Pragmatismul a avut adepți și în alte țări : F. C. S. Schiller (Anglia) Ed. le Roy (Franța), Prezzolini și Papini (Italia), Hu Și (China) etc.

Apariția pragmatismului pe arena filozofiei a fost marcată de zgomotoasele declarații ale promotorilor lui privind o așa zisă reconstrucție „copernicană în filozofie, care ar consta în schimbarea radicală a conținutului și a menirii filozofiei, într-o abordare cu totul inedită a problematicii filozofiei tradiționale, într-o „revoluționare" chiar a obiectului filozofiei. Autoreclama pe care și-o făcea ca „filozofie a acțiunii", anunțata lichidare a divorțului dintre filozofie și viață, chemarea la „rezolvarea problemelor omului", eclectismul și ambiguitatea noii concepții, demagogia socială, au fost de natură să atragă atenția asupră-i, să stîrnească interes și uneori simpatie în rîndul unor intelectuali chiar din țara noastră în perioada dintre cele două războaie. În realitate, pragmatismul nu este decît unul dintre curentele idealist-subiective, e drept cu o coloratură de fațadă proprie, expresie a particularităților „modului de viață american", fără o originalitate propriu zisă, întrucît, în tezele sale fundamentale se întîlnesc reunite eclectic poziții ale neopozitivismului și ale „filozofiei vieții", cimentate de doctrina utilitaristă a lui J. St. Mill și J. Bentham.

În lupta ideologică dintre materialism și idealism, știință și religie, marxism și antimarxism, comunism și imperialism, pragmatismul constituie una dintre principalele arme ideologice ale reacțiunii imperialiste, care slujește nemijlocit și cu abilitate justificării politicii imperialiste, în primul rînd a cercurilor monopoliste din S.U.A.

Reprezentanții pragmatismului ocupă în S.U.A. locul cel mai important printre propovăduitorii „antiintelectualismului" (cum se exprimă Paul Grosser), ai iraționalismului, filozofia pragmatistă remarcîndu-se, dintru început, prin ostilitatea sa față de rațiune și cunoașterea științifică. Firește, această tendință se accentuează treptat, pe măsura evoluției rolului istoric obiectiv al capitalismului american. Dacă Peirce recunoștea încă, formal, gîndirea rațională, contestîndu-i însă funcția de reflectare a realității, James lichidează propriu zis cunoașterea rațională prin teza lui despre „torentul conștiinței" ; conștiința nu e altceva decît o haotică îngrămădire de senzații neanalizabile. Dewey încununează aceste eforturi, ajungînd la totala negare a gîndirii. Lucrarea sa *Cunoaștere și cunoscutul* (John Dewey and Arthur Bentley, Knowing an the Known, Boston, 1949) care are mare importanță pentru înțelegerea evoluției pragmatismului este, poate, singura carte de filozofie în care termeni ca „gîndire" „idee" lipsesc, totul fiind explicat biologizant prin „comportament" ca „reacție de adaptare".

Pragmatismul se afirmă sub semnul încercărilor de a depăși „dualismul" spirit — materie, subiect — obiect și de a fundamenta o a „treia linie în filozofie", încercări pe care Lenin le califica în „Materialism și empiriocriticism" ca introducere a idealismului în gîndire „prin contrabandă". Pragmatiștii nu fac în fond decît să desființeze orice limită dintre obiectiv și subiectiv, prin subiectivizarea realității.

„...Subiectul și obiectul — spune Dewey — nu înseamnă ordine sau forme de existențe diferite, ci, cel mult, anumite distincții, stabilite cu un scop determinat, în *interiorul* experienței". O astfel de teză ne arată că noțiunea de experiență a fost introdusă pentru a masca reeditarea tezei fundamentale a idealismului subiectiv : nu există obiect fără subiect.

Ceea ce a atras îndeosebi atenția asupra pragmatismului a fost problema adevărului, care ocupă un loc central în acest sistem.

Dar în domeniul gnoseologic, pe baza reducerii obiectivului la subiectiv, pragmatismul neagă cognoscibilitatea lumii și caracterul obiectiv al adevărului. Pragmatismul se ridică împotriva concepției materialiste după care adevărul e dat de concordanța ideilor noastre cu realitatea reflectată. Teoria sa despre adevăr este o „teorie genetică a adevărului". Adevărul e pus în dependență de nevoile subiectivului. Nu există idei care *sînt* adevărate, ci numai idei care *devin* adevărate în cursul „practicii", al acțiunii oamenilor. „Adevărul unei idei se creează. Ideea *devine* adevărată, este *făcută* adevărata de către evenimente' (W. James). Verificarea sa stă în confirmarea „randamentului" său. Ideile adevărate ar fi numai „idele care aduc". Ideile ar fi adevărate numai atît timp cît sînt avantajoase. Adevărul, spune James, este „un fel de bilet de bancă care are curs atîta timp cît este un instrument pentru obținerea unor rezultate avantajoase". Pragmatismul operează, ca orice idealism, o răsturnare a raporturilor reale și în problema adevărului : o idee — ni se spune — este adevărată în măsura în care e avantajoasă, utilă. În realitate însă, *utilitatea unei idei*, eficiența acțiunii practice întemeiate pe ea, e *dată de adevărul* ei, adică de caracterul adecvat al reflectării. Pentru a transforma realitatea, trebuie să-i cunoaștem esența și legitatea și să acționăm în conformitate cu ele.

Pragmatismul șterge orice deosebire între adevărat și fals, între știință și religie ; orice idee poate fi proclamată adevăr, în măsura în care e folositoare. Filozoful F. C. S. Schiller (care a creat o variantă pragmatistă numită „umanism") susținea că pragmatismul este atît de tolerant și democratic încît „permite fiecărui om să aibă propriul său adevăr". Poziția pragmatismului în problema adevărului este, deci, negarea adevărului unic, obiectiv, și proclamarea pluralității adevărurilor, dependente de subiect, de interesele sale, este relativismul extrem. Gîndirii i se atribuie astfel doar o „funcție pragmatică" ; elaborarea de „reguli" sau „instrumente" pentru acțiune, potrivit dorințelor fiecăruia.

În unitate deplină cu teoria genetică a adevărului se află metoda pragmatistă. De fapt întemeietorilor pragmatismului le plăcea să susțină că „metoda" pragmatismului este atît de comprehensivă încît poate să înțeleagă atitudinile cele mai diverse : ea oferă un drum neutru pe care pot să-l utilizeze oamenii cu cele mai opuse convingeri și cu cele mai diferite preocupări posibile. Papini o asemăna cu un coridor de hotel prin care sînt nevoiți să treacă toți cei ce intră și ies din camerele lor, indiferent de opiniile lor. „Metoda" aceasta dă o orientare specifică : nu luați în seamă principiile, ideile, teoriile ca atare, ci numai consecințele, rezultatele lor practice (adică utilitare). Utilitatea ar fi o trăsătură esențială, constitutivă a ideii adevărate, ea ar fi criteriul și măsura veracității.

Cu o astfel de „metodă" se poate justifica orice, cu condiția să corespundă în acel moment intereselor burgheziei imperialiste. „Dacă operezi cu metoda pragmatică... trebuie să scoți la iveală valoarea practică în bani-ghiață a fiecărui cuvînt, să-l pui să lucreze în cadrul experienței tale', mărturisește James. M. Gorki sesiza bine spiritul pragmatismului cînd punea în gura unui milionar american următoarea afirmație : „Nu metoda conteză, ci rezultatul". O astfel de cale de a gîndi deschide larg posibilitățile apologeticii imperialiste : singurele idei adevărate devin — după ea — cele care justifică exploatarea, silnicia, politica de forță, religia.

Caracterul antiștiințific și reacționar al pragmatismului se accentuează în perioada crizei generale a capitalismului, prin concepția lui Dewey, care este, în același timp și mai ambiguă și mai rafinată, uzînd din plin de mijloacele demagogice. Anticomunismul devine trăsătura dominantă a pragmatismului, ca și a întregii ideologii burgheze contemporane.

Dewey își denumește doctrina *instrumentalism*, considerînd că noțiunile și teoriile științei nu ar reflecta realitatea, ci ar fi simple instrumente cu valoare exclusiv utilitară. Așa cum scoatem dintr-o ladă o unealtă de care avem nevoie într-o anumită împrejurare, tot așa apelăm la unele „unelte" (teorii, legi) din arsenalul științei în fiecare situație dată. Negînd valoarea reflectorie a ideilor și teoriilor științei, Dewey țintește infirmarea materialismului și în același timp ștergerea limitelor dintre adevărurile științei și fantasmagoriile religioase, punînd în lumină caracterul fideist al pragmatismului.

Dacă Dewey, ia o poziție camuflată în favoarea religiei, Peirce și mai ales James și-au pus deschis filozofia în slujba fideismului. Exacerbarea credinței, a „voinței de a crede", declararea religiei ca necesară omului în lupta pentru viață sînt proprii concepției lor. Această latură a pragmatismului a atras atenția lui Anatole France, care observa că : „În ultima vreme, pragmatismul a fost inventat în scopul special de a obține credit pentru religie în mințile raționaliștilor" (La révolte des anges).

În domeniul sociologiei, pragmatismul, mai ales prin Dewey și reprezentanții săi actuali, se manifestă sub semnul celui mai radical empirism. Dușman declarat al exercițiilor retorice, Dewey vrea să evite transformarea societății, socotind că știința socială nu poate decît să descrie diferiții factori ce interacționează, că previziunea e imposibilă. La aceasta se adaugă demagogia „anticapitalistă", proclamarea posibilității de ameliorare continuă, în condițiile capitaliste a vieții. Doctrina *meliorismului* a constituit temelia teoretică a reformismului în mișcarea muncitorească americană, un mijloc de frînare a dezvoltării mișcării muncitorești revoluționare. Mitul „perfecționării" capitalismului, cu toate încercările apologeților lui de toate nuanțele rămîne la fel de iluzoriu și de ilogic : contradicțiile capitalismului nu-și pot găsi rezolvări parțiale, soluția e unică, lichidarea orînduirii înseși.

În pragmatismul contemporan, numit și neopragmatism, se duce o campanie furibundă de denaturare a marxismului. Elementul principal al falsificărilor constă în încercarea de a identifica teoria marxistă a practicii cu teoria instrumentală a „experienței", concepută în sens subiectivist, a lui J. Dewey. Campion al unor asemenea tentative tipic anticomuniste este americanul Sidney Hook, secondat de Jim Cork, Herbert Marcize și alții. Materialismul dialectic, ca filozofie științifică, întemeiată pe generalizarea practicii și a datelor științei, nu are și nu poate avea nimic comun cu gnoseologia utilitaristă, idealist-subiectivă, profund agnostică și reacționară, a pragmatismului. Filozofia marxistă, verificată în procesul dezvoltării științelor și al practicii revoluționare, respinge eclectismul pragmatist.

Neopragmatismul caută azi „sinteze" noi, altoindu-se, de la caz la caz, cînd cu personalismul (John Macmurray), cu neotomismul (R. Niebuhr) sau cu alte curente filozofice idealiste, în intenția iluzorie de a-și spori forțele în lupta sa anticomunistă și de justificare a imperialismului.

Constituind unul din curentele idealiste cele mai active și nocive totodată, fiind o „filozofie a violenței" (B. Russel) legată nemijlocit de scopurile politicii imperialismului, cu o doctrină eclectică, suplă, adaptată la orice cerințe, ocupînd un loc central în „strategia" anticomunismului, inconsistența și demagogia pragmatismului se cer a fi dezvăluite cu toată energia, cu intransigență principială.

Ovidiu Trăsnea

COMITETUL DE REDACȚIE

Eugen BARBU (redactor șef), **I. D. BĂLAN** (redactor șef-adjunct), **Marin BUCUR, Gica IUTEȘ, Al. OPREA** (redactor șef-adjunct), **Dumitru SOLOMON, Niculae STOIAN, Petru VINTILĂ, Romulus ZAHARIA.**

REDACȚIA : B-dul Ana Ipătescu nr. 15, telefon 11.51.54, 11.38.51 ; ADMINISTRAȚIA : Șoseaua Kiseleff nr. 10, telefon 18.63.99 ; Abonamente : 3 lei — 3 luni ; 18 lei — 6 luni ; 36 lei — un an ; Tiparul : Combinatul poligrafic Casa Scînteii

40 220